

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BİR DÖNEM TARTIŞMALARININ SEYRİ: 1932-1935 YILLARINDA
MATBUAT TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA KADRO, KOOPERATİF VE
FİKİR HAREKETLERİ DERGİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali Haydar Fırat

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BİR DÖNEM TARTIŞMALARININ SEYRİ: 1932-1935 YILLARINDA
MATBUAT TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA KADRO, KOOPERATİF VE
FİKİR HAREKETLERİ DERGİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali Haydar Fırat

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Korkmaz Alemdar

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BİR DÖNEM TARTIŞMALARININ SEYRİ: 1932-1935 YILLARINDA
MATBUAT TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA KADRO, KOOPERATİF VE
FİKİR HAREKETLERİ DERGİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınavı Tarihi-----

GİRİŞ

AMAÇ VE GEREKÇE

Bir Dönem Tartışmalarının Seyri: 1932-1935 yıllarında matbuat¹ tartışmaları bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri başlığıyla sunulan bu çalışma bir dönem tartışmalarının analizini ve o dönemin koşullarının ana hatlarını basın odaklı detaylandırma çabasını içermektedir.

Bu bağlamda; Kadro dergisi yazarı Şevket Süreyya Aydemir'in, Kooperatif dergisi yazarı Ahmet Hamdi Başar'ın, Fikir Hareketleri dergisi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazıları incelenmiştir. Bu inceleme tarihsel olarak; 23 Ocak 1932'de, Kadro dergisinin ilk sayısından başlayarak, yine Kadro dergisinin son (35 ve 36) sayılarının birlikte yayımlandığı Ocak 1935 yıllarını kapsamaktadır.

Bu süre zarfında, seçilen dergi ve yazarların gerek benzer kavramlar düzleminde yaptıkları tartışmalar gerekse kişisel polemikleri, dönemin tarihsel/toplumsal ortamının koşullarını ve bu koşulların basına etkisinin ana hatlarını belirginleştirmek için incelenmiştir.

1930'lu yıllar Türkiye'de Tek Parti iktidarının egemen olduğu, 10. yılını kutlayan genç Cumhuriyet'in ise her alanda atılımlar gerçekleştirmeye çalıştığı bir dönemdir. Cumhuriyet Devrimi'nin ekonomik ve toplumsal alanda geçirdiği dönüşümlerin belli bir noktadan sonra durağanlaşmaya ve yeni çözümler üretmemeye başlaması yine bu döneme denk düşmektedir. Kuşkusuz bunun farklı nedenleri mevcuttur. Yaygın kanı, devrimin onu her koşulda savunacak, yeni atılımlara zemin hazırlayacak ve bunu gerçekleştirmek için kadrolar yetiştirecek felsefi yaklaşımdan ve kadrolardan yoksun oluşudur.

---

¹ Matbuat kelimesi konu başlığında seçilmekle birlikte, metnin içinde bu kelime yerine basın kavramı kullanılacaktır.

Bu araştırma kapsamında incelenen tartışmaların çerçevesini; devrimin kadro ve ideoloji açısından yapılandırılması gerektiğinin savunan ve devrimin yön arayışını kendi perspektifleri bağlamında kanalize etme çabası içinde olan basın yaklaşımını oluşturmaktadır.

İdeolojik tıkanmanın ve devrim heyecanının sönümlenmeye başlamasının farkında olan kimi aydın, yazar ve gazeteciler, kendi anlayışları doğrultusunda belli felsefi ve ideolojik argümanlarını tartışmaya açarlar. Bütün bu çabalar aydın, yazar, gazeteci camiasının da farklı yaklaşım tarzlarından kaynaklı olarak aynı zamanda kendi içlerinde de belli tartışmalar yürütmelerine neden olur. Bu çalışma varolan tartışmalardan yola çıkarak dönemin koşullarını, bu koşulların basına etkisini, basının kendi içinde ne türden tartışmalar yürüttüğünü *Kadro*, *Kooperatif* ve *Fikir Hareketleri* Dergileri bağlamında ele almıştır.

Araştırmanın yapılacağı dönemin (1932-1935), Cumhuriyet Devrimi adına felsefi ve ideolojik arayışların yoğunlaştığı bundan kaynaklı olarak da önemli tartışmaların üretildiği bir zaman kesitinde, basının yapılan tartışmalara ve ideolojik/politik arayışlara karşı nasıl bir konum aldığı yine bu araştırma kapsamında verilmeye çalışılmaktadır. Bu çaba beraberinde, aydın ve gazeteci olma sorumluluğunun tarihsel ve dönemsel tavır alma şeklinin 1932-1935 arası kesitte ne türden refleksler ürettiğini sorgulamaktadır. Çalışma, aynı zamanda Cumhuriyet Devrimi'nin inşa ve kurumsallaşma sürecinin koşullarını sorgulama ve buradan hareketle devrimin yön arayışının parametrelerini detaylandırma çabasının ana hatlarının ortaya koyduğu iddiasını taşımaktadır.

Bu inceleme; Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulları analiz etmenin yanı sıra, bir kurum olarak basının böyle bir dönemde

olay/olgu ve tartişmalara karşı nasıl bir tavır aldığını ve Türk basının hangi koşullar ve tartişmalar ekseninde kendisini yapılandırđının detaylarını belirginleştirme uğraşıyla şekillenmiştir.

Bu doğrultuda, bu incelemenin tarihsel/toplumsal ve kişisel bir takım hareket noktalarının olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Çünkü; yeni kurulmuş bir devletin karşılaştığı sorunları ve bunlara karşı geliştirdiği çözüm mekanizmalarını ortaya koymanın en önemli yollarından biri, döneme tanıklık eden basının analiz edilmesinden geçmektedir. Dolayısıyla kendi tarihini merak eden ve bu doğrultuda çaba ve sorumluluk göstermeyi zorunlu gören her birey kendi alanı içinde bir takım araştırmalar ve bu araştırmalar sonrasında bir takım çıkarımlar ortaya koymak durumundadır. Bu araştırma; bir tarihsel kesiti farklı yönleriyle ortaya koyma iddiasındadır.

Tarihin ve toplumsal yapının üzerine bir takım incelemeler yapılacaksa, başvurulacak ilk kaynaklardan biri, dönemin atmosferini/tartişmalarını/sosyo-ekonomik ve sosyo-politik görünümünü verecek olan, en genel tanımıyla basın diyebileceğimiz kaynaklara yönelik resrospektif bakışın gerekliliğidir. Geriye doğru tarihsel okumanın basın üzerinde yapılması daha orijinal ve görece daha bağımsız bir takım fikirlerin elde edilmesine olanak verir. Kuşkusuz her dönem basınının üzerinde iktidarın (devlet mekanizmasının tüm unsurları kastedilmektedir) görünen ve görünmeyen baskı/dayatma/yasaklama fiilleri mutlaka gündeme gelmektedir. Ancak farklı perspektifler ve kaynaklara dayalı bakış açısının, bir takım fikirler edinmeye, çalışılan dönem hakkında ve o dönemi analiz etmede kolaylıklar sağlayacağı da unutulmamalıdır.

Bu araştırma; bir tarihsel dönemi ve o dönemin basınında yaşanan tartışmaları odağına yerleştirmektedir.

Tek parti dönemi olarak adlandırılan, ancak daha farklı bir okumayla Cumhuriyetin inşa ve kurumsallaşma dönemi olarak da tanımlayabileceğimiz bu dönem; çok hassas dengelerin, dünya ve ülke sorunlarını bağlamında tartışıldığı bir arayış ve 'ara dönem' olarak tanımlanabilir.

Bu araştırma, yazınıımızda çok sık eleştirilen bir dönemi ve o dönemin aydınını irdelerken, salt eleştiri adına mahkum eden, nesnelliği, bakış açısının argümanlarına teslim eden bir çabayı reddetmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada, alışlagelen bir tek-parti dönemi eleştirisi yapılmayacaktır. Kuşkusuz araştırmanın konusunu tek parti dönemini kapsamaktadır. Çünkü, bir dönemin tartışmalarını ve bu tartışmalarda ortaya konulan tavrı incelemenin odağına yerleştirirken o dönemin koşullarını yadsıyarak vermek araştırmayı eksiltir.

Böyle bir konunun seçilmesinin farklı nedenleri olduğunu söylemek gerekir. İlk olarak, bir dönemin ana hatlarını basın tartışmaları bağlamında belirginleştirmek ikinci husus olarak da, dönemin basınının, arayışta olan bir ülkenin ve onun kurucu unsurlarının tartışmalarını nasıl verdiğini ve ne tür bir konum aldığından hareketle iktidar ve basının konumlarının sorgulanması bu araştırmanın nedenleri olarak gösterilebilir.

Kendi ülke/toplum ve insanımızın gelişimini ve bu bağlamda tarihsel olayları merak etmek ve bunları farklı yönleriyle ortaya koyma çabası ve isteği, üçüncü bir neden olarak söylenebilir. Cumhuriyeti, bu coğrafyanın bütün insanları için büyük bir kazanım olarak gören her yurttaş bir takım sorumluluklar bağlamında, Cumhuriyeti anlama çabasına kendi mevzisinden bir takım katkılar koymalıdır.

Kendi toplumunun tarihsel serüvenini anlamak ve bunu paylaşmak, insan ve yurttaş sorumluluğunu taşımak anlamına gelmekle birlikte, buna katkı koyan tarihsel tartışmaları/kişilikleri anmak da bir o kadar önemli bir sorumluluktur.

Basın tartışmalarını salt polemikler düzeyinde ele almak, tarihsel ve toplumsal koşulları ve basının bu koşullara etkisini ve yönlendiriciliğini yadsımak anlamına gelmektedir. Bu araştırma, dönemin basın tartışmalarını mevcut iktidarı etkileme potansiyelini taşıdığı iddiasını taşımaktadır. Bu çalışma bir anlamda, basının gücü ve etkisini bir tarihsel dönemde yapılan tartışmalar üzerinden analiz etmeyi hedeflemektedir.

Yaklaşık olarak Cumhuriyetin Onuncu yılına rastlayan bu dergilerin çıkışının benzer amaçlar taşıdığı söylenebilir. Bu noktada dergilerin çıkış amacının ortaya konulması, araştırmanın ana hatlarının belirginleşmesine yardımcı olacaktır.

İncelenen üç dergiden ilk olarak *Kadro* yayın hayatına başlar (1 Ocak 1932). *Kadro* çıkış amacını şu ilkeler kapsamında değerlendirmektedir:

Türkiye, bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı. İhtilal inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binasını kurabilmek için, inkılabımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir. İnkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan ve yürüten, azlık fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADRO'nun iradesinde temsil olunur. Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılabın kendisine prensip ve onu yaşatacaklara şuurlu olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılabı İDEOLOJİ olabilecek bir

fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. İnkılabımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılap nesli için kriteriyumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılapçı tip böyle doğacaktır... İnkılabın kendine has CİHANI TELAKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır... İnkılap neslimizin muhtaç olduğu inkılap şevkini, her zaman uyanık tutmak ve inkılabımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep cereyanına daima hakim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyen kriteriyumlar şeklinde bilmeye, benimsetmeye mecburuz” (Kadro, 1932: 1).

Kadro'dan sonra yayın hayatına başlayan *Kooperatif'in*, (Haziran 1932), *Kadro'nun* çıkış amacına benzer bir takım gerekçelerle hareket ettiği söylenebilir. “Kooperatif ne için çıkıyor? başlıklı çıkış yazısının satır aralarında derginin kendi cephesinden Cumhuriyet Devrimine birtakım katkılar sunma isteğinde olduğu dikkat çekmektedir.

Bu yazıda genel olarak şu tespitler yapılmaktadır:

Türkiye’de kooperatif hareketleri, kuvvetini Gazi inkılabının ruhundan almaktadır. İstihsal ve ticaret sınıflarını yeniden teşkil etmek, daha doğrusu yeni bir memleket kurmak vazife ve mes’uliyeti, bu nesile yüklenmiştir. Bu ince ve çok muhim iş karşısında, ancak birleşmiş kuvvetlerden istifade olunabilir. Herkes, (Türkiye) de tek başına zayıftır; fakat bunlar birleşince ortaya büyük bir kuvvet çıkar. İşte kooperatifçilik, (Türkiye) de şimdiye kadar işletilmemiş olan bu harikulade muazzam

kuvveti istimal edecek başlıca vasıtaadır. Bu büyük kuvveti, iktisadi kurtuluş yolunuzda şuurla ve imanla kullanmak inkılabımızın başlıca esasıdır... Kooperatif fikrini memleketin her köşesine yaymak, ve bu gayede uğraşanların fikir ve madde kuvvetlerini bir araya toplamak, her inkılapçı Türkün vazifesidir. Bu vazifeden bize düşenini, gücümüzün yettiği kadar, yazılarımızla yapmaya, ve gayelerimize her adım daha yaklaşılmaya muvaffak olmak, beklediğimiz en büyük mükafattır” (Başar, 1932a: 3).

Her iki dergide inkılabın bağımsızlığını ve sürekliliğini, inkılabın halk ulaştırılması gerektiğini ve buna inananların bir araya gelerek güçlenebileceklerini savunmaktadırlar. Satır aralarında herkesi göreve çağırın bir anlayışın baskın geldiği bu metinlerde, inkılabın korunması/kullanılması ve geliştirilmesinin başlıca hedef olduğu gözlemlenmektedir.

Fikir Hareketleri (29 Ekim 1933) ise, Hüseyin Cahit Yalçın’ın Cumhuriyete ilişkin düşüncelerini anlatma/aktarma isteminin sonucudur. *Fikir Hareketleri*’nin Cumhuriyetin 10. yılında çıkan ilk sayısı bilinçli bir tercih olarak yorumlanabilir. Derginin ilk sayısında çıkan yazının, derginin varolma nedenleri hakkında ipuçları sunduğunu belirtmek gerekmektedir. Cumhuriyet Devrimi’nin 10 yıllık serüveninin ardından Hüseyin Cahit gerek bireysel, gerekse toplumsal bir geri dönüşün söz konusu olamayacağını belirtmektedir. Bu noktada Fikir Hareketleri dergisinin kapak yazısından bir bölümü aktarma gereği hasıl olmuştur:

Cumhuriyet rejimi, insanlığı duyan, şahsiyet sahibi bir ferdin ruhi, maddi ihtiyaçlarına o kadar uygun, o kadar tabii bir irade şeklidir ki

bir kere ona kavuşan bir milletin artık başka bir siyasi şekle kolay kolay tahammül edebilmesinin imkanı yoktur... Dünya, milletlerin hürriyetine doğru yürüyor. Osmanlı padişahlığının yalnız tarihte isimleri kaldı. Cinayetler, çılgınlıklar, idaresizliklerle dolu fena bir hatıra. Bu müthiş yıkımların içinden yeni yeni milletler ve hükümetler hürriyet sahasına çıktılar. Genç Türk cumhuriyeti de harp sonunda hayata kavuşan bu yeni demokrasilerden biridir. Fakat bizi ötekilerden ayıran büyük bir mümeyyiz sıfat vardır. Yeni hükümetlerin çoğu galip devletlerin siyaset mahsulleridir. Biz büyük bir Şefin sevk ve idaresi altında, bütün bir milletin azim ve şuur ile sarfettiği bir gayret mahsulü olarak, Avrupanın zalim ve ahlaksız siyasetiyle çarpışa çarpışa, kadınlarımız ve çocuklarımızla beraber kanımızı dökerek hayat hakkını kazandık (Yalçın, 1933a: 1)

Yukarıda alıntılanan çıkış yazısının bir özeleştirici niteliği taşıdığı söylemek gerekir. Bu yazının aslında Hüseyin Cahit'in kendi yaşamından damıtılarak kaleme aldığı, kendi yaşamı göz önünde tutulduğunda rahatlıkla söylenebilir. Kendinden kalkarak yaptığı çözümlemenin salt kişisel olarak nitelenmek doğru bir yaklaşım değildir. Hüseyin Cahit, milletinde kendisine benzer bir ruh hali içinde olduğunu ve bu noktada devrim yöneticilerinin rahat olmasını istemektedir.

Bu noktada söylenmesi gereken şey, *Fikir Hareketleri'nin* bir aydının kendisini varolan sistem karşısında refüze etmesi ve meşru göstermenin de temel taşıyıcısı olmasıdır. Kuşkusuz tek nedenin bu olduğunu, yani Hüseyin Cahit'in dergiyi sadece kendisini düzenle barışık bir duruma taşımanın aracı olarak gördüğü için çıkardığını söylemek, ortaya konulan kişisel çabayı gölgelemek olur. Çünkü *Fikir Hareketleri*,

Cumhuriyetin onuncu yılında yapılan tartışmalara farklı bir yaklaşım ve atmosfer yaratma çabasıyla şekillenen bir çalışmadır. *Fikir Hareketleri'nin*, inkılabın ideolojisini yapma (Alemdar, 1978: 21-41) çabalarını farklı bir perspektifle değerlendirdiği ve bu bağlamda sürekli referans olarak gösterilen *Kadro'ya* ve onunla paralel *Kooperatif dergisine* alternatif bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir.

Yukarıda alıntılanan düşüncelerin birbirlerine yakın olması dergilerin gerek çıkış koşulları, gerekse çıkış amaçları hakkında bir takım fikirlerin öne sürülmesine yardımcı olabileceği söylenebilir. Bu yazıların tümüne bakıldığında, ilk olarak devrimin tekliğinin ya da orijinalliğinin ilk altı çizilen ortaklık olduğudur. Bu vurgu peşi sıra devrimi yapan(lar)ın da eşsiz bir niteliğe haiz olduğunu düşündürmektedir. Yine bu noktadan hareketle bu eserin her koşulda korunması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce alıntılanan metinlerden de çıkarsanabilir.

Dergilerin çıkış yazıları bir anlamda iktidara yönelik mesajlar içermektedir. Bu yazılar, Cumhuriyet Devrimi aleyhine herhangi bir düşüncenin savunulmayacağına garantisini vermektedir. Bir anlamda iktidarın gözünde dergilerin meşruiyetini sağlama amacı taşımaktadırlar.

Bu çalışma, Cumhuriyete ilişkin tartışmaların farklı bir yönünü *Kadro*, *Kooperatif* ve *Fikir Hareketleri Dergileri* aracılığıyla ortaya çıkarma amacıyla şekillenmiştir. Bir dönemin tartışmalarını; farklı dergi ve kişiler üzerinden ortaya koyma çabası içinde olan bu çalışma, temelde 1930'ların basın ortamına ilişkin çözümlenmeleri detaylandırma istemiyle kurgulanmıştır. Bu üç ögenin incelemesinden oluşacak çalışmanın, ayrıntılı ve eksiksiz bir sunumunun yapılabilmesinin temel koşulu, bu üçlemeyi bir arada sunan tarihsel koşulların haritalandırılmasından geçmektedir.

Seçilen dergi ve yazarları aracılığıyla bir dönemin tartışmalarının ayrıntılarını vermeye çalışmak; yalnızca yakın tarihe tanıklık etmiş ve çoğu zaman tarihsel olayların içinde bulunmuş kişilerin hayatını inceleme fırsatı vermez, aynı zamanda o dönemi de farklı bir açıdan okuma fırsatı sunar. Bu çalışmada, kişisel olarak bu tür bir tarih okuma yönteminin benimsenmiş olması, araştırmanın yapıma biçimini de ortaya koymaktadır. Tarihi, özellikle de bugün yaşadığımız döneme büyük etkisi olan yakın tarihi, kişisel tanıklıklarda çözümlemek, dönemi büyük anlatılarda öğrenmekten daha öğretici olduğu düşünülmektedir.

Seçilen dergiler ve yazarları, basın ve iletişim tarihimize ilişkin az sayıdaki incelemeye katkı koymak ve bu alandaki inceleme/araştırmaları çoğaltmak için tercih edilmiştir. Ama daha da önemlisi, yaşadığımız ülkenin ve Cumhuriyet Devrimi'nin kuruluş ve gelişimine ilişkin tartışmaları öğrenmek ve bu sürece kendi cephesinden yön verme amacıyla çıktığını iddia eden dergilerin gerçekte yürüttüğü tartışmalar ve çalışmalarla bu amaçlarını ne kadar yerine getirdiğini ortaya koymaktır.

Bu çalışma; Cumhuriyet devriminin yön arayışının dönemin basını tarafından nasıl ele alındığını, basının kendi içindeki tartışmaları ve oluşan tartışma atmosferini değerlendirme ve bir takım tespitlere ulaşma çabasını ifade etmektedir.

Araştırmanın, dönemin varolan bütün tartışmalarını kapsamlı bir biçimde sunması beklenmemelidir. Bunun nedeni, dönemin koşullarından hareketle yapılan tartışmaların sınırlı olduğu belirtilmelidir. Çünkü 1930'lar Cumhuriyet Devrimi'nin kuruluş süreci olduğu için, varolan kişi ve aktörler birbirlerini tanıma güdüsüyle hareket etmektedirler. Bu birbirini kollama çabası ve iktidarın kendileri hakkında olumsuz tasarruflarda bulunmasının önüne geçme güdüsü çoğu zaman

kapsamlı/öğretici/nitelikli bir tartışma ortamının oluşmasına da engel teşkil etmiştir. Ancak bu durum var olan yoğun tartışma ortamını gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Bu tanıma sürecinin sadece gazeteciler ve yazarlar için değil, iktidarda bulunan aktörlerin kendileri için de söz konusu olduğu söylenmelidir. Her devrim kuruluş aşamasında, tarihsel ve toplumsal bir takım korkular yaşar. Çünkü bir düzenin temelden bir değişime tabi tutulması, eski düzendeki iktidar sahiplerinin veya yeni kurulan düzene uyum sağlamayı başaramayan kişi ve aktörlerin devrime karşı bir tepki örgütlemelerine neden olur. Bu yüzden devrim yönetimi, bu örgütlülüğün bir yıkıma yol açmaması için bir takım önlemler alır. Cumhuriyetin onuncu yılına kadar devrime tepkili bir takım çevrelerin eylemlerinin olması, yönetimin denetim mekanizmasını çok daha sıkı bir biçimde işletmesine neden olmuştur.

Kemalist Devrim'in kendisini tümüyle baskı ve sindirme politikaları temelinde kurguladığını söylemek doğru ve nesnel bir yaklaşım olmaz. Kemalist Devrim'in niteliği bu araştırma kapsamında farklı konu başlıkları dahilinde yüzeysel olarak çözümlenmeye ve tartışılmaya çalışılacaktır. Ancak burada dile getirilmek istenen, kökten bir değişimin kendiliğinden getirdiği bir takım kurumsal yapılar ve mekanizmaların toplum mühendisliği rolüne soyunduğu ve bu rol doğrultusunda bir takım kısıtlamalar yarattığıdır. Bu kısıtlamalar, toplumsal yaşamın her alanında yeni düzene uygun bir restorasyon işlevi yürütürler. Bu köklü düzen değişikliğinin geleneksel alışkanlıkları ve gündelik yaşamı biçimlendirme konusunda ortaya koyduğu ilkeler, kuşkusuz düşünce üretimi alanında da uyulması gereken kuralları belirliyordu.

Devrimin kuruluş aşamasında toplumdan ve kişilerden en önemli beklentisi sadakat ve itaattir. Bu sadece Kemalizm için değil, bütün devrimler için söz konusudur. Bu

beklentilerin karşılanmadığı durumlarda devrim yönetimi kendisine ihanet edildiği duygusuyla hareket eder ve cezalandırma mekanizmalarını devreye sokar. Bu cezalandırma işlemine uygun bir örnek de Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Hüseyin Cahit'in Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren birtakım istemlerinin yerine getirilmemesinin veya gazetecilik ve yazarlık çalışmalarını rahat bir biçimde yürütememesinin nedeni, devrim yönetimi nezdinde 'sabıkalı' olmasındandır. Bu durum özellikle Kadro dergisi yazarları için de geçerlidir. Çoğunlukla Marksizm'den etkilenen ve hatta Marksist hareketler içinde yer alan bu yazarların devrim yönetiminin nezdinde meşruiyet kazanması çok zor olmuştur. Ve hatta tümüyle bir güven duygusunun hakim olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Bu durum araştırmanın alanını daraltacak bir nitelik taşımaktadır. Yapılan tartışmaların kişisel polemiklerin ötesine geçip toplumsal konuları kapsayan ve devrimi sorunsallaştıran bir niteliğe kavuşması ve kapsayıcı tartışmaların yapılması bazen yukarıda ki durumdan kaynaklı olarak bir takım kısıtlamaları kendi içinde yaratmıştır.

Bu araştırmanın ulaşmaya çalıştığı hedef, üzerinde çok farklı tartışmaların yaşandığı bir dönemi basın tartışmaları bağlamında değerlendirmek/anlamlandırmak ve bu alanda yapılan araştırmalara katkı sağlamaktır.

Yöntem

Bu araştırmada iki yöntem birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın tarihsel bir çalışma olması ve bu doğrultuda tarihi belgeleri/dokümanları gözden geçirmeyi zorunlu kılan yönü yöntem olarak Tarihsel Araştırma Dizayını'nın seçimini gerekli kılmıştır.

Bu yöntem; bir inceleme sorusu veya konusu ve hatta hipotez kullanarak geçmişi nesnel ve doğru bir şekilde yeniden kurmak için yapılır. Tarihsel araştırmanın datası (ve kaynağı) yaşayan tarihsel şahsiyetler ve tarihsel eserlerdir; kitaplar, belgeler, gazeteler, filmler, dergiler, araçlar (Erdoğan, 1998: 58). Araştırmanın bir takım

kavram ve tanımlar üzerinden yürütülmesi Tarihsel Araştırma Dizaynı'na ek olarak, Tanımlayıcı Araştırma Dizaynı'nın da bu incelemenin daha sağlam bir zemine dayanması için kullanılmasını gerektirmiştir.

Tanımlayıcı Dizaynda “tanımlayıcı” kavramı, bir durumun/koşulun, insanın, ilişkinin, örgütlü faaliyetin, iletişim sürecinin, uygulanan politikanın “ne olduğunu” tasvir, tarif, betimleme, açıklığa kavuşturma anlamına gelir. Tanımlayıcı inceleme fenomenin (herhangi bir şeyin), özellikleri ile ilgilenir (Erdoğan, 1998: 58).

Bu iki yöntemin birlikte kullanılması; tanım ve betimlemelerin, süreç ve analizlerin birbirlerini tamamlaması ve eksiksiz bir sonucun elde edilmesine çalışılmasının imkanı yaratacaktır.

Bu tür bir seçimin araştırmayı tek yönlü olmaktan kurtaracağı ve araştırmayı; ne tek yönlü bir tarihi belge analizi ne de salt bir tanımlama çabasına mahkum etmeye izin vereceği düşünülmektedir.

I. BÖLÜM.

DERGİLERİN YAYINLANDIĞI DÖNEMİN SOSYO-POLİTİK VE SOSYO-EKONOMİK DEĞERLENDİRMESİ

1930'lar, dünyada birtakım altüst oluşların yaşandığı ve siyasal sistemlerin büyük bunalımlar geçirdiği bir dönemdir. Bu dönem bu çalışmada iki yönüyle incelenmektedir. İlk olarak 1930'larda yaşanan krizin ana hatları ve ne tür sonuçları olduğu ortaya konulmakta sonrasında 1930'ların Türkiye'de nasıl yaşandığı tartışılmaktadır.

1929 ekonomik bunalımın hakkında yapılan değerlendirmelerde krizin doğmasına neden olarak borsa hareketleri gösterilir. Ancak bu durumun genel ekonomi politikalarından soyutlanması krizin bir bütün olarak kavranmasını engeller bir nitelik taşımaktadır.

“Buhran 1929’un sonunda başladı ve bir on yıl sürdü. Bir çok faktör buhranın ortaya çıkmasında rol oynadı; ancak temel nedeni, 1920’ler boyunca zenginliğin büyük oranda eşitsiz dağılması ve aynı on yılın son kısmı boyunca yer alan aşırı borsa spekülasyonlarının kombinasyonuydu. Zenginliğin dengesizliği istikrarsız bir ekonomi yarattı. Geç 1920’lerdeki aşırı spekülasyon borsayı yapay olarak yüksek tuttu; ama nihayetinde büyük Pazar çöküşlerine neden oldu (Gusmorino, 1996). Meydana gelen krizin bütün dünyada etkileri görüldü. Amerika dışında da şirketler battı, borsalar çöktü ve binlerce insan işsiz kaldı. “Buhrana bağlı ekonomik krizler Birleşik Devletler ve dünyanın çoğu yerinde korkunç bir salgındı. Tüketim düştü, üretim kesildi. General Motors gibi büyük işyerlerinin satışlarında yüzde 50 oranında düşüş görüldü. Binlerce işçi işten çıkarıldı. Birleşik Devletler’de 1929 ve 1933 yılları arasında işsizlik yüzde 3’ten yüzde 25’e çıktı (http://en.wikipedia.org/wiki/Great_depression). Amerika’daki kriz ve Avrupa devletlerinin borçlarını ve savaş tazminatlarını ödeyememesi ve ticarete bozulan dengeler krizi küresel bir noktaya taşıdı.

“1930’ların büyük bunalımı 1929’da Wall Street’teki borsanın mali aktifi gerçekçi seviyelerin çok ötesine iten bir spekülasyonun sefahatinin sonucu olan düşüşü ile başladı. Düşüş, 1920’lerin yükselişini kolay krediyle ateşleyen bankaların çöküşüne ve birçok şirketi iflasa götüren bir “kredi çatırtısı”na götürdü ve sonunda da milyonları işsizliğe itti. Kriz, 1920’lerin küresel ekonomisinin yüksek orandaki

entegrasyonundan dolayı küreseldi ve hızla Kuzey Amerika'dan Avrupa'ya, dünyanın geri kalanına yayıldı” (Jackson, Andrew, 1999: 19)

1930'ların dünyası ve Türkiye'si, ekonomik ve siyasal bir dizi çalkantının içinden geçmektedir. Bu sürecin dünyayı temelden sarsacak çok önemli gelişmelere sebep olacağı daha sonra anlaşılacaktır. 1930'da Türkiye'de yaşanan krizlerin temelinde sadece 1929 ekonomik krizi yatmamaktadır. Bir siyasal düzenin kendi iç çelişkilerinden kaynaklı çözüm arayışı ve tartışma süreçleri bulunmaktadır. Bu yüzden 1930'lar Türkiye'sinde siyasal ve ekonomik krizler peşpeşe meydana gelmiştir. Bu itkinin temelinde 1929 ekonomik bunalımı yatmaktadır.

1930'lar Türkiye'si her alanda büyük atılımların ve ilklerin gerçekleşmesi için büyük mücadelelerin verildiği bir dönemdir. Bu dönemin başlangıcında meydana gelen tarihsel anlamda belirleyiciliği olan olaylar ve olgular konu başlıkları verilerek tartışmaya açılacaktır. Buradaki amaç, 1930'lu yılların sosyo-ekonomik koşullarının matbuata olan etkisi ve matbuatın bu ortamı değerlendirmede/tartışmada/analiz etmede ne tür veriler kullandığını inceleyerek bu dönemi bir ilişkisellik düzleminde ortaya koymaktır.

Bu detayların verilmesindeki amaç; 1930'ların ilk yarısında Türkiye'deki yayınlar çoğunlukla yaşanan ekonomik ve ideolojik krizden Türkiye'nin nasıl kurtulacağını, devrimin nasıl bir yol takip etmesi gerektiğini tartıştıkları için bir ön bilgi verme amacıyla ele alınmıştır.

1930'larda tartışılan ekonomik ve siyasal seçenekler dönemin basınının ana gündem maddesi olarak işlenmiştir. Bu dönem çıkan birçok dergi ve gazetenin çıkış amacı, tartışılan ekonomik ve siyasal seçeneklerin ana niteliklerini Türk okuyucusuna verme

ve okuyucunun kendi iradesiyle doğru bilgi eşliğinde bir seçim yapmasını sağlamaktır.

Cumhuriyet Devrimi, toplumsal atılımı ve çağdaşlaşmayı eşanlı olarak gerçekleştirip, her alanda bağımsız bir ulus yaratma çabasını taşıırken ve ileri modern ulusların seviyesine çıkma amacını, bu ulusların tercih ettiği sistem olan liberalizmi seçerek ortaya koymuşken, liberalizmin yaşadığı kriz, Türk toplumu ve özellikle de yönetici sınıf için başka bir seçeneği yaratma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Yeni bir seçenek yaratma çabası salt yönetici sınıf temelli gelişmedi. Dönemin aydınları bu çabaya ortak olarak, yaşana tartışmaları gazete ve dergiler aracılığıyla okurlara ulaştırdılar. Bir fikir seferberliği olarak tanımlanabilecek bu dönem, devrime en iyi ve sağlam yönü verme çabasına kendi cephesinden katkı koyma arayışı olarak resmedilebilir.

Ancak bu noktada şu notu düşmekte fayda var: Bahsedilen dönem her türlü fikrin özgürce tartışıldığı bir dönem olarak algılanmamalıdır. Dönemin bir takım kısıtlamaları ve buna bağlı olarak baskı mekanizmalarının olduğu rahatlıkla söylenebilir ve hatta yapılan tartışmaların yönetimin izni ve denetimiyle mümkün olduğu dile getirmelidir.

Bütün bu koşulları detaylandırmak için 1930'ların dünya ve Türkiye koşullarını farklı alt başlıklar dahilinde inceleyeceğiz.

İlk olarak siyasal kriz olarak tanımlanan çok partili yaşama geçme çabalarının nedenleri ve koşulları, çözüm olarak geliştirilen tek parti yapılanmasına geçişin politik nedenleri incelenecektir.

Diğer bir alt başlıkta, 1929 dünya ekonomik krizinin niteliği üzerinde durulacak ve buna bağlı olarak Türkiye'de meydana gelen ekonomik krizin tarihsel ve

konjonktürel nedenleri ve krizden çıkma formülü olarak geliştirilen devletçilik uygulamasının detayları verilecektir.

A- Çokpartili Sisteme Geçme Çabaları

İncelenen dergilerin çıkış koşullarını irdelemek için öncelikle o dönemin ana hatlarını belirginleştirmek gerekmektedir. 1930'lı yılların önemli gelişmeleri, Türkiye'de Tek Parti Dönemi olarak tanımlanan bir dönemin başlamasına ve bu yapının kendi içinde bir takım mekanizmaları oluşturmasına neden olmuştur. Bu önemli gelişmelerin ilki, çok partili yaşama geçiş çabası, ikincisi, dünyada yaşanan ekonomik krizdir.

Çok partili yaşama geçme çabası aslında ilk olarak 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kurulmasıyla denenmiş ancak, Cumhuriyetin kurucu

iradesi ve bu iradenin simgesel anlamda temsil edildiği grup olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı bir takım alternatif gruplar ortaya çıkarak Cumhuriyete karşı var olan hoşnutsuzlukların bu parti bünyesinde toparlanmasına sebebiyet vermiştir.

“TCF'nin kurulmasına yol açan nedenin ideolojik veya sınıfsal farklılıklardan kaynaklandığını öne sürmek mümkün gözükmemektedir. Her iki alanda da CHP ve TCF'nin liderleri arasındaki benzerlik, farklılıktan çok daha fazladır. TCF içinde Rauf Orbay dışında Sultanlığın kaldırılarak Cumhuriyetin ilan edilmesine karşı çıkan kimse olmamıştır... TCF'nin bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkışının nedeni, ideolojik olmaktan çok, TCF mensuplarının, rejim içinde, güç dayanaklarını kaybetmeleriyle ilgilidir” (Türkeş, 1999: 19). Giderek artan hoşnutsuzlukların ve devrime karşı girişilen isyanlar çok partili yaşama geçişin o koşullarda olanaksız olduğu yargısını ortaya çıkarmıştır. 1925 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılarak ilk çok partili hayta geçme çabası sonraki denemelere de bir takım olumsuzluklar aktarma misyonuyla tarih sahnesinden çekilecekti.

TCF'nin kapatılma süreci bir anlamda partinin nitelikleri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. TCF'nin var olduğu dönemde meydana gelen olayların parti yönetiminin doğrudan bir katkısından bahsedilmemektedir.

“Bütün bu süreçte, TCF liderleri ideolojik farklılıkla itham edilmediler. İrticai faaliyetlerde buldukları illeri sürülenler veya kanıtlananlar TCF liderleri değil, parti üyeleri ve sempatizanlarıydı. Bütün bunlar göstermektedir ki, aralarındaki mücadele ideolojik kaygılarla değil, geçiş sürecinde ortaya çıkan, siyasal gücün yeniden dağılımı süreci içinde şekillenmiştir. Bu mücadele, potansiyel rakiplerin pasifleştirilmesi ve tek parti yönetiminin kurulmasıyla sonuçlandı” (Türkeş, 1999: 19).

Mustafa Kemal Nutuk'ta bu olayı açıklarken aslında, TCF'nin kapatılmasının bizatihi onun ideolojik tutumundan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Yani bir anlamda Cumhuriyetin kurucu iradesi kendi belirlediği tarihsel hattın kesintiye uğramasını hiçbir biçimde mazur görmeyeceğini TCF olayı ile ortaya koymuştur. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Osmanlının son döneminde dinin etkisinin toplumsal olaylarda ne kadar etkili olduğuna birebir tanıklık etmeleri, Genç Cumhuriyetin kuruluş aşamasında din konusunda oldukça hassas davranmalarına neden olmuştur. Bu bakış açısı, dinsel hareketlerin devrimi kesintiye uğratacağı düşüncesiyle, dinin kamusal alanda meşruiyet aramasına hiçbir biçimde izin vermemiştir. Nitekim gerek TCF olayı gerekse Şeyh Sait İsyanı dini temelli siyasal hareketlerin çok kısa sürede büyüyebileceğini ve devrime karşı alternatif bir güç merkezi haline geleceğini ortaya koymuştur. Bu durumu Mustafa Kemal şöyle açıklamaktadır:

Baylar, yaptığımız Devrim'in genişliği ve büyüklüğü karşısında eski kurumların ve boş inançların birer birer yıkılışını gören bağınaz ve gerici kimseler, "dinsel düşünce ve inançlara saygılı" olduğunu bildiren bir partiye ve özellikle bu partinin içindeki tanınmış kişilere dört elle sarılmaz mı? Yeni parti kuran kişiler bu gerçeği anlamış değil midirler? Öyleyse, ellerine aldıkları din bayrağı ile, ulusu ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken yanıtta, "iyiniyet, aymazlık, umursamazlık" gibi sözler, yurdu ilerleteceğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleri için özür sayılamaz. Baylar, yeni parti, adındaki, "ileri" ve "Cumhuriyet" sözcüklerinin tam

karşıtı olan kavramlarla gelişmiştir. Bu partinin ileri gelenleri, gericilere, gerçekten umut ve güç vermiştir... Baylar “ilerici” ve “Cumhuriyetçi” sözcüklerini kullanarak, bizden ve ulus aydınlarından din bayrağını gizlemeye çalışanların, memlekette genel bir gerilemeye ve başkaldırıya yol açmak için içeride ve dışarıda, türlü düzen ve kışkırtmalarla uğraşanlar bulunduğunu bilmedikleri düşünülebilir mi? Yeni Parti’ye girenlerin tümünün değilse bile, dinsel konulardaki sözverileri, başarı için çok yararlı bir etken sayan ve bununla ilgili ilkeyi tüzüklerine koyan kimselerin, yurda karşı, bize karşı hazırlanan cana kıyııcı düzenlerden habersiz oldukları kabul edilemez (Atatürk, 2003: 406)

Bu açıklamalar iki durumu çözümlenmektedir. İlk olarak Cumhuriyet Devriminin kurucu iradesi, dinsel temaların toplumsal dokuya nüfuz edebileceği savıyla bu hareketleri sakıncalı bulmaktadır. Dinsel hareketlerin iktidar talebinde bulunacağını çok iyi bilen Cumhuriyet kadroları, bu istemin herhangi bir siyasal hareket üzerinden yükselmesine veya tek başına bir siyasal oluşum yaratmasına izin vermeyeceklerini ortaya koymuşlardır. Bir diğer nokta, Mustafa Kemal, en yakın silah arkadaşlarını kendisine rakip olacak pozisyonlarda görmekten çok aynı yapının içinde birlikte hareket etme isteğini duyduğunu açık bir biçimde ortaya koymuştur.

1930'lara gelmeden Cumhuriyet devrimi, kendi kurumsal dinamiğini oluşturmak/sağlamlaştırmak adına bir dizi siyasal ve toplumsal değişimleri yaşama geçirmeye çalışmış ve bu çabalara karşı bir takım direnişlerle de karşılaşmıştır.

Ancak devrimi kuran kadronun toplumsal değişimi gerçekleştirmede ortaya koyduğu irade her türlü direncin kırılmasını sağlıyordu.

“Türk toplumunu ağdaş uygarlık yörüngesine oturtma gibi büyük bir için iki yanı vardı: Birinci yan... gelenekçi tutumu yok etme işidir. İkinci yan, onların yerine bu yörüngeye uygun kuralları, örgütleri yerleştirmek, toplumun yeni kuşaklarını bu yörüngenin gereklerine göre yetiştirerek gelenekle ağ arasındaki geçiş köprüsünü kurmaktır. Bu açıdan Cumhuriyet dönemi devrimlerin toplamı, bir “yeni yöneliş” devrimidir (Berkes, 2002: 522).

Cumhuriyet devrimi bir yeniden yapılanma süreci olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda bir takım karşıtlıkların ve çelişkilerin yeni bir toplumsal formasyonu yaratmada nasıl çözüldüğünü, çözen iradenin kendi anlayışını toplumsal yaşama nasıl eklemlediğinin yansımasıdır.

Yukarıda değinilen ilk demokrasi ve çok partili yaşama geçiş çabası ve ardından yaşanan gelişmeler daha sonraki yıllarda tekrar Devrimi yapan kadronun karşılaşacağı bir dizi benzer gelişmeyi de sembolize etmektedir.

Mustafa Kemal iki partili bir sistemi kurmada istekli olmasının birçok nedeninden bahsedilebilir. Totaliter bir sistemin yaratılmasını engellemek, cumhuriyetin kurucu felsefesinin temel dinamiğine ve söylemine uygun bir demokratik yönetim yaratmak bu çabaların temelindeki sebepler olarak görülebilir. Ancak bu çabaların bir yerde tam demokratikleşmeyi sağlamaktan çok, kontrol edilebilir bir muhalefet yaratma amacı taşıdığı birçok araştırmacı tarafından daha çok kabul görmektedir.

12 Ağustos 1930’da başkanlığını Fethi Okyar’ın yaptığı Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu. Bu Fırkanın bizzat Mustafa Kemal tarafından kurdurulduğu bilinmekle birlikte bunun nedenleri hakkındaki tartışmalar farklılıklar göstermektedir.

“1925’te Paris’e büyükelçi olarak gönderilen Fethi Bey, Temmuz 1930’da geri çağrıldı. Fethi Bey anılarında, bir muhalefet partisi kurma fikrini cumhurbaşkanıyla tartıştığını, Kemal’in kendisine Türkiye’nin bir diktatörlüğe benzemesini ve ulusuna miras olarak totaliter bir rejim bırakmak istemediğini söylediğini aktarır. Böylece Fethi’nin yönetimi altında, Mustafa Kemal’in Serbest Fırka ismini verdiği sadık bir muhalefet oluşturmak için işbirliği yapmayı kabul ettiler.... İki partili bir sistemin siyasal gerilimi yatıştıracağı ve acil ihtiyaç duyulan mali ve ekonomik reformları kolaylaştıracak bir konsensüsü yaratacağı umuluyordu. Serbest Fırka’nın ılımlı muhalefetinin Türkiye’nin Batı Avrupa’daki imajını ve önde giden mali çevrelerdeki konumunu düzeltereği, böylece dış kredi ve yatırım sağlanacağı da umuluyordu (Ahmad, 2002: 82).

Genç Cumhuriyetin ekonomik ve toplumsal alanda karşılaştığı olumsuzluklara kaynaklık eden yoksulluk, devrimlerin gerektiği kadar anlaşılmasını ve önemsenmesini engellemekteydi. Bütün bir Anadolu coğrafyasının yüzyıllarca geri kalmışlığı ve on yıllarca süren savaşlarda kaybedilen iş gücünün ortaya çıkardığı durum, çok kısa sürede bütün bu sorunlara çözüm üretecek önlemlerin acil bir biçimde alınmasını zorunlu kılmaktaydı. Yönetimi oluşturan kadrolar bu gerçeğin farkında olmakla birlikte, mevcut sorunları çözecek kaynak, birikim ve kadrodan yoksundurlar. Bu yoksunluk hali, her dönem bir takım önlemler gündeme getirecek ama en sonunda özgün bir politika olan devletçiliğe evrilecekti.

Ekonomik ve toplumsal alanda ortaya çıkan sorunlar, yönetime olan tepkinin de temel kaynağı ve yönlendiricisiydi. Bu tepkilerin Cumhuriyete yönelmesini ve iktidarı yitiren bir takım çevrelerin iktidarı ele geçirmelerinde rol oynamasının önüne geçmek adına; bir muhalefet partisinin kurulması ve tepkilerin sistemin içinde

kalarak ve bir anlamda sistemin kendisini yeniden kurmasına olanak tanıyacak bir zeminin yaratılması temel hedef olarak dile getirilmektedir. Bu öngörülerin yaşama geçirilmesi ve toplumsal düzlemde üretilmesini sağlayacak politikaların oluşturulması olumsuzlanacak bir tavır olmasa gerek.

Ekonomik ve sosyal koşullar göz önünde bulundurularak yapılan çözümlerlerin farklı gerçekliklere gönderme yapmaları kabul edilebilir. Ancak bunun yanında kişilerinde karar alma süreçlerinde önemli bir etkinlikleri olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Yani muhalefet partisinin kurulmasının sosyo-ekonomik ve politik nedenlerinden bahsedilebilir ancak şöyle bir soru araştırmacının da gündeminde yer bulmalıdır: Muhalefet partisinin kurulmasını sağlayan aktörlerin en önemlisi olan Mustafa Kemal'in demokratik bir bilinçle hareket edebileceği ve samimi olarak gerçekten demokrasiye ve onun temel kurumlarına gereksinim duyabileceğine inanabileceği gerçeği de bu çözümlerlerin önemli bir dayanağı olmamalı mıdır? Çoğu zaman görmezlikten gelinen bu olgunun hangi saikle yapıldığı araştırmacının kendi formasyonunun ve bakış açısının belirleyiciliğinde cevaplandırılabilir bir sorudur.

Bu noktada Mustafa Kemal'in Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimini nasıl değerlendirdiğine bakmak yerinde olur. Gazi'nin 09.08.1930 yılında Fethi Bey'e hitaben yazdığı mektup gerçekte hangi düşüncelerle hareket ettiğini ortaya koyar niteliktedir:

Büyük Millet Meclisinde ve Millet Karşısında, millet işlerinin serbest münakaşası ve iyi niyet sahibi kimselerin ve fırkaların içtihatlarını (görüş ve kanaatlerini) ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları, benim gençliğimden beri aşık

ve taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle görüyorum ki laik cumhuriyet esasında beraberiz. Benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyet esaslarından sayarım. Reiscumhur bulunduğum müddetçe, Reiscumhurluğun bana verdiği yüksek ve kanuni vazifeleri, hükümete muhalif olan ve olmayan fırkalara karşı adilane ve tarafsızca ifâ edeceğime ve laik cumhuriyet esası dahilinde fırkanızın, her nevi siyasi faaliyet ve cereyanlarının bir engele uğramayacağına emniyet edebilirsiniz efendim... (Aydemir, 1999: 369-370).

Ancak Mustafa Kemal'in bu garantisi uzun bir dönem geçerli olamayacaktı. Kontrol edilebilir bir muhalefet yaratma çabası, giderek CHF'nin güç kaybetmesine, devrime ve yönetimine yönelik tepkilerin yüksek sesle dile getirilmesine neden olacaktı. Mustafa Kemal'in Mecliste CHF icraatlarının eleştirilmesini, İsmet Paşanın biraz hırpalanmasını ve kendi partisinin o sıradaki yöneticilerine “onlarsız olunmaz” olmadıklarını sezdirmek ve kendi gücünü artırmak için (Tunçay, 1981:254). kurdurduğu partinin bu istemleri aşan radikal bir sürece evrilmesi, Mustafa Kemal'in tarafsızlığını gözden geçirmesine neden oldu.

SCF'nin program ve teşkilat açısından eksikliği kapanmasında önemli rol oynamıştır. Fırka'nın toplumsal muhalefeti sistem içinde revüze edememesi ister istemez devrime karşı olanların bu Fırka'da buluşmalarına neden olmuştur. Fırka'nın devrim karşıtı bir çabanın zeminine dönüşmesi, başta Fethi Bey olmak üzere, Fırka

yönetiminin teşkilatı kontrol etmede yetersiz oluşu, Mustafa Kemal'in Fırka'nın feshedilmesini istemesine neden oldu. Fethi Bey Mustafa Kemal'in bu doğrultudaki talebine olumlu yanıt vererek 17 Kasım 1930 günün Dahiliye Vekâletine şu pullu dilekçeyi SCF'yi kapattığını açıklamıştır:

Efendim:

Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Hazretlerinin teşvik ve tasvibiyle SCF'nı teşkil etmiştim. Kanaatimizce bu teşvik ve tasvip, teşkil edeceğim fırkanın Gazi Hazretlerine karşı siyasi mücadeleye girmesi ihtimalini hadd-ı zatında bertaraf ediyorum. Esasen bu kanaat haricinde siyasi bir teşekküle vücut vermek mesuliyetini almayı hatırıma getirmemişim. Halbuki tahakkuk eden şekle fırkamız âtiyen Gazi Hazretleriyle siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır. Bu vaziyette kalacak siyasi bir teşekkülün mevcudiyetini fırka müessisi sıfatıyla muhafaza ve idameyi muhal buluyorum. Bu sebeple SCF'nın feshine karar verdim. Bu karar fırka teşkilatına tebliğ edilmiştir.

Keyfiyeti arzederim efendim. A. Fethi. (Tunçay, 1981: 273).

“1929 buhranı patlak verdiği zaman Türkiye’de siyasi rejimin önünde iki yol vardı: Ya burjuva demokratik hak ve hürriyetlerin iadesi ile rejimi yumuşatmak, ya da büsbütün sertleştirmek” (Timur, 1994: 161). Burjuva demokratik hak ve hürriyetlerin topluma verilmesi seçeneğini benimseyen siyasal iktidar SCF'nin kurulmasını sağlamıştı. Ancak toplumsal tepkilerin sistemdeki aksaklıklar yerine bir bütün olarak devrime yönelmesi ve bu tepkilerin SCF içinde organize olması devrim

yöneticilerinin telaşlanmasına ve bir anlamda icazet verdikleri partinin kapanmasını sağlamalarına neden olmuştu.

Bu noktada Metin Heper'in Türkiye'deki siyasal partileri analiz eden yaklaşımında belirttiği, çevre-merkez ilişkiselliği bağlamındaki değerlendirmesi kuşatıcı bir yaklaşım sunmaktadır:

Heper'e göre Türkiye'deki politik sistem örgütsüz ve politik olarak tabi olan çevrenin; egemen bir devletin karşısında bulunduğu sistemdir. Türkiye'deki politik partiler, 1900'lerin ilk on yılından sonra, aristokrasi ve politik etkiye sahip girişimci orta sınıfların yokluğunda gelişmiştir. Türkiye'de siyasi partiler elit-seçkin mücadelesi/anlaşmazlığının bir aracı olarak gelişmiştir; bu nedenle de kırılmalar 'işlevsel' (ekonomik) olmaktan çok kültürel... Heper'e göre; 19. y.y. boyunca temelde ticaretle uğraşan meslek grupları özerk ekonomik güç ve normlara sahip bir sınıf haline gelmediler. Girişimci ve yapıcı olmaktan çok oportünist oldular. Heper bu durumun Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam ettiğini ifade ediyor. Cumhuriyet Türkiye'sinde de başta gelen sanayiciler ve işadamları; geleneksel Osmanlı sistemindeki tefeciler gibi kolay kontrol edilebilir oldular...Cumhuriyetin tek parti yıllarında özel sektör bilinçli olarak otorite yapısının dışında bırakıldı. İş ve ticaret gruplarının ithalat tahsisatı, kredi ve yatırım gibi konularda hükümet politika ve kaynaklarına bağımlılığı çok partili düzene geçince de devam etti. Heper tek partili düzen yıllarında yazılmış bir romanın karakterlerinden birinin sözlerine şöyle yer veriyor: Bu karaktere göre Cumhuriyetçi Serbest Fırka hareketi hilekar ve düzenbazların devleti ele geçirme çabasının serbestliğidir ve bu da haydutların serbestliğidir (Heper, 99-103).

Birinci ve ikinci çok partili yaşama geçme çabası, devrim yönetimine toplumun ve koşulların henüz hazır olmadığını göstermişti. İkinci denemden sonra toplum mühendisliği rolünü daha fazla benimseyen siyasal iktidar, tek parti yönetimini kurumsallaştırarak devrimleri CHF aracılığıyla topluma sunacaktı.

Bu dönem farklı baskı mekanizmalarının gündeme geldiği ve bir takım özgürlüklerin kısıtlandığı dönem olarak algılanacaktı. Bu baskıyı en çok duyumsayanlar ise, aydınlar, gazeteciler ve entelektüel çevreler olacaktı.

B. Krizler ve Yön Arayışı

1929'da meydana gelen kriz, dünyadaki bütün ekonomik yapıları sarsıntıya uğratarak, dünyanın sonraki dönemde çok farklı bir yöne kaymasına da neden olacaktı. Ekonomik kriz dünya devletlerini farklı sistemleri yönetim biçimi olarak seçmesine ve dünyanın geri kalan uluslarına bir takım dayatmalarda bulunmasına neden olacaktı. Bu krizin en önemli sonucu dünyayı bir savaşa sürüklemenin yol haritasını oluşturmasıdır. Ancak bu alt başlık altında ekonomik krizin niteliklerine daha çok vurgu yapılacaktır.

1929 yılında meydana gelen kriz birçok açıdan incelenmeye değer sonuçlar meydana getirmiştir. Kapitalizmin o güne kadar yaşadığı bu büyük kriz beraberinde yeni bir kapitalist paradigmanın oluşmasına neden olacaktı.

Meydana gelen krizden etkilenen Genç Türkiye Cumhuriyeti, kırılgan olan ekonomik ve toplumsal yapının daha sağlam temeller üzerine inşa edilmesi için her alanda bir seferberlik başlatılması gereğine inanıyordu. Bu dönem matbuatının tartışmalarda en fazla değindiği konu bu kriz sonrası tercih edilen devletçilik ilkesiydi.

1930'ların en önemli özelliği, Türkiye Cumhuriyetinin iktisadi yaşamının temel ilkesi ve ekonomik politikasının en temel seçeneği olan devletçilik ilkesinin uygulamaya konulması oluşturmaktadır. Devletçiliğin sadece iktisadi bir seçenek olmadığını bir devlet politikasının ekonomik ve toplumsal süreçleri belirleyen temel referans kaynağı olduğunu başlangıçta vurgulamak gerekmektedir. *Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri'nin* yürüttükleri tartışmaların temel düzlemi olan devletçilik, devrimin beş ilkesinden ayrı olarak, ekonomik bir çağrışımından öte bir sistemi kodlamaktadır.

1930'lar Türkiye'sinde ekonomi politiği belirleyen iki önemli etken vardır. Birincisi olumsuz etki yaratan 1929 Dünya Ekonomik Krizi, ikincisi ise olumlu etki yaratan Lozan'daki sınırlamaların kalkmasıdır. 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi ile birlikte Türkiye özel teşebbüse ağırlık veren ve yabancı sermayeye davetiye çıkaran bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır. 1924 yılında İş Bankasını kurulması, ardından 1926 yılında Teşvik-i Sanayi Kanununun çıkarılması Türkiye'deki sermaye çevrelerini güçlendirme çabalarının belli başlıları olarak ele alınabilir. "1923-1929 döneminde özel teşebbüsün yatırımları gerçekleştirmedeki yetersizliği, yabancı sermayeye karşı ılımlı bir tavır takınılmasına neden olmuştur. Emperyalizme karşı yürütölen bir kurtuluş savaşı sonrasında kurulan bir devletin, yabancı sermayeye karşı gösterdiği bu ılımlı politikanın temel nedeni, bütün sektörlerdeki gerilik ve durgunluktur. Yine de yabancı sermayeye karşı Osmanlı'dan daha farklı bir yaklaşım söz konusudur. Bunun en açık kanıtı da ölkö kanunlarına uyulmasının bir ön koşul olarak öne sürölmesidir" (Ertan, 1994: 16-17).

Cumhuriyet devriminin toplumsal alanda gerçekleştirmek istediği değişimi erteleyen ve bir noktada devrimin genişlemesine ve toplumsal taban bulamamasına neden olan

en önemli gelişme ekonomik alanda yaşanmaktaydı. Ekonomik koşulların olumsuzluğu, yeni kurulan bir ülkenin kaynaklarının yetersizliğiyle birlikte, Osmanlı Devleti'nin başta borçlar olmak üzere, yabancı ekonomi çevrelerinde bıraktığı negatif etkininde birleşimiyle de içinden çıkılmaz bir durum yaratmaktaydı.

Ekonomik krizle sarsılan sistemlerin bu kriz sonrasında kendilerini korumak adına çıkardıkları önemli sonuçlarından biri, kendi kendine yeterlilik olanaklarının yaratılmasıydı. Krizde bağımlı ekonomiler çok büyük bir yıkıma uğraması, iktisadi anlamda daha bağımsız bir politikanın inşa edilmesini zorunlu kılmaktaydı.

Türkiye bu krizden etkilenen bir ülke olarak (aslında Türkiye'nin ekonomik verileri dünyadaki krizden bağımsız bir krizin muhtemel olabileceğini göstermekteydi), çözümü kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapılanmanın oluşturulmasında görüyordu. 1929 yılı birçok bakımdan bir dönüm noktası oldu. Türkiye'nin dış ticaret hesapları, cumhuriyetin ilk beş yılının her birinde açık vermişti. Şimdi uzun süredir ertelenen bir bunalım ceremesini çektiriyordu. Türkiye'nin ihracat gelirlerini etkileyen tarımsal faaliyetler, daha 1926'da düşmeye başlamış, can alıcı döviz sağlayan ticari krediler gelmez olmuştu. Ankara hükümeti, 1929'dan 1933'e dek ekonominin merkezden denetlenmesi için çeşitli yöntemler arayıp denedi. Yeni bir gümrük tarifesi, ithalata yeni kısıtlamalar getirdi. Yabancı paraların mübadelesine konan yasaklar, bir merkez bankasının kurulmasıyla sonuçlandı. Sanayileşme için de bir beş yıllık plan taslağı hazırlandı. Türkiye ekonomisi, bir kez daha, merkezi otoritenin siyasal denetimine tabi oldu. 1920'lerin serbest ekonomisinde hakimiyetini

kuran ve Ankara hükümetinin nimetlerinden açıkça yararlanan ticaret burjuvazisinin, artık ancak merkezi olarak seferber edilebilecek kaynaklara ihtiyaç duyuyordu. 1930'larda böylece açılan devletçilik çağının önemi, "kapitalist olmayan yol" vurgularıyla bezenmiş bilinçli bir üçüncü dünya milliyetçilik ideolojisinin benimsenen politikalara eşlik etmesiydi (Keyder, 1990: 15).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ekonomik alanda nasıl bir politikanın benimseneceği -her ne kadar İzmir İktisat Kongresinde liberalizm tercih edilmişse de- ve bu politikanın hangi sınıflar ve birikim süreçleri üzerine inşa edileceği bir netlik arz etmiyordu. Liberalizmin ekonomik politika olarak seçilmesi birtakım zorunlulukların sonucuydu. Muasır Medeniyetlerin uyguladığı ekonomik sistemin liberalizm olması, yabancı sermayeye duyulan ihtiyacın böyle bir ekonomik seçeneği gerekli kılması, Cumhuriyeti kuran kadroların Osmanlı döneminde tanıklık ettikleri ve tartıştıkları bu sebeple tanıdıkları iktisadi seçeneğin liberalizm olması v.b nedenler...

Aslında Cumhuriyeti kuran kadroların zihninde, ulusal bir yaklaşımın ekonomide uygulanmasının iz düşümlerini görmek mümkündü. Ancak böyle bir sistemin daha önce uygulanmamış olması ve bu seçeneği yaşama geçirecek maddi koşulların yetersizliği ulusal yaklaşımı etkisizleştiriyordu.

1929'da yaşanan liberalizmin krizi bir yerde liberalizmin her zaman genel ve geçer bir sistem olmadığını ortaya koyuyordu. Liberalizmin yaşadığı kriz büyük alt-üstlere yol açmakla birlikte farklı ekonomik seçeneklerinde yaratılmasının yolunu açmış oluyordu. Cumhuriyetin kadroları yeni bir sistemin varlığının gerekliliğini anlayarak bu yönde bir arayışa ve tartışma süreci içine girdiler. Ve devletçilik böyle bir arayışın

zorunlu sonucu olarak meydana geldi. Ancak İdris Küçükömer devletçilik uygulamasının sadece devlet eliyle yürütülen iktisadi bir yaklaşım olmadığını, özel girişimin devletçilik kapsamında geliştirildiğini savunmaktadır:

- a) “Özel girişim yetersizdir. Onun gelişmesi devletçiliğin gelişmesine bağlıdır o halde,
- b) İkisi tamamlanmaktadır
- c) Özel ve devlet kesimi arasında rekabet için sebep yoktur.

Nitekim Başbakan İ. Paşa'nın Kadro Dergi'sindeki makalesinden aldığımız bölümün son iki paragrafı, bunu gayet açık olarak göstermektedir. Başbakan İsmet Paşa açıkça suyun başında olarak kendi gözlem ve deneyleriyle, üzerine basarak diyor ki, devletçi hareketlerle özel (serbest) teşebbüs arasında bir rekabet değil tamamlama vardır. Öyle ki, en özel (serbest) sanayi ve ticaret dahi devletçilikle birlikte olabilir. Yoksa birbirinin yerini almaları söz konusu değildir. Kısaca, en serbest denilen teşebbüs sahipleri (?) devletin himayesinde yetişmelidir. Burada yeni bir görüş yoktur. Bu görüş, 1902 Jön Türkler Kongresi'ndeki bölünme ile kurulan Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin (sonraki İttihat ve Terakki) görüşüdür” (Küçükömer, 2001: 98). Bu çözümlenmelerle birlikte Küçükömer Türkiye'de burjuvazinin nasıl oluştuğunun tespitini şu şekilde yapmaktadır: “Türkiye'de devletçilik yoluyla da belki ilkel bir birikim söz konusu edilebilir. Bu, devletin el koyduğu artık üründen özel kişilere yapılan servet transferidir. Yeni bir iç yağma ve talanla bu olmuştur. Servetler bu iki işlemle adeta kapılmıştır” (a.g.e. 98).

İdris Küçükömer'in alıntılardığı İsmet İnönü'nün devletçilik hakkındaki düşünceleri bu ilkenin seçilme nedeni ortaya koymaktadır. Ancak Küçükömer bu ilkenin zorunlu

bir tercih sonucu olduğu gerçeğini es geçmektedir. İsmet İnönü'nün Fırkamızın Devletçilik Vasfı adlı makalesi şu tespitleri içermektedir:

İktisatta devletçilik siyaseti, bana her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telafi edecek, haksız tahripleri imar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evvel, devleti iktisatta yıpratacak amillerden kurtarmak lazım geliyordu. Demek ki, iktisatta devletçilik'i, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk... Biz, iktisatta devletçilik'i, inkişaf için ve yeni düzeni kurmak için de feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. Demek istiyorum ki, yalnız müdafaa gibi muhafazakar bir noktainazardan değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika için de müspet ve en müessir vasıta sayıyoruz. Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, safdil olanlar düşünebilir... Devlet ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmağa çalışmalıdır, nazariyesi, basiyretle mütalea olunmalıdır... Gelecek on sene nihayetinde ümit ederim ki, TÜRK DEVLETÇİLİĞİ, memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle, "İktisadiyatta devletçilik anlayışı"nı en mütakamil ilmi ve şahaseri olarak zikrolunacaktır (İnönü, 1933:4)

İktisadi politikanın toplumun ihtiyaçlarını giderecek bir önceliğe sahip olması dönemin koşullarının yadsınamaz bir gerçekliğini oluşturmaktadır. Kendi ayakları üzerinde duramayan bir ekonominin dışa bağımlı gelişlimi büyük tehlikeler içerecekti. 1929 krizinin bu derece etkili olmasının nedenlerinden belki de en önemlisi, korumacılıktan uzak ve dış etkilere açık bir ekonominin varlığıydı. Yeni oluşturulacak politika rekabet edebilmenin asgari koşullarını oluşturabilecek bir niteliğe sahip olmalıydı. Ancak oluşturulacak ulusal ekonomi politikasının sınıfsal gerçekliği yadsıması üzerine kurulması bu dönemin en çok eleştirilen yönünü oluşturacaktı. “Meslek olgusunun, sınıf olgusu yerine tercihi beraberinde, bürokratik unsurların hegemonik bir niteliğe sahip olmasını sağladı. Toplumsal yaşamın birçok yönüyle bürokrasi denetimine sokulması ve mesleki dayanışmanın hakim yaklaşım olarak benimsenmesi korporatizm olarak tanımlanacak bir dönemi tarihe not düşürecekti. Ekonomik buhranlar nedeniyle toplumlar daha da muhafazakarlaşabilirler, örneğin 1930’lardaki buhran, cumhuriyetteki bürokratik kontrolü merkezileşmiştir” (Keyder, Çağlar; 2001: 13)

Devletçilik ilkesinin tek parti dönemi ile özdeşleşmesinin en temel referansı sınıf gerçekliğinin yerinin bürokratik merkeziyetçiliğin almasıdır. Bu noktada devletçilik tartışmalarını sürükleyen bir başka olguya, korporatizme bakmak gerekmektedir.

Salt korporatizm bağlamında değinilemeyecek, daha doğru bir yaklaşımla korporatizmi aşan ve onu kimi özellikleriyle de kapsayan bir niteliğe sahip, ekonomik ve siyasal bir tercih olarak da görülebilecek devletçilik olgusu, bu dönemin en başat siyasal argümanını teşkil etmektedir.

Devletçiliğe ilişkin tartışmalar 1930'ların en belirgin ayrışma noktalarını içinde taşımakla birlikte günümüze kadar uzanacak bir dizi tartışmanın temel referans noktasını da beraberinde üretmektedir.

Devletçilik ve korporatizmin birlikte anılmasının nedeni iki olgunun birbirini tümleyen anlayışın sonucudur. Bu iki olgunun temelindeki en belirgin ortaklık sınıf olgusunun reddi ve bunun yerine mesleki temsilin geçerli olarak kabul edilmesidir.

“1930 ve 1931, iktisat politikasının hararetle yenilendiği yıllardı; aynı zamanda, siyasi rejimin de önemli bir dönüşümden geçtiği bir dönem oldular. Bir yandan, yıllar süren içi çatışmalardan sonra, bürokrasi kendisini sınıf dengesi içinde bir yere yerleştirmek için gereken konumu bir kez daha elde etmişti; bunu, devlet yönetiminin boyutlarını değiştirerek yapacaktı... başlangıçta krizle mücadele amacı için formüle edilmiş bir dizi tedbir giderek yeni bir devlet biçimini (devlet işlevlerinin kapsamı ve siyasi iktidar ile ekonomi arasındaki ilişkinin niteliği) doğurdu. Sonunda bürokratik reformculuğu özümlemiş bir rejim ortaya çıktı. Bu rejimin temel boyutları ve öngördüğü bürokrasi-burjuvazi dengesi 2. Dünya savaşı'na kadar varlığını sürdürdü” (a.g.e.:135). Burjuvazi ve bürokrasi arasında kurulan ittifakın hegemonik bir yapılanma yarattığı zaman içinde görülecekti. Bu ittifakın sınıfsal yapı/örgüt/bilinç olgularından yoksun bir ortamda güçlendiği ve bir takım baskı mekanizmaları yarattığı söylenebilir.

“Bu model, siyasal bir elit ile emeklemekte olan bir burjuvazinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerinin birleştirerek ve de yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, işçi sınıfını ağır baskılar altında tutup tarım sektörünü sömürürken, yalıtılmış bir milli ekonomi alanı yaratmalarına dayanır. Bütün bunlar sınıf çıkarları arasındaki çatışmaları yadsıyarak korporatist bir toplum modeli kabul eden, şu ya da

bu ölçüde yabancı düşmanlığına dayanan bir milli dayanışma ideolojisi çerçevesinde gerçekleştirilir” (a.g.e.s. 150).

1930’ların Türkiye’inde sınıf gerçekliliğinin olup olmadığı korporatizme dair kuşkuları giderecek olan en temel referans noktasını oluşturmaktadır. Buradan hareketle 1930’larda bir sınıf ve o sınıfı temellük edecek bir bilinçten bahsedilmesi konuya ilişkin bütün çözümlenmeleri eksiltir. Çünkü Tek Parti dönemindeki korporatizme atfedilen sınıf üstündeki baskının bilinçli ve sistemli olarak sınıfa yönlendirilmiş olması söz konusu değildir.

Tek parti döneminde devletçilik ve korporatizm ile ilgili yapılan tartışmalar çoğunlukla dönemin koşullarını göz arda eden bir nitelik taşımaktadır. Özellikle korporatizme yüklenen anlam dönemin neredeyse faşizmin özellikleri içinde ele alınmasını sağlamaktadır. İtalyan faşizminin temel örgütlenme ayağı olarak gelişen korporatist yapılanmalar 1930’larda Türkiye’inde salt söylem düzeyinde ele alınmaktadır. Dönemin yöneticilerin söylemlerinde korporatist bir yapının olduğunun çıkarılması ve bunun bütün dönem egemen olan bir yapılanma olarak sunulması o dönemi anlamak için oldukça yanıltıcı olmaktadır. Bu noktada Korporatizmin tanımlanması yapmak daha yararlı olacaktır: “İlk olarak kavram; ulusal ölçekte örgütlenmiş, belirli bir alanda uzmanlaşmış, hiyerarşik bir örgütsel yapıya ve üyeleri üzerinde tekelci güce sahip çıkar gruplarının varlığına dayanmaktadır. Bu örgütlü gruplar, çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla iki farklı düzeyde pazarlık gerçekleştirmektedirler: Demokratik-çoğulcu bir siyasal yapı içerisinde çıkar gruplarının kendi aralarındaki pazarlık ve çıkar gruplarıyla devlet arasındaki pazarlık (Makal, Ahmet; 2002: 175) Tek parti döneminde yukarıda değinilen koşulların olduğunu söylemek o dönemle ilgili araştırmalar göz önünde

tutulduğunda mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda var olan bir işçi sınıfı ve o sınıfın tümden yadsınması söz konusu olamaz.

Toplumsal düzenin meslek usulü örgütlülüğü ve bu örgütlülüğün hiyerarşik yapılanması tek parti döneminde göze çarpmamaktadır. Ve de bu dönemde var olduğu dile getirilen korporatist yapılar ile mevcut yönetim arasında hiçbir biçimde bir pazarlık süreci yaşanmadığı görülmektedir.

Tek parti döneminde, sınırlı kalmakla birlikte, korporatif izlenimler bırakan hukuksal düzenlemeler yapılmış ve uygulamalar olmuştur. Bunlara ilişkin olarak bir dönem ayrımı yapılması değerlendirmeleri kolaylaştıracaktır ve korporatif izlenimler bırakan uygulamalar 1920’li yıllardan çok 1930’lu yıllarda aranmalıdır. Bu yıllar, tek parti yönetiminin katılaşması yanında, devletçilik politikaları nedeniyle de devletin çeşitli toplum kesimleri ve kuruluşlar üzerinde denetim ve kontrol isteğinin daha yoğun hale geldiği yıllardır. Ancak bu dönem itibariyle dahi korporatif izler taşıyan uygulamalar genellik kazanarak bir sisteme dönüşmemiş ve belirli toplum kesimleriyle sınırlı kalmıştır. Bu sınırlı uygulamaların tonu da epeyce açıktır. Kanımızca, bunun nedenlerinin başında, sınırlı oluşumlara karşın, Türkiye’nin örgütlü bir toplum olma özelliği kazanmaması gelmektedir. Oysa, kavramsal olarak gerek liberal nitelikli korporatif uygulamalar, gerekse devlet korporatizmi uygulamaları; devletle farklı gruplar arasında, örgütler düzeyinde gerçekleştirilen ilişkilere değgindir (Makal, 2002: 194).

Türkiye’de korporatizmin bir sistem olarak algılanmadı ve uygulanmadığı bilinmektedir. Devletçilik üzerine yapılan çalışmalarda da korporatizmin geniş bir sahada uygulandığına ilişkin bir tespit bulunmamaktadır. Aslında korporatizmden hareketle dönemi faşizan bir karakterde sunmak isteyenler bile bu olgunun uygulanma çerçevesini tam olarak belirginleştirememektedirler. Ancak Tek Parti Döneminde sınıflar arası çatışmalardan bahsetmek ve buradan hareketle korporatizmi bu çatışmanın kaynağı olarak göstermek, o dönemin sınıfsal analizini de sınırlandırmakta ve netleştirilmesini engellemektedir: “Türkiye’de ise dönem itibariyle örgütlenmeye ilişkin fiili ve/veya hukuki sınırlanmalar bulunmaktadır. Bu sınırlamalar, çalışma ilişkileri alanının aktörleri olan işçi ve işverenler, diğer bazı toplumsal kesimlere göre daha ciddi boyutlardadır. Ayrıca, işçi örgütlenmelerini sadece devletin hukuki düzenlemeleri ve fiili uygulamaları açısından ele almak, kuramsal açıdan eksik bir çözümelemedir. Bu kesimin örgütlenmesini, kesimin kendi dinamiği çerçevesinde de değerlendirmek gerekir. Örgütlülük sorunu işçi kesiminin kendi içinde değerlendirildiğinde, bunun olmazsa olmaz koşullarından biri, işçi sınıfının nicel açıdan belirli bir varlık kazanmış olmasıdır. Örgütlenmenin ön koşullarından diğeri ise bu nicel varlığın süreklilik kazanmış olmasıdır. Yani, kalıcı bir sanayi işçiliğinin varlık ve süreklilik kazanmış olması önem taşımaktadır. Soruna nitel açıdan yaklaştığımızda ise bunlara ilave olarak, “bilinç” unsurunun en azından örgütlülüğü sağlayacak ölçüde varlık kazanması gereklidir (Makal, 2002: 194-195). Tek Parti Döneminin sınıfsal analizinin sağlıklı bir biçimde yapılması için işçi sınıfının nitel gelişimine ek olarak, ona sınıf karakterini kazandıracak bir bilincin var olup olmadığı da sorunsallaştırılmalıdır: “Dönem itibariyle Türkiye’de işçi kesiminin nicel varlığı itibariyle gelişmeler olmasına karşın, bu varlığın sürekli bir sanayi

işçiliği niteliği kazanması tedrici olarak gerçekleşmiştir ve bu da diğer faktörlerle birlikte, bu kesimin bilinç, örgütlenme ve mücadele düzeyi üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır. Sonuçta, kuramsal düzeyde; sistemin aktörleri olan devlet, işçi kesimi ve işverenlerin çalışma ilişkileri alanındaki davranışları birbirinden bağımsız olmadığı için, korporatif bir yapının ön koşulu olarak işçi örgütlenmesi, sadece devletin koyduğu sınırlar açısından değil, bu kesimin varlık koşullarından kaynaklanan nedenlerle de olanaklı görünmemektedir (Makal, 2002: 194-195).

Yukarıda tartışılan devletçilik olgusu, tarihsel koşulların zorunlu bir sonucu ve bu sonucu büyük bir cesaretle uygulayan devrim kadrolarının iradesinin yansımasıdır. Bu iradenin dünya ulusları tarihinde görülmemiş bir sistemi yaşama geçirme çabası, ancak ve ancak çok zorlu koşulların kendisini dayatmasıyla söz konusu olabilirdi. Ve 1930'ların Türkiye'si, yoksulluğun ve yoksunluğun toplumu bir cendere içine aldığı, bir bütün olarak üretim ve bölüşüm ilişkilerinin adil bir biçimde dağıtılmadığı tarihsel kesitten geçmekteydi.

Bu koşullarda uygulanacak ekonomik sistem, toplumun öncelikli ihtiyaçlarını giderecek ve kaynak yaratarak, bu kaynakların verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayacak niteliklere sahip olmalıydı. Bu nitelikleri oluşturacak ve bu yönde stratejik kararlar verebilecek tek aktör devlet olduğundan, ekonomik sistemde devlet eliyle şekillenecekti. 1930'ların Türkiye'sinde devletten başka aktör olabilecek bir sınıf ya da örgüt söz konusu değildi. Özel sektörün gelişimi de ülkenin gelişimiyle eşanlı olduğundan, emeklemekte olan bir özel sektörün aktörlüğü ve yönlendirmesi de söz konusu olamazdı.

II. BÖLÜM.

BASIN ORTAMINA İLİŞKİN GÖZLEMLER VE TARTIŞMALAR

Cumhuriyet devrimi her alanda yaptığı yapısal değişiklikleri basın alanında da gerçekleştirmek için bir takım düzenlemeler yapmıştır. Devrimi yapan kadro ve özellikle Gazi, basının ne derece etkin ve yönlendirici olduğunu Osmanlının son döneminde gözleme fırsatı bulmuş ve Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda bunu yaşama geçirme imkanı yaratmıştı. Özellikle 1920 yılında Anadolu Ajansı'nın kurulması, Cumhuriyeti kuran iradenin basının ve genel anlamda propagandanın işlev ve özelliklerini ne kadar önemseydiğini ve bu doğrultuda ne derece doğru adımlar attığını ortaya koymaktadır.

“Anadolu Ajansı (AA), Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerinde, Anadolu'daki gelişmeleri ülke içine ve dışına duyurmak amacıyla 6 Nisan 1920 günü çalışmaya başlayan bir haber örgütüdür... Anadolu Ajansı'nın kuruluşuna katkıda bulunan ve gelişmeleri aktaran iki yazar vardır; Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi Abalıoğlu. Birincisi Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı kitabında, bir haber ajansı konusunu önce Yunus Nadi Beyle, sonra Mustafa Kemal'le konuştuğunu, hiç kimsenin ulusal

hareket konusunda bilgisi olmadığını çünkü haber alamadıklarını, bunu gidermek için bir ajansın gerekli olduğunu düşündüklerini anlatır (Alemdar, 1996: 58) AA'nın kuruluşunun başlı başına bir önem taşıdığı muhakkaktır. Olağanüstü bir dönemde verilen mücadeleyi yönlendirme becerisi salt askeri bir mantıkla gerçekleştirilemeyeceği, mücadelenin dünya ve ülke ortamını yansıtacak bir iletişim ortamına gereksinim duyacağı Mustafa Kemal'in farkında olduğu bir nesnellikti. Bundan dolayıdır ki Mustafa Kemal, sadece AA'nın kurulmasını sağlamamış aynı zamanda verilen haberlerin içeriğiyle de özellikle ilgilenmiştir. "Mustafa Kemal AA'nın gerçekleştireceği haber iletimi konusuyla yakından ilgiliydi. Anadolu'da örgütlenmeye çalışılan ulusal direniş hareketi konusunda yapılan çalışmaların duyurulması, bunlara katkı ve desteğin sağlanması için gazete yayınlama işi onun her fırsatta gerçekleştirmeye çalıştığı ve bu yönde çalışanları teşvik ettiği bir konuydu. Sivas'ta yayımlanan Irade-i Milliye ve Ankara'da çıkan Hakimiyet-i Milliye bu düşüncenin iki örneğini oluşturur. Ama anılardan anlaşıldığına göre, 1920 yılının Nisan ayı başlarında Mustafa Kemal Ankara'da haberleşme alanındaki çalışmalarını geliştirme konusunda iki önemli yardımcı bulmuştur. Bunlar Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi'dir. Onların yardımıyla başlayan çalışmaları, Hakimiyet-i Milliye, 6 Nisan 1920'de, AA'nın kuruluşu haberiyle duyurmuştur" (a.g.e 59-60). Cumhuriyetin kurulması ile birlikte basının tarihi bir misyon taşıdığı özellikle devrimi yapan kadroların ortak düşüncesi idi. Bu misyon elbette ki devrimi sahiplenen, onu halka ulaştıran bir anlayış ve çabanın biçimlendirdiği bir niteliğe sahip olmalıydı. Ama daha öncesinde devrimin ilk aşamalarında, devrime muhalif gazete ve gazetecilerin bir biçimde cezalandırılması gerektiği anlayışının hakim olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan devrimlere karşı muhalif gazetecilerin

takındıkları tavrı devrim kadrolarınca hoş karşılanmadı ve gerekli işlemler yürürlüğe konarak, aralarında Hüseyin Cahit Yalçın'ın bulunduğu birçok gazeteci İstiklal Mahkemelerinde yargılandı.

İstiklal Mahkemelerinde ilk basın davasının 1923'te açıldığını görüyoruz. İstanbul'da yetkilerini kaybetmiş bir halife vardır. Ama halifeliği savunanlarda az değildir o zamanlar. 10 Kasım 1923'te İstanbul Baro Başkanı eski milletvekillerinden Lütfi Fikri, halifeye seslenen bir mektubunda, halifeliği savunarak halifenin asla görevinden istifa etmemesini istemektedir. Ertesi gün de yine aynı gazetede Hüseyin Cahit Yalçın'ın bir yazısı çıkar. O da şöyle der bu yazısında: "Hilafet bizden giderse beş-on milyonluk Türkiye Devleti'nin İslam alemi içinde hiçbir önemi bulunmayacağını, Avrupa siyaseti gözünde de en küçük ve değersiz bir hükümet yerine düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir dirayete lüzum yoktur. Milliyet perverlik bu mudur? Gerçek milliyet hissini kalbinde duyan her Türk hilafet makamına dört elle sarılmak mecburiyetindedir (Topuz; 1996: 80) Bu olağan üstü dönem beraberinde farklı baskı mekanizmalarının oluşmasına dayanak hazırlamıştır. Farklı düşüncelerin olağan üstü dönemlerde yasaklanması, kişilerin yargılanması ve cezalandırılması dönemin bizatihi temel karakteristiğini ortaya koyar. Ancak bu dönemlerde yapılan haksızlıkları toplumsal değişime referansla görmezden gelmek doğru bir tutum değildir. Aslıolan devrimci dönüşüm koşullarının genel anlamda insanlığın yararına bir amaç taşıması ve bu doğrultuda bilinçli ve düşünsel bir mücadelenin alt yapısının hazırlanmasıdır. İstiklal Mahkemelerinde yargılanan gazetecilere yönelik yaklaşım bu iyi niyetli anlayışın yansıması olarak görülmelidir.

1930'lara kadar basın alanında önemli değişiklikler meydana gelmemiştir. Ancak 1925 yılında çıkarılan Takriri Sükün kanunu basının önemli kısıtlamalar içine sokarak, baskı ve dayatmalarla basının kontrol edilmesini sağlamıştır.

4 Mart 1925 de kabul edilen bu kanunun 7. maddesi basının hareket alanı belirlemektedir: “İrtica ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tarikat ve teşvikat ve teşabbüsat ve neşriyat'ı hükümet Reisicumhurun tasdiki ile reisen ve idareten men'e mezundur. İşbu ef'al erbabını İstiklal Mahkemesine tevdi edebilir” (Oral; 1968: 120). Bu kanunun yürürlüğe girdiği dönem her açıdan olağan üstü özellikler taşımaktadır. Bu kanunda bu olağanüstülüklerin hukuki yansıması ve somutlanmasıdır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Türkiye'de yalnızca toplumsal alanda etki yaratmakla kalmadı aynı zamanda basın ortamında da bir takım değişikliklerin yaşanmasına sebebiyet verdi. Hatta 1931 yılında çıkan basın kanununun SCF'den kaynaklı olarak çıkarıldığını iddia eden araştırmacıların söz konusu olduğunu belirtmek gerekir (Güz, 1993; IV). SCF'nin görüşlerini aktaran yayın organlarının bulunduğu ve bu yayınların çok ciddi tirajlara ulaştığı bilinmektedir. Ali Gevgili bu süreci şöyle değerlendirmektedir: “Cumhuriyet'i kuran güçlerin basınla hesaplaşmaları, Batı'da 1929'da ekonomik bunalımının ağır şokları ortaya çıkarken, Türkiye'de Fethi Okyar'ın 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurmasıyla bir denemeden daha geçmiştir. İstanbul'da bir süre önce yayına başlayan Arif Oruç'un Yarın Gazetesi, Serbest Fırka yanlısı görülen sert eleştirileriyle elli bini aşan günlük baskılara ulaşmış; Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfü Dördüncü'nün Zekeriya Sertel'in yönetiminde 1930'da yayın yaşamına giren Son Posta ise daha liberal bir çizgide kamuoyu önüne çıkmıştır...Serbest Fırkanın kapatılması sonrasında

CHP'liler basına sert eleştiriler yöneltmişler ve Yarın gazetesi kapatılmıştır. Gazetenin yazarları Arif Oruç'la Şemsi ise Bulgaristan'a kaçmışlardır (Gevgili, 1983: 215).

1930'lar sadece basındaki tartışmalar için özel bir dönem kategorisi olarak kabul edilmemelidir. Gazetelerin gerek fiyatları (gazete fiyatı genel olarak 5 kuruş civarındadır) gerekse teknik atılımlarıyla da önemli bir dönemeçte olduğu belirtilmelidir: “Sabri Ertem 1933'te şunları yazıyordu: On sene evvel Türk gazeteleri maddi vasıtalar itibariyle bugüne göre pek geri idi. Tabii makineleri hem adet itibariyle artmış, hem de sürat itibariyle bir yüksekliğe sahip olmuştur. On sene içinde Türkiye baskı makinelerinde en az kuvvet bir misli artmıştır. Bu da göstermektedir ki, konu aldığımız dönemde rotatif sayısı artmış, kimi gazeteler elle dizilmekten kurtulup linotip, entertip adı verilen dizgi makinelerinde dizilir olmuştur. Ofset sistemi bu dönem daha iyi tanınır oldu” (Kabacalı; 2000: 192) Bütün bu gelişmeler 1930'lu yılların gazetecilik açısından oldukça hareketli geçmesine neden olan gelişmelerdir. Bu dönem aynı zamanda gazeteciliğin toplumsal sorumluluk alma sürecine ek olarak, her açıdan kaliteli bir yayın çıkartmak gibi mesleğin etik anlayışına uygun bir süreçte kodlamaktadır.

1930'a kadar basın alanında gerek siyasal gerekse hukuki alanda kapsamlı bir değişimden söz edilemez. Bu dönem, farklı gazete ve dergilerin basın yaşamına kazandırıldığı dönem olarak görülebilir. Bir diğer değişle, basının uyum süreci içinde olduğu dile getirilebilir.

“Türk harfleri kanunun yürürlüğe girmesiyle 1930 yılında Arap harfli hiçbir gazete kalmamıştır. Ankara gazetecileri 17 şubat 1930 müsaadesini resmen aldıkları bir birlik kurdular. Türk Gazeteciler Birliği adı ile 1935 yılına kadar yaşadı. Cumhuriyet

devrinin ilk Basın idaresi B.M.M. Reisliğine, sonra Hariciye Vekâletine bağlanmış, 1925'den 1929'a kadar da müstakil bir umum müdürlüğü olarak devam etmiş, 1 Eylül 1929'da tekrar Hariciye'ye bağlanmış görüyoruz (Oral; 1968: 121). 1928 yılında yapılan Harf Devrimi sonrasında gazeteler ciddi tiraj kayıpları yaşar. Hükümet bu durumda gazetelerin kayıplarını azaltmak için finansal destek sunar. Hatta Mustafa Kemal Cumhuriyet Gazetesi'ne kendi hesabından kredi verir: “Nadir Nadi, Atatürk'ün İş Bankası'ndaki kendi hesabından Cumhuriyet'e verdiği faizsiz krediyi yıllar sonra öğreniyordu; ‘Böyle bir borcumuz olduğunu ben Atatürk'ün ölümünden sonra bankadan gelen yazılı istem üzerine öğrendim (Köktener, 2004: 70). Ancak gazetelere tiraj kayıplarından kaynaklanan yardımların yapılması gazetelerin iktidara bağımlılığını sağlayan bir unsurdur. Bu durum gözden kaçırılmaması gerek bir noktadır. Basın her zaman baskıyla kontrol edilmez çoğu zaman verilen desteklerle bağımlı hale getirilir. Ancak bu yardımların daha sonra kesilmesi iktidarın basını cezalandırması olarak yorumlanacaktı. Fakat bütün demokratik ülkelerde basın kurumunun yaşaması için bir takım destekler her dönem sunulmuştur. Bu olgu tek başına basının bağımlılaştırılması için bir sebep teşkil etmez.

Tek Partili Cumhuriyet düzeninin uygulamaya konulmuş olması, ekonomik bunalımın getirdiği huzursuzlukların peşi sıra gelmesi toplumsal muhalefetin oluşmasına ve basının bu konularda eleştirilerde bulunmasına neden olmaktadır. Basının durumuna ilişkin tartışmalar ve eleştiriler üç milletvekili tarafından bir gensoruyla TBMM'ye taşınır. Bu milletvekillerinin vermiş olduğu önerge şu şekildedir:

Büyük Millet Meclisi Yüksek Risayetine

Bazı gazetelerimizin takip ettikleri muhataralı istikamet vatandaşların ve vatanın siyasi izan ve medeni vicdanı üzerinde sarih (açık) bir fikir şekaveti (kötü iş işleme, rezalet) icra ederek masum ruhları tamamen zehirleyecek mahiyetler almaya başladı. Hale hiçbir faydası olmadığı gibi atıye de (geleceğe) birçok vahamet ve zarar hazırlayan bu felaketli cereyan karşısında Hükümet ne düşünüyor? Milli varlığı istilaya başlayan şu zehirli havadan ammenin vicdanı pek mustarıptır. Binaenaleyh Büyük Millet Meclisi'nin vaziyeti mütalea ile bu hususta bir karar vermesini elzem görüyoruz. Cemiyeti, matbuatın sui istimallerine karşı müdafaa için şimdiye kadar müracaat edilen tedbirlerin kafi olmadığı meydandadır. Binaenaleyh keyfiyetin istizahını (gensoru) teklif ederiz.

Fazıl Ahmet (Elazığ), Ahmet Süreyya (Aksaray), Ahmet İhsan (Ordu)
(TBMM Zabıt Ceridesi; 1931: 2-3).

Bu gensorunun verilmesiyle birlikte mecliste ve basın hayatında önemli tartışmalar yaşandı. Mecliste yapılan tartışmalarda öne çıkan konu, yapılacak düzenlemenin Osmanlı'nın son dönemimde kurulan istibdat yönetimiyle eş değer bir nitelik taşıyıp taşımadığıydı. Milletvekilleri farklı görüşleri dile getirirken hükümetin de basının kontrol altına alınması görüşünde olduğu ortaya çıkıyordu.

Gensoru görüşmelerinde Hükümet ve Başbakan İsmet İnönü basına ilişkin tartışmaları dinlemek istediğini belirterek, milletvekillerini bu konuda konuşmaya teşvik etti. "Gensorunun görüşüleceği gün, ilk sözü başbakan İsmet Paşa aldı ve gensorunun iki konuyu kapsadığını, birinde kanunla verilmiş yetkilerin Hükümetçe kullanılıp kullanılmadığının sorulduğunu, Hükümetin bu yetkileri isabetle kullandığı

kanısında olduğunu; ikinci olarak uygulanan tedbirlerin yeterli olup olmadığının sorulduğunu, bu alanda mebusların yapacakları konuşmaları dinlemek ve ileri sürecekleri düşünceleri öğrenmek istediğini bildirdi (Goloğlu; 1974: 21-22) Gensorunun verilmesiyle birlikte mecliste basına yönelik sansürü savunanlar ve buna karşı olanlar farklı temellendirmelerle tezlerini kanıtlamaya ve meclisi ikna etmeye çalışıyorlardı. Ancak Başbakan İsmet Paşa bütün bu konuşmalardan sonra kürsüye gelerek şöyle bir değerlendirme yapacaktı:

Basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı hem hükümet elinde uygulanabilecek yetkiler, hem de yürürlükte bulunan kanunlar vardır. Fakat ya zabıta, savcılık, adliye ve öteki makamlar kanun yollarındaki kovuşturmalarında etkili olamamaktadırlar; yada durum idari ve kanuni yetkilerin sınırı dışına çıkmıştır... yıllardan beri direnerek anlatmak istediğimiz bir prensip vardır ki; basın özgürlüğü meselesi artık bir hükümet meselesi değildir, bir millet meselesidir. Konuyu bu bakımdan ele alalım. Basın özgürlüğü çağımızın milli irade araçlarından biridir. Basın olmadan halk iradesinin olabileceğini sanmak mümkün değildir. Fakat basın özgürlüğü iyi kullanılmazsa, memleketin batırılması çabalarını hızlandırır. İşte bu iki karşıt durumu bağdaştırmak gerekir. Şöyle ki; basın özgürlüğü yaşayacak ve fakat memlekete zarar vermeyecektir. Bu, yalnız hükümetin elinde değildir. Bu, bütün milletin ortak meselesidir. Eğer öğretmenler, devamlı olarak çocukları uyarmaz, aydınlatmazlarsa İsmet Paşa meseleyi kendi başına nasıl

halletsin. Öğretmenlerin ve hukukçuların meseleyi tamamen hükümete bırakmaları demek, memleketi kapkara bir istibdada doğrultmaları demektir. Halk iradesinde herkes bir başbakan imiş gibi özel bir sorumluluk duymalıdır. Ve son çare, yasa gereği denetimdir. İlk çare ise, basının basını denetlemesidir...O halde hukukçularımız, tecrübelerden de yararlanarak çalışırlarsa basın özgürlüğünü zedelemeyen, sadece onun yararlarını meydana çıkaran bir kanun yapmak mümkün olur. Bu nedenle alacağımız ilk tedbir, basın hayatında özgürlüğü sağlayan ve kötüye kullanmanın zararlarını elden geldiğince önleyen iyi bir kanun yapmaktır. Bizde bu kanunu teklif etmiş bulunuyoruz (Goloğlu; 1974: 27-29)

İsmet Paşa'nın değerlendirmesiyle birlikte kanun teklifi çok kısa bir süre içinde komisyonlardan geçerek genel kurul gündemine gelir ve daha sonra kabul edilir. Tasarının birçok tartışmaya rağmen kısa sürede kanun haline gelmesi, iktidarın güç dengelerini elinde tuttuğunun da bir göstergesi olarak algılanabilir. Ancak bu noktada tasarının gerekçesine bakmak gerekmektedir:

Uygar devletlerin sosyal ve siyasal yaşantılarında basının oynadığı rolün gücü ve etkisi hiçbir zaman bugünkü kadar kendini duyurmamıştır. Basının görevi memleket ihtiyaçlarını anlayarak kamuoyunu temsil etmek ve aydınlatmaktır. İyi niyete dayanan basın, memleket ihtiyaçlarına uymayan işleri düzelen ve iyi kullanılmayan iktidarların ülkü esenliği ve yararı ile bağdaşacak bir şekilde kullanılmasını sağlayan en iyi araçlardan

biridir. Uygar ülkelerle memleket arsında bağlantı kurarak düşünce ve kültür hayatının gelişmesine hizmet eden en güçlü araçlardan biridir...fakat, bir memleketin sosyal, politik ve ahlaki hayatında bu kadar etkili ve bereketli görevleri yapmaya vekil edilen basın zaman zaman bu görevinden ayrılarak memlekette düzensizlik ve hatta tehlike yaratacak duruma girdiği de görülmüştür. Bu deneylerden ders alan uygar devletlerin basın kanunları, basının bu zararlı etkilerinden memleketi korumak ihtiyacını duymuşlardır. Bu devletlerin yeni yeni ihtiyaçları karşılamak üzere çıkardıkları kanunlar karşısında, bizim yürürlükte olan 16.7.1909 günlü Basın Kanunu'nun; o zaman ki ihtiyaçlara göre düzenlenmiş ve üstünden geçen 22 yıllık bir zaman içindeki deneylere göre kapsamına girmesi gereken birçok olayları kapsamı ve hükümleri dışında bırakmış olduğu anlaşılmıştır. Basın kanun dairesinde yani milletin yararlarını pekiştiren hükümler dairesinde serbesttir, diyen anayasamızın da işaret ettiği gibi; basının kendinden beklenen yüksek görevleri tam olarak yapabilmesi için bazı teminata ihtiyaç vardır. İşte bu ihtiyaçlardan ötürüdür ki; hazırlanan Basın Kanunu Tasarısının içine konan bazı kayıtları, basın özgürlüğü için kabullenmek zorunluluğu meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu tasarının düzenlenmesinde basının tarihsel gelişmesi ve bugünkü durunu göz önüne alınarak memlekette gazete çıkarmak

isteyenler için bazı teminat aranması gerekli görülmüş ve bu yolla hükümler konmuş olduğu gibi basının memlekete karşı yapmakla hükümlü olduğu yüksek görevlerden ayrılabilceği durumlar da düşünülerek basını bu duruma düşürmemek için bazı müeyyideler de tespit edilmiştir. Adalet ve İçişleri Karma Komisyonu da; Bu tasarı basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasından doğan ve Türk toplumunu ahlak bakımından ve sosyal bakımdan geriletecek kadar tehlikeli gözükten durumun memlekete ve onun düşünce ve ihtiyaçlarını dile getiren Mecliste uyandırdığı çabucak gidermeyi hedef tutmuştur. Tasarı üzerinde söz isteyen olmadı, hemen oylanıp kabul edildi (Goloğlu; 1974: 29-30)

68 maddeden oluşan 1881 nolu basın kanunu; gazete ve dergi yayınlama, matbaa açma ve bunların kapatılması, bu alanda çalışanlar, gazete ve dergi sahiplerinin hakları, suç teşkil eden ve etmeyen yayın ve bunlara ilişkin hükümler ve de cevap hakkı gibi konularda yeni düzenlemeler içeriyordu.

1931 yılında çıkarılan Cumhuriyet döneminin ilk basın kanunu birçok alanda yeni düzenlemeler ortaya çıkarmıştır. Bu düzenlemelerden öne çıkan maddeler, gazetecilerin eğitim durumlarına ilişkin hükümlerdir. “Biri geçici, üç madde bu konuda bazı kayıtlamalar koyuyordu. 12. madde, gazete ve dergi sahiplerinin “yüksek mekteplerden veya lise ile buna muadil diğer mekteplerden şahadetnameli olmak (eğer şahadetname ecnebi mekteplerden alınmış ise Türkçe okur yazar bulunmak)” koşulunu getiriyordu. 15. madde, “ gazete veya mecmuanın başmuharriri ile umumi neşriyatını idare eden zatın yüksek mektepten mezun olması”nı

öngörüyordu. Nihayet geçici B maddesi, yasanın yayınlandığı tarihte “gazete ve mecmualarda çalışmakta olan sahip, başmuharrir ve umumi neşriyatını idare edenler kanununun neşri esasında fiilen buldukları vaziyetlere maksur kalmak şartıyla üç sene müddetle müstesna tutulurla” hükmünü getiriyordu” (Alemdar; 1996: 29-30) Gerek İsmet Paşa'nın basını kendisini denetlemesine yönelik açıklaması gerekse basın kanununda yer alan gazetecilerin eğitimlerine ilişkin yükümlülükler basın alanında bir yeniden yapılanma çabası olarak yorumlanabileceği gibi, basını tümüyle sistemli bir baskı politikası içinde şekillendirildiği görüşünü de olumsuzlamaktadır. Toplum içinde oldukça önemli bir gücü elinde tutan basını yönetici ve sorumlularının eğitimi olması anti-demokratik yönetimlerin isteyebileceği bir özellik değildir. Bu istem, dönemin yöneticilerinin basını ilişkin yaklaşımlarının temelindeki başka bir farklılığa işaret etmektedir.

İsmet Paşanın “Matbuat hürriyetinin zararlarını evvela arkadaşları olan diğer matbuatı bertaraf etmek mecburiyetindedir. Evvelen matbuat yekdiğerini mürakabe etmelidir. Fena sözler, fena neşriyat memleketin efkarını fena istikamete sevk ediyorsa buna iştirak etmeyen matbuat tek cephe olarak cesurane diğerlerinin üzerine atılmak, mütemadiyen efkarı umumiyei tenvir etmek, zehirden kurtarmak lazımdır” (TBMM Zabıt Ceridesi;1931:37) sözleri, basını kendi kendisini denetlemesi gibi demokratik bir açılımı teşvik etmektedir. Bu açılım, kurumsallaşma süreci yaşayan basını zaman içinde kullanacağı bir imkan olmakla birlikte, dönemin iktidar sahiplerinin basını kendi iç denetim mekanizmalarını kurma ve kullanma yönündeki yaklaşımlarını da ortaya koymaktadır.

1931 yılında çıkan kanunun gazeteciliğın gelişimine ilişkin katkıları farklı değerlendirmelere konu olmakla birlikte, yasanın basını kimi kısıtlamalar içine

soktuğu da dile getirilmektedir. Özellikle kanunun 50. maddesi bu konuda gösterilen temel bir referans noktasıdır.

“Temmuz 1931 tarihli ve 1881 numaralı matbuat kanunu, basını siyasal iktidarın denetimi altında bulundurmayı amaçlıyordu. En önemli hükmü de, “memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir yolundaki 50. maddesiydi (Kabacalı; 2000: 185)

Bu madde her ne kadar olumsuz çağrışımlar içerse de, bu maddenin ne zaman, hangi yayınlara uygulandığına ilişkin nesnel veriler mevcut değildir. Ancak 1933 yılında Matbuat Umum Müdürü olan Vedat Nedim bu dönem sansürün olmadığını belirtir (Öymen, 1981: 38). Dolayısıyla maddenin içeriğinden çok, uygulanırılığı sorunsallaştırıldığında 1930’larda basın için sistemli bir baskı politikasının olmadığı görülebilir. 1881 nolu basın kanununun daha sonraki yıllarda bir takım değişikliğe uğratıldığını belirtmek gerekmektedir. 1932 yılındaki değişiklik; yabancı bir ülkede çıkan yayınların ülkeye sokulması durumunda toplatılması, intihar vakalarının izin alınmadan yayınlanmaması, gazete sahiplerine ilişkin düzenlemeler içermekteydi. 1934 yılında yapılan değişiklik ise yabancı ülkelerde basılan yayınların ülkeye sokulmasında para cezası uygulanmasını içeriyordu. Bu kanun üzerinde 1938 ve 1940 yıllarında da değişiklikler yapıldı (İskit; 1939: 746-750).

1930’lar basın alanında oldukça hareketli bir dönem olarak görülebilir. Bu durumun nedeni; gazete ve dergilerin giderek artan sayıları ve buna ek olarak içeriklerindeki farklılıklar, diğer yandan iktidarın bu alanı kontrol altında tutmak için yaptığı yasal düzenlemeler ve gazetecilerin mesleki bir örgütlenme süreci başlatmalarıdır. Özellikle 1932 yılından başlayarak sayıları hızla artan gazete ve dergiler, dönemin

basın ortamı hakkında önemli ip uçları sunmaktadır. Bu dönemde basın yaşamına katılan bazı dergi ve gazeteler şunlardır:

1932 yılında; İstanbul'da Yılmaz Gazetesi, Ankara'da; Hıfzı Oğuz Bekata tarafından Çığır, Namık Ambarcı tarafından Ankara Haftası, Yakup Kadri, Vedat Nedim, Şefket Süreyya, Burhan Asaf ve İsmail Hüsrev tarafından Kadro mecmuaları çıkarılmağa başlanmıştır.

1933 yılında Fikir Hareketleri Dergisine ek olarak; Akın (Ahmet Ağaoğlu), Hergün (Nizamettin Nazif ve Vâlâ Nurettin), Yedigün (Sedat Simavi), Varlık (Yaşar Nabi ve Nahit Sırrı), Ülkü (Ankara Halkevi), ve Ün (Isparta Halkevi) mecmuaları bu yıl çıkarılmıştır.

1934 yılında; Hakimiyeti Milliye adı "Ulus", Vakıf adı "Kurun", Mülkiye Mecmuası "Siyasal Bilgiler", İktisat ve Tasarruf Mecmuası "Ulusal Ekonomi ve Artırım" adlarını almışlardır. Ankara'da Fransızca dille Ankara, İstanbul'da Velid Ebüzziya tarafından Zaman gazeteleri neşredilmeğe başlanmıştır. İstanbul Basın Birliği bu yıl içinde "İstanbul Basın Birliği Almanacağı" neşretmiştir. Bunda bu yılın yayını olarak İstanbul'da 119, taşrada 111 gazete ve dergi çıktığı kaydedilmektedir. Bu yılın başlıca basın olayı; Cumhuriyet, Akşam, Son Posta ve Zaman gazetelerinin Vekiller Heyeti kararıyla 10 gün süre ile kapatılmasıdır (Oral; 1968: 121-122)

Yeni kurulmuş ve de harf inkılabı yapmış bir ülkede 1934 yılı için 230 gazete ve dergi basının gelişmişlik düzeyini gösteren bir unsurdur. Bu sayının 1930'lardan başlayarak arttığını ve basının gerek teknik gerekse içerik olarak olumlu bir düzeye yükseldiğini birçok araştırmacı ortaya koymaktadır. Bu verilerin tek parti eleştirisinin gölgesinde kalması Türkiye'de basına ilişkin gözlem ve değerlendirmelerin nesnel bir biçimde yapılmasını engellemektedir. 1930'ların basın

ortamına ilişkin çalışmalar dönemin oldukça hareketli ve yaratıcı bir süreç biçiminde yaşandığını ortaya koymaktadır. Basın tarihi alanında önemli çalışmalar yapan Orhan Koloğlu, bu kesiti şöyle tasvir etmektedir: “1930’lu yıllarda fikir ve edebiyat dergiciliğinde kaliteli bir artış görüldü. Yakup Kadri ve Şevket Süreyya’nın yönettiği Kadro, Hüseyin Cahit’in Fikir Hareketleri, Yaşar Nabi Nayır’ın Varlık’ı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun Yeni Adam’ı özel girişimle yayınlanmıştır. Bunların yanı sıra başta Ülkü olmak üzere halkevleri tarafından yayınlanan yerel araştırma dergileri, hem folklor ve dil araştırmalarını teşvik etmiş, hem de pek çok genç yeteneğin yetişmesini sağlayan birer okul olmuşlardır (Koloğlu; 1994: 66).

Bütün bu gelişmeler 1930’lu yılların basın alanının farklı aktör ve ilişkiselliklerle büyük bir gelişme içinde olduğunun ana hatlarını sunmaktadır. Bu dönem her açıdan farklı bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu değerlendirme; iktidarın tutumunu, gazeteciliğin örgütsel ve mesleki gelişimini kapsamak durumundadır.

Dönemin basınına ilişkin Fikir Hareketleri’nin ilk sayısında bir değerlendirme yapan Hüseyin Cahit de durumu iç açıcı olarak yorumlamaktadır: “Ben memleketimizde fikir sahasında görülen faaliyete hayran kaldığımı büyük bir zevk ile ilan etmek isterim. İşte pek ciddi emeklerin mahsulü olan fikir risaleleri: Ülkü, Türkiye Milli Mecmuası, Kadro, Fikirler, Kooperatif, Varlık, Birlik, Mektebi Mülkiye Mecmuası, Galatasaray Mecmuası. Bunlara bizim emektar Servetifünunu ve hususi mevzularla meşgul olan daha birçok risaleyi ilave edersek vasıl olduğumuz yekun karşısında, eskiye kıyas edince, hakikaten iftihar duymak icap eder. Türkiye hiçbir zaman böyle bir inkişafa nail olmamıştır. Memleket bu risaleleri yaşatabilirse, matbuat hayatımızda durgunluktan değil hareketten bahsetmeğe hak kazanmış olur” (Yalçın, 1933a: 18). 1930’larda basındaki tiraj unsurunu inceleyen ve bunu bütün detaylarını

sunan bir çalışma ve veri söz konusu değildir. Bu konudaki sayılı araştırmalar 1927 ve 1937 yılları arasında bir karşılaştırma yaparlar: 1927 yılında matbuatın toplam satışı 45.000, 1937 yılında bu rakam 65.000'ne ulaşıyor. 1927 yılında 1000 kişi 3.2 gazete almış; 1928'de 1.4'e düşmüş; 1937'de ise 3.9'a yükselmiştir (Türkeş, 1999: 95-97). Ancak bu dönemler arası Türkiye'de gazete ve dergi sayısının iyi bir seviyede olduğunu belirtmek gerekir. "1923 ve 1941 arasında çıkan gazete sayısı 550, dergi sayısı 1008'dir. Toplam ise 1558 gazete ve dergi çıkarılmıştır (Tülbentçi, 1941:V). 1930'ların basın ortamına ilişkin farklı değerlendirmelerde basın özgürlüğünün olmadığını belirten çalışmalara ek olarak, bu dönemi basın açısından önemli bir tarihsel süreç olduğunu belirten çalışmalarda söz konusudur. "Bu dönem basınının kim ortak özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür. Hemen hemen bütün günlük gazetelerin başında CHP milletvekilleri vardı. 1923-1925 arası yıllarda ifade özgürlüğünden bahsedilememektedir. 1925-1928 arası yıllarda ise hükümet, basının ciddi bir şekilde kontrol altına almıştır. Basının kontrol altına alınmasının yanı sıra, 1928'den 1931'e kadar basın mali olarak da devlet desteğine bağımlıdır. 1931'den itibaren, Kemalist yönetimin belirlediği genel çerçevenin dışına çıkmamak koşuluyla, Kadro, Kemalist yönetimin gösterdiği anlayıştan göreceli de olsa yararlanmıştır. Bu anlayış üç yıl sürecekti (Türkeş, 1999; 95-97) Türkeş'in belirttiği 'bütün günlük gazetelerin başında milletvekilleri vardı' değerlendirmesi sorunlu bir yaklaşımı ifade etmektedir. Çünkü Atatürk dönemi (1. ve 2. meclis dahil) gazete ve dergi sahibi ve etkin gazeteci milletvekilleri şunlardır: Yunus Nadi Abalıoğlu (Yeni Gün, Cumhuriyet, İleri), Celal Nuri İleri (İleri), Mahmut Soydan (Milliyet, Tan), Falih Rıfkı Atay (Hakimiyet-i Milliye), Hakkı Tarık Us (Vakit-Kurum-, Son Saat.), M. Asım Us (Vakit), Necmeddin Sadak (Akşam), Hüseyin Cahit Yalçın (Tanin, Fikir

Hareketleri), Ferit Celal Güven (Yeni Adana, Türk Sözü), Haydar Rüştü Öktem (Anadolu ve Duygu), Aka Gündüz (Hakimiyet-i Milliye), Ömer Asım Aksoy (Gazisancak), Mahmut Esat Bozkurt (Cumhuriyet), Salah Cimcoz (Kalem), İbrahim Görsa (Yedigün, Resimli Gazete), Yakup K. Karaosmanoğlu (İkdam, Hakimiyet-i Milliye, Kadro), Ruşen E.Ünaydın (Tasvir-i Efkar), Hamdullah S. Tanrıöver (Türk Yurdu) (Gevgili, 228). Çıkan gazetelerin sayılarına bakıldığında bu sayının Türkes'in yaklaşımını olumsuzladığı söylenebilir. Bu gazeteciler belli dönemlerde etkin olabilirler. Fakat buradan hareketle gazeteciliğin devlet eliyle yapıldığı tezini işlemek dönemi kavrayan bir bakış açısı değildir.

Bir ülkede, o ülkenin resmi dili dışında yayın yapılması ve buna olanak tanınması demokratik bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu olgu birçok açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak, farklı dillerde yayına izin vermek o ülkenin farklı dillere mensup yurttaşlarına olan sorumluluğun yerine getirilmesinin bir kanıtıdır. İkinci olarak, basına yönelik yasal değişiklikler basın için bir kısıtlama unsuru gibi sunulurken, bu değişikliklerin nasıl kullanıldığı daha büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla sorunsallaştırılması gereken durum, gündelik yaşama yasal düzenlemelerin nasıl uygulandığıdır. Bu noktadan hareketle, tek parti döneminin basını kısıtladığına ilişkin yorum ve saptamalarda o dönem yabancı dillerde yayın yapan basının durumu ele alınmamıştır. Bu çok temel bir eksikliklerdir. Çünkü baskıcı olarak nitelenen bir dönemde farklı dillerde yayın yapılması, hem basının gelişimine hem de basının içinde yer aldığı ortama ilişkin temel tespitler sunmaktadır. 1930 ve 1935 yıllarında yayınlanan gazetede ve dergileri ve bunların yayınlandığı diller şöyle:

Fransızca: 20

Ermenice: 13

Rumca: 10

Yahudice: 3

İngilizce: 2

İtalyanca: 2

Almanca: 1

(Tülbentçi; 1941: liste II'den derlenmiştir..)

1930'lar Türkiye'de basın kurumsallaşmaya başladığı dönem olarak tanımlanabilir. Gazete ve her türlü mecmuanın ve de gazetecilerin giderek artan sayıları, iktidarın basın alanında gözlemlendiği hareketli kontrol altında tutmak için bu alanı yasal olarak düzenlemesi ve gazeteciliğin bir meslek haline gelerek kendi örgütsel yapısını oluşturması, bu dönemi önceki yıllardan ayıran büyük farkları içerdiğine delil olarak gösterilebilir. Ancak bu dönem basın özgürlüğüne ilişkin kapsamlı tartışmalar ve araştırmaların olduğunu belirtmek doğru bir saptama olmaz. 1981 yılında "Atatürk'ün Doğumunun 100. Sansürün Kaldırılışının 73. Yıldönümü" başlığıyla yapılan konferans da Atatürk dönemi basın olayları ve basın özgürlüğü ele alınmıştır. Bu toplantı Cumhuriyet dönemine ilişkin nadir çalışmalardan biri olarak yorumlanabilir. Nezih Demirkent Mustafa Kemal'in basına yaklaşımını şöyle aktarmaktadır: "Ulusal bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra ise siyasi ve idari yapının yenilenmesi devri başlamış ve her geçen gün basın daha özgür bir anlayışa erişmiştir. Bu tarihten sonra sansür ancak şark isyanı nedeniyle sadece isyan bölgeleri için ve isyan süresince uygulanmıştır. Ulu önder gazetecilerin örgütlenmesi yolunda atılan her adıma öncülük etmiştir. İlk gazeteciler cemiyetinin kuruluş tarihi 17 Şubat 1930'dur. Türk Gazeteciler Birliği adıyla Ankara'da kurulan teşekkülün varlığı ve 1931 yılında çıkarılan yeni basın kanunu basının yeni bir siyasal düzene kavuşması, gazetecilerin bir bütün halinde güç kazanması yoluyla atılmış önemli bir

adımdır” (Demirkent, 1981: 30). Sadece kurumsal düzenlemelere öncülük eden bir liderden öte, Mustafa Kemal her zaman gazetecilerle kişisel ilişkiler kurmuş ve onların düşüncelerinden yararlanmıştı. Aynı toplantıda 1930’ların basın ortamını değerlendiren Altan Öymen, Vedat Nedim Tör’den dönemin analizini şöyle aktarır: “Neşriyatın ‘umumi siyasete’ dokunup dokunulmadığını kontrol edip hükümete rapor veren merci, Matbuat Umum Müdürlüğü idi. Bu kontrolde uygulanan kriterleri, 1933-1937 dönemindeki Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör, şöyle anlatır; ‘İç basına Sadri Ethem bakardı. Her gün masasının yardımcı arkadaşları ile, bütün gündelik gazeteleri, dergileri, kitapları, tarayıp inceler, Basın Kanununa, inkılap prensiplerine aykırılıkları tespit eder ve gereken muameleleri yapardı. O zamanki Türkiye’de sansür yoktu. Ama çok titiz bir devlet murakabesi vardı. En olumsuz koşullar altında ve ancak Atatürk’ün kişiliğiyle gerçekleştirilmiş olan devrimlere karşı, bilhassa hilafet, şeriat, turancılık ırkçılık, komünistlik tahriklerine karşı çok hassas davranılıyordu” (Öymen, 1981: 37-38). Altan Öymen, 1930’larda basının genellikle yönetimin denetimi altında olduğunu belirterek iki duruma dikkat çeker:

“1- Atatürk dönemi, bir devrimler dönemi idi.

2- Atatürk döneminde bize yakın, hatta bize uzak birçok ülkenin, bu arada bazı Avrupa ülkelerinin basını, belirli bir denetim altında bulunmak bir yana, iktidarların doğrudan doğruya yönetimi altındaydı. O devrim dönemi Türkiye’de, hele o dış dünyanın içindeyken, uygulanan basın rejimi, başkalarına göre gene de daha anlayışlı, daha liberal, daha çağdaş sayılır (Öymen, 1981: 40). Altan Öymen’in ortaya koyduğu çerçevenin bir dönemi analiz etmede başat iki unsur sunduğu söylenebilir. İlk olarak, Türkiye’deki basın özgürlüğünün ne derece ileri veya geri olduğunun kavranmasının yolu, basın özgürlüğünün doğduğu ülkelerdeki

uygulamalarla karşılaştırılmasından anlaşılabilir. 1930'ların Türkiye'sinde basın içinde bulunduğu ortam faşizmin yükseldiği Avrupa'dan daha iyi bir konumdadır. Basının Türkiye içinde bulunduğu ortam bir takım denetim mekanizmalarına rağmen kendi doğal gelişimini sürdürecektir. Bu iki unsur, basın özgürlüğünün gelişimi için uygun bir ortamın 1930'larda oluşmaya başladığının ip uçlarını sunmaktadır.

1930'larda basın alanında bir takım ilklerin gerçekleştirildiği dönemdir. Bu ilklerden biride

1935 yılında basın birliği kurulması amacıyla düzenlenen kongredir. "25 Mayıs 1935 de Ankara'da toplanan kongreye 38 gündelik gazeteden 25, 78 gündelik olmayan gazeteden 23, 127 mecmuadan 16, Bakanlıklar ve ilgili kurumlarla meslek gruplarından 33 ve çeşitli özel dergilerden 20 delege olmak üzere 117 kişinin katıldığı görülmüştür (Oral; 1968:122) Bu kongrenin amacı, basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği sağlamak, basının ulusal kültürü yayma görevini daha iyi yapabilmesi için yollar belirlemek, gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak, basın birliğini kurmaktır" (Alemdar; 1990: 76-77). Kongrenin açılış konuşmasında Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör gazetelerin o günkü sorunlarını şu alt başlıklar altında toplar:

"1- Tirajın ve sürümün azlığı

2- Sayfa rekabeti

3- Yayım işlerinin bozukluğu

4- Gazeteciliğin bir ertik (meslek) olarak organize olmaması (I. Basın Kongresi, 1976: 22) Vedat Nedim'in bu başlıkları ve diğer öneriler çerçevesinde var olan sorunların giderilmesi için komisyonlar kurulur ve daha sonra bu komisyonların

raporları tartışılır. Önerilerin sunulmasından sonra bir heyet oluşturulur: “Bu heyet, birçok defalar toplanarak çalışmalar ve kurultayların kendisine verildiği işlerden, en başta olarak “Basın Birliği”nin kurulması için evvela idare heyetini seçerek nizamname ve beyannameyi de tanzim ile hükümete vermiştir. Bu seçkiye göre; Basın Birliği İdare Heyetinin Başkanı Falih Rıfkı Atay, Asbaşkanı Hakkı Tarık Us, Genel Sekreteri Naşit Uluğ, Muhasibi Nurettin Artam’dır (I. Basın Kongresi, 1976: 108). Bu kongreden ortaya konulan tavır ve basının gelişimi bir birliğin kurulmasını zorunlu hale getiriyordu. Nitekim 1938’de Basın Birliği yasası kabul edilir.

“Basın Birliği Kuruluş Kanunu 27 Haziran 1938 yılında 3511 sayı ile çıkmış ve böylece Türkiye’de ilk defa olarak gazetecilik mesleğinin gelişmesi ve gazetecilik mesleğinin esaslı bir meslek haline gelmesinde ilk adım atılmıştır” (Oral; 1968: 126). 1930’lar basının düşünsel gelişimine ek olarak kurumsal gelişiminin de eşanlı olarak geliştiği bir süreçtir. Bu sürecin gazeteciler için büyük sorumluluklar taşıyan bir yönüne vurgu yapmak zorunludur. Devrimin yurttaşlara doğru bir biçimde ulaştırma çabasına ek olarak basının kendisini kurumsal olarak geliştirme uğraşı gazete ve mecmuaların tasarımlarından, bu alanı düzenleyen yasal mevzuatın oluşturmasına kadar bir dizi ögeyi içermektedir.

Bu dönem basınının sistemli bir baskı rejimine tabi tutulmadığı bu tezin iddialarından biridir. Yukarıda oluşturulan çerçeve bu öngörüğü haklılaştırmaktadır. Gerek dönemin yönetimin basının konumunu kavraması, kuşatıcı ve sindirmeye yönelik bir baskı politikası izlememesi daha doğru bir tanımlamayla liberal bir tarz ortaya koyması buna karşın basının da toplumsal sorumluluğu bilinciyle olması sistemli bir baskı rejiminin oluşumuna engel teşkil etmiştir. Bu dönem karşılıklı bir konum belirleme ve hassasiyetlere özen gösterme biçiminde yaşanmıştır.

Belli dönemleştirmeler dahilinde incelenen basın, konum/koşul ve durumunun iyi analiz edilebilmesi için, farklı ölçütlerin kullanılması gerekmektedir. Bu tercih, yapılacak değerlendirmeleri daha nesnel bir konuma getirir. Tek Parti Dönemi başlığı altında basın kurumunun gelişiminin sunulması büyük bir eksiklikten öte, o dönem yapılan çalışmalara ve basının gelişimi için harcanan büyük çabalara haksızlık olur. Politik bir dönem tasavvurundan kalkarak, dönemin bütün aktörlerini belli sınırlar içine hapsedmek ve genel çıkarımlardan basına ilişkin gözlemler üretmek tarihsel yanlışların doğmasına neden olmaktadır. Yukarıda detaylandırılan basın kurumunun gelişimi, farklı unsurların biraradanlığına işaret eder.

III. BÖLÜM: AKTÖRLER VE ESERLERİ:

A. Kadro ve Şevket Süreyya Aydemir

Kadro'nun faaliyet/yazı/tartışma ve savunma işlevlerini yüklenen ve çoğu zaman bu faaliyetlerin temel taşıyıcısı olan Şevket Süreyya Aydemir, doğduğu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başladığı ve imparatorluğu var olan durumdan kurtarmanın ideolojik ve politik tasarımlarının yapılmaya çalışıldığı bir uzamdı.

“Şevket Süreyya, 1897’de Edirne’de doğar. İlkokula mahalle mektebinde başlar. Mahalle mektebi bitince ailesi, askeri okulda okuyan iki ağabeyi gibi, Şevket’i de askeri rüştiyeye verir... Her ne kadar Şevket askeri rüştiyeyi bitirdikten sonra Kuleli Askeri İdadisi’ne gönderildiyse de, yalnız kalan babasının isteği üzerine Edirne’ye

döner ve Edirne’de Darülmualim’e (Öğretmen Okulu) yazılır. (Tekeli ve İlkin, 2003: 44-46). Şevket Süreyya öğretmen okuluna başladığı dönem, öğrenci gençliğinin siyasal akımları öğrenmeye başladığı ve bu akımların devleti kurtarmaya yönelik açılımlarını geliştirme çabası içinde oldukları bir konjonktürü resmetmektedir.

“Bir yandan Balkan bozgunu sonrası hızla gelişmeye başlayan Türkçülük akımı, öte yandan içine girdiği yeni meslek çevresi onu yeni ideolojik heyecanlarla karşı karşıya getirir... Artık Şevket Süreyya için vatanın anlamı değişmiştir. Vatan sadece devletin sınırlandığı topraklar değildir. Önemli ve asıl olan millettir. Osmanlı İmparatorluğu Türk milletine dayanmaktadır. Tarih, dil ve dilek birliğine dayanan bu milletin vatanı Osmanlı devletinin sınırlarından bile büyüktür. Onun vatanı Türklerin yaşadığı her yerdir. Gerçi bu vatan bölünmüş, parçalanmıştır; millet yer yer esirdir. Ancak er geç bir gün bu millet kendi vatanının bütünlüğünü sağlayacaktır. Bu hayali vatanın adı da Turan olarak konulmuştur.” (Tekeli ve İlkin, 2003: 45-46).

Birinci Dünya savaşı devletlerin yapılarını çözülmeye uğrattığı gibi, kişilerinde yaşamlarında büyük değişimleri beraberinde üretmiştir. Şevket Süreyya’da bu döneme gerek kaybettiği yakınlarıyla gerekse ülkenin içinde yer aldığı durumdan kaynaklı olarak hayatının seyrini değiştirecek önemli kararlar alır.

“Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği sırada Muallim mektebi öğrencisi olan Şevket Süreyya, ağabeyinin Kafkas cephesinde şehit olması üzerine, eğitimini yarım bırakarak ağabeyinin yerini almak amacıyla subay adayı olarak talimgaha katılmıştır. Talimgahtaki eğitimini tamamladıktan sonra Kafkas cephesindeki çarpışmalara katılan Şevket Süreyya, aynı zamanda Anadolu insanının gerçek durumunu görme imkanını da bulmuştur...Savaşın kaybedilmesi üzerine Erzurum’da terhis edilmiş ve

Trabzon üzerinden İstanbul'a geri dönmüştür. Bu dönemde yurdun birçok yöresi gibi İstanbul ve Edirne de işgal altındadır. Şevket Süreyya, Edirne'de bir yandan yarım kalan eğitimini tamamlamaya çalışırken, diğer yandan da işgale karşı yapılan gizli toplantılara katılmıştır. Bu toplantıları Şevket Süreyya'nın ülke için giriştiği ilk önemli siyasal faaliyetler olarak değerlendirmek mümkündür." (Ertan, 1994: 33-35)

Şevket Süreyya gerek işgalin gerekse, Turan idealinin etkisiyle Kafkaslara gitmeye karar verir. Bu karar aslında onun ütopyasının gerçekleşmesine yönelik attığı bir adım olacaktır.

"Turan ideali savaştan sonra da Şevket Süreyya'nın kafasında önemli bir yer işgal etmiştir... Asker olarak gittiği Kafkaslarda Turan ülküsünü gerçekleştiremeyen Şevket Süreyya, bu kez öğretmen olarak şansını deneyecekti. Bu umutla Bakü'ye, oradan da tayin edildiği yer olan Kafkas dağlarının eteğindeki Nuha'ya, diğer adıyla Şeki'ye ulaşmıştır. Şevket Süreyya'nın Nuha'ya gelmesinden kısa bir süre sonra Bolşevik devrim Güney Kafkasya'yı da etkisi altına almaya başlamıştır. Turan ideali ile Azerbaycan'a gelen Şevket Süreyya, bunun bir hayal olduğunu kanısına varmış ve çağa damgasını vuracak olan yeni bir akımla tanışmıştır" (Ertan, 1994: 33-35).

Şevket Süreyya Sovyet Devriminin yakın tanıklığını yapmanın ötesinde Moskova'da devrimin ve ulusların kurtuluş mücadelelerine ilişkin tartışmalara katılır. Şevket Süreyya'nın tanıştığı bu akım onun gelecekte sürekli şüphe edilen bir kimlik kazanmasına neden olacaktı.

“1923 yılında Türkiye’ye dönen Şevket Süreyya Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) içinde etkin bir rol aldı ve Aydınlık dergisine yazılarıyla katkıda bulundu. 1925 yılında TİÇSF içinde ayrışma yaşanınca, Mayıs 1925’de diğer TİÇSF üyeleri gibi Aydemir de tutuklanarak mahkum edildi (Türkeş, 1999: 229-230).

Cezaevi süreci Şevket Süreyya’nın Türk Devrimi hakkında düşünmesine ve devrimin geleceğine ilişkin saptamalar yapmasına vesile olur.

“On yıl hapis cezası alan Şevket Süreyya cezaevinde Muasır Türkiye’nin İktisadi İnkişaf İstikametleri adlı bir kitap hazırlar. Bu kitap temelde “devletçilik esasına dayanan bir milli iktisat” sisteminin kuruluşunu inceler. Bu kitapla Şevket Süreyya kendisini Kadroculuğa götüreceği yola girmiş olur. Bu yol değişimini hatıralarında şöyle anlatır: “Araştırmalarım ve düşüncelerim beni, cezaevi duvarları arasında daha iyi değerlendirebildiğim çeşitli şartların ve gerçeklerin aydınlığı altında, komünist bir nizamın ve bu nizamı getirecek ve elbette ki bizim imkanlarımızla başaramayacak komünist bir ihtilal bağımlılığından ayırmıştı. Anadolu’nun uyandırılışı ve kalkınması için devletçi bir iktisat görüşüne götürmüştü. Ama bu olayla kolay olmadı. Nice tereddütler, nice iç burkuntuları yaşadım. Evet, Türkiye’de başka bir devlet kurulmalıydı. Belki gene halka rağmen ama halk için bir devlet. Belki güdümlü bir demokrasi! Artık devlet imam ve millet cemaat olmalıydı. Bu imamın da cemaate vereceği her halde bir şeyler vardı” (Tekeli ve İlkin, 2003: 68-69) Şevket Süreyya’nın cezaevinde başlayan değişim süreci cezaevinden çıktıktan sonra sosyalist yapılarla yol ayrımına girmesine neden olur ve Şevket Süreyya artık farklı bir ideolojik pozisyon seçer.

“1926 yılı Ekim ayında infaz yasasındaki bir değişiklikten faydalanarak serbest kalan Aydemir, 1927 yılında yeniden tutuklandı, fakat kısa bir süre sonra tekrar serbest

birakıldı. 1927 yılında TİÇSF ile organik bağlarını koparan Aydemir, sosyalist düşüncelerini sorgulayarak ‘Milli Kurtuluş Hareketi’ tartışmasının öncülüğünü yaptı. Hapisten çıktıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı’nda eğitim konularıyla ilgilenen Aydemir, Ankara Ticaret Lisesi müdürlüğü görevinde bulundu. 1929 yılında Türk Ocakları’nda ideolojik konularda görüşlerini bildiren konuşmalar yaptı. Bu konuşmaların metinlerini İnkılap ve Kadro adlı bir raporda toplayan Aydemir, böylece ‘Milli Kurtuluş Hareketi’ tartışmalarını başlatmış oldu” (Türkeş, 1999: 230). 1930’lu yılların başlarında *Kadro*’yu çıkaracak bütün yazarların yolları birleşir. Gerek gazete ve dergilerde, gerekse konferanslarda bir araya gelen bu yazarlar benzer toplumsal hassasiyetleri dillendirmektedirler. Bu ilişkilene beraberinde bir takım ortak tartışma süreçlerine katılımı sağlayacak böylece *Kadro*’ya gidecek yol hazırlanmış olacaktı.

“Bu yıllarda Burhan Asaf ve Yakup Kadri İnkılap gazetesinde yazmakta; Şevket Süreyya, İsmail Hüsrev, Vedat Nedim Muhit dergisinde yazmaktadırlar. Bu gruptan Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Şevket Süreyya’nın yeniden yoğun bir işbirliğine girmesini sağlayan, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin çalışmaları olmuştur (Tekeli ve İlkin, 2003: 127) Çeşitli vesilelerle bir araya gelen bu yazarlar ortak bir çalışmanın yapılması yönünde bir görüş içinde oldukları ve bu yönde çeşitli girişimlerde bulunacakları belirginleşmeye başladığı dönemde *Kadro* için somut girişimler başlatılır.

“Muhtemelen daha “İnkılap ve Kadro” konferansının hazırlık çalışmaları sürerken *Kadro* dergisinin çıkartılması fikri gelişmeye başlamıştır. Yine İsmail Hüsrev bu fikrin önce Şevket Süreyya ile kendi arasında geliştiğini söylemektedir. Yakup Kadri İnkılap ve Kadro kitabının hazırlığını yapan grupla ilişki kurduğunda, bu grubun

çalışmalarını yayınlamakta güçlükle karşı karşıya olduklarını görür. Onu aralarına almalarında Mustafa Kemal'in yakını ve milletvekili olmasının gelecekte paratoner işlevi görmesi beklentisinin etkisinin olduğunu farkındadır. Onların tartışmalarının ve yazılarının kendi sezgileriyle üst üste düştüğünü fark eder ve kendisinden beklenen işlevi yerine getirmeye karar verir (Tekeli ve İlkin, 2003: 142). Bu süreç işlerken Yakup Kadri birtakım tepkilerden çekinerek partinin farklı önderlerinden izin almak ister. Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'den sonra partinin en yetkili adamı olan Recep Peker'le görüşür ancak Recep Peker bu durumdan pek hoşlanmaz ve *Kadro'nun* üstelenmeye çalıştığı sorumluluğun kendilerine ait olduğunu belirtir. “Yakup Kadri Önce partinin genel sekreteri Recep (Peker)'e gider “Ben milletvekillerine ve halka, Halk Partisinin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum der, Peker de bu vazife bizimdir, sana vermem” diyerek tepkisini belirtir. Onun üzerine Mustafa Kemal'e giderek ondan izin alır. İsmet Paşa zaten bu gelişmelerden haberdardır ve desteği vardır. Derginin siyasi icazet sorunu bu biçimde hallolur” (Tekeli ve İlkin, 2003: 142)

Dışsal problemlerin çözülmesi, *Kadro'nun* kendi iç işleyişini hızlandırır ve görev dağılımı yapılarak derginin çıkarılması için gerekli hazırlıklar tamamlanır. “Bütün bu gelişmelerden sonra 23 Ocak 1932'de *Kadro'nun* ilk sayısı yayımlanır. Derginin yayın hayatına başlamasından evvel dergide bir işbölümü yapılır. Buna göre: “Yakup Kadri *Kadro* dergisinin imtiyaz sahibidir. Diğer yazarlar devlet memuru oldukları için yasal olarak böyle bir sorumluluk üstlenemezlerdi. Derginin yazı işleri müdürü Vedat Nedim'dir. Şevket Süreyya ideolojik nitelikteki başyazılar yazacaktı. Yakup Kadri derginin sadece sahibi değil aynı zamanda yazarıydı. Derginin edebiyat yönü onun yazılarıyla geliştirilecekti. Vedat Nedim derginin teknik yöneticiliğinin yanı

sıra, ekonominin planlı yönetimi konularını da ele alacaktı. İsmail Hüsrev görgül saptamalara dayanan ekonomik araştırmalar yapacak, özellikle de tarım ve para konularında yazacaktı. Burhan Asaf'a daha geniş bir alan bırakılmıştı; çağın kültürel ve siyasal akımlarını izleyecekti. Mehmet Şevki (Yazman)'den beklenen de mühendislik, özellikle de elektrik enerjisi konusunda çalışmalar yapmasıydı" (Tekeli ve İlkin, 2003: 145).

Kadro Dergisi'nin açık künyesi şu şekildedir:

Kadro müessirleri: Yakup Kadri, Şevket Süreyya, Vedat Nedim, İsmail Hüsrev, Burhan Asaf.

İdare Merkezi: Ankara

Adresi: Kadro-Posta Kutusu 62 Ankara

Banka Hesabı: İş Bankası- Ankara merkezi- Kadro hesabı.

Abone Şartları: Yıllık 3 lira: Altı aylık:1.5 lira:

Fiyatı: 25 Kuruş.

Kadronun Ankara tevzi yeri: Akba Kitapevi, İstanbul dağıtım yeri Ahmet Halil Kitapevi” (Ertan, 1994: 63). *Kadro* dergisi mali alanda güçlüklerle karşılaşmadığı ve özellikle abone sisteminin Kadronun yaşamasına büyük imkan sağladığı yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.

“Kadro dergisi yayınlandığı üç yıl boyunca aylık olarak çıktı. Vedat Nedim Tör, derginin ayda üç bin sayı basıldığını belirtiyor. Başlangıçta borçlanmayla başlatılan yayın, Tör’ün aktardığına göre, parasal sıkıntıyla karşılaşmadı. Şevket Süreyya Atatürk’ün emriyle Çankaya köşkünün de on abone kaydolduğunu aktarıyor” (Alemdar, 1978: 23).

Kadro, toplumsal sorumluluğun ideolojik kaynaklarını yaratma ve yayma misyonuyla çıkmaktadır. Derginin çıktığı dönem ve o dönemin belirleyici karakteristiği, aktif bir mücadele süreci sonrası yol ayrımında olan devrimin bir tercih noktasında olması ve farklı çevrelerce bu tercihin bir yönlendirme işlemine tabi tutulmasıdır. Sosyalist sistemi, liberal sistemi ve devletçiliği savunan farklı grupların varlığı (sadece yönetim çevresi kastedilmemektedir) bilinmekle birlikte bu grupların siyasal alanda kendilerini bir tercih olarak sunmaları söz konusu değildi. Partilerin mevcut olmaması farklı ideolojik yaklaşımların ve bunların mücadelesinin basın alanında yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. 1930’larda çıkan çoğu yayın organının siyasal parti işlevi yüklendiği söylenebilir. Bu tez şu noktadan hareketle dile getirilmektedir: dönemin basınına bakıldığında salt haber ve yorum endeksli bir yayın politikasından çok, inkılabın seyrini ve yönünü belirleme amacı taşıyan bir

basın karakterinin varolduğu gözlenmektedir. Bu olgu, kendisine biçtiği misyona atfen basının farklı sistemleri tartıştığı, dünyadaki mevcut örnekleri incelediği ve kendi yaklaşımlarına uygun sistemlerin olumlu özelliklerini aktardığı ve bütün bu çabaların bir sistem önerisi içerdiği biçimiyle analiz edilebilir.

Kadro, dönemin ideolojik ve politik durumundan hareketle yaptığı çözümlelerde kendi misyonunu şu şekilde açıklamaktadır:

Türkiye, bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı. Bugüne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilal geçirdik. İhtilal inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır. Bu ihtilal safhasında dursaydık inkılabımız akim kalırdı. Halbuki o genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözü söylemiş, son eseri vermiş değildir... İnkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADRO nun iradesinde temsil olunur. Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara mailktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılabı İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tevdin edilmiş değildir. Gerek milli mahiyeti gerek beynelmilel şümül ve tesirler itibarile, tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılabımızın, zatinde mündemiç bu ileri fikir ve prensip unsurlarını, şimdi inkılabın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılap münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şerefliisidir. İnkılabımızın, her biri ayrı

ayrı kıymetler ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılap nesli için kriteriyumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılapçı tip böyle doğacaktır. Bu tip her nerede, her ne şeriat altında olursa olsun, karşılaştığı her inkılap sahasında, aynı hadiseyi aynı kriteriyumlara vuracak, aynı ölçülerle düşünecek, aynı neticelere varacak ve inkılabın kendisine has CİHANI TELAKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır” (Kadro, 1932a).

Bir kadro ve ideoloji yaratma misyonunu üstlenen ve inkılabın da bu unsurları ihtiva etmesi gerektiğine inanan derginin bu ismi seçmesi de tesadüfi değildir. Derginin bütün yaşamı boyunca sürdürdüğü bu politik çizginin ve üslubunun detaylarında hep devrimi bir noktaya kanalize etme amacının varolduğunu dile getirmek yanlış olmaz. “Dikkat edilirse, derginin bu ilk yazısında, izlenecek ideolojinin ne olacağı konusunda açık bir tanımlamanın yapılmadığı görülmektedir. Dergi, işlevini araçsal olarak tanımlamaktadır. Bu yazıda derginin ideolojisinin ne olacağına ilişkin iki atıf bulunmaktadır. Bunlardan birincisi izlenecek ideolojinin inkılabın ideolojisi olacağıdır. Ama bunun içeriği daha sonra kadronun çalışmalarıyla açıklık kazanacaktır. İkinci atıf ise kendine has cihanı telakki tarzından söz edildiğinde yapılmış olmaktadır. Bu da zaman içinde yapılacak çalışmalarla ortaya konulacaktır; yani her iki atıf da ideolojinin içeriğinin oluşumunu geleceğe bırakmaktadır. Ama bir şey açıktır: bu dünyaya bakış açısı kendine has olacaktır; yani evrensel bir ideoloji olmayacaktır. Böylece bu oluşumun milliyetçi çizgide olacağı işaret edilmektedir” (Tekeli ve İlkin, 2003: 149) *Kadro'nun* dönemin en yoğun ideolojik formasyona sahip dergilerinden biri olduğunu belirtmek gerekir. Bu ideolojik yoğunlaşmanın

beraberinde farklı ideolojik refleksi ürettiği söylenebilir. “Kadro, sol basının olmadığı bir dönemde, resmi görüşleri yansıtan yayınlarla,iş çevrelerinin sözcülüğünü yapan gazete ve dergilerin çoğunlukta olduğu bir ortamda yayınlandı. Bu yeni dergi, bazı eleştirilerin dışında, resmi görüşlere karşı çıkmadı; onları sistemli hale getirmeye uğraştı. Kendi deyişiyile (Kemelist) “inkılabın ideolojisini” yapmaya çalıştı: Türk devrimi sömürgeci-sömürülen ülke çelişkinin ortadan kaldırılması dönemini başlatmıştı. Tarihte eşi görülmemiş bu olay, kapitalizm ve sosyalizmden farklı bir sistemin kurulmasını sağlayabilirdi. Bu sistem devletçilikti. Kadro devletçilik görüşünü sınıf gerçeğini yadsıyan resmi görüş üzerine kurdu. Devletçilik ne burjuvazinin ne de işçi sınıfının egemenliğine dayanacaktı; bu yeni sistem millet egemenliği üzerine kurulacaktı” (Alemdar, 1978: 22).

Farklı süreç ve ilişkilere dair Kadrocuların yapmış olduğu çözümlemelerin dönemin bütün toplumsal yapısını/sorunlarını irdeleyen bir analiz ürettiği söylemek doğru olmaz. Kadrocuların bir bütün olarak toplumsal yapıyı çözümlenmekten çok var olan sorunlara çözüm önerisi sundukları ve bununda aslında dolaylı olarak toplumsal sorunlara vurgu iması taşıdığı kaydedilebilir.

“Zamanına göre devlet tartışmaları üzerinde oldukça üst düzeyde analizler yapan Kadrocular ilginç bir şekilde, iki konuda bu çizgiyi sürdürememişlerdir. Bunlardan ilk Kemalist devletin sınıfsal yapısı ile ilgilidir. Kadrocular, Kemalist devlet üzerine sınıfsal analiz yapmaktan kaçınmış, daha çok kendi perspektiflerinden yola çıkarak Kemalist devletin ne olması gerektiği mesajını vermeye çalışmışlardır. İkinci olarak, Kadrocular bürokrat-aydın sınıfının sınıfsal çıkarları olabileceğini hesaba katmadıkları gibi, bunların başka sınıflarla temas içinde ortak çıkarlar geliştirebilecekleri noktasını da göz ardı ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum,

muhtemelen, bu dönemde sınıf olgusunun ağırlıklı olarak mülkiyetle ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır” (Türkeş, 1999: 200-201). Aslında Kadrocular sınıfsal analizlerin ontolojik dayanaklarının kendilerine yönelik eleştirileri haklı çıkaracakları için böyle bir tercihte bulunmadılar. Diğer bir nokta, Kadrocuların ulusal kurtuluş hareketlerini değerlendirirken bu hareketleri her türlü sınıf yapısının tasfiyesi olarak algılamaları bu tür analizleri yapmalarını engellemiş ve anlamsızlaştırmıştır. Bu noktadan hareketle Kadrocular üçüncü yol olgusunu ortaya çıkarmışlardır.

“Kadro’nun üçüncü yol tartışmasını yapmış olması ise üç faktörün bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur: kapitalizmin ciddi bir kriz dönemine girerek örnek oluşturmaktan uzaklaşması, Türkiye’de imparatorluktan ulus-devlete geçişin yaşanması ve ulusal kurtuluş savaşı veren bir kadronun halen iktidarda bulunması, Kadrocuların yeni bir arayış içine girmeleri tarihsel olarak 1930’lu yıllarda bulunmuştur... Bu tarihsel kavşakta Kadrocuların önerdikleri gelişme stratejisi devlet kontrolünde ithal ikameci, planlı sanayileşme, korumacı dış ticaret politikası, radikal toprak reformu ve mali ve parasal politikalarından oluşmaktadır. Bu öneriler Kemalist hükümetin uyguladığı gelişme stratejisinden daha radikaldir. Daha önemlisi, ideolojik boyutu ön plandadır (Türkeş, 1999: 200). *Kadro’nun* ürettiği fikirlerin mevcut devlet yaklaşımını bütünleyen bir hareket tarzının olduğunu, savunulan düşüncenin son kertede devleti bütün ekonomik unsurlara hakim kılmak ve bu doğrultuda aktörlerin başat bir konuma getirmek düşüncesinde olduklarının altını çizmek gerekmektedir. “Bu gelişme stratejisinin hayata geçirilebilmesi için siyasi ve iktisadi gücün devlet elinde toplanması gerektiğinin altını çizen Kadrocular, bu iki gücün devlet elinde yoğunlaşmasının, devlete, sermaye birikimi, kaynak ve gelir

dağılımı süreçlerine müdahale etme yetkisi vereceğini ve böylece devletin çıkar gruplarının etkisi altında kalmadan karar alabileceğini varsaymaktadırlar (Türkeş, 1999: 200-201) Kadrocuların devlet ve toplum ilişkisini salt kültürel diyebileceğimiz bir temelde ve bütünlük bir bağlamda sunması *Kadro'nun* çelişkileri olarak yorumlanmaktadır.

“Devlete toplumun üzerinde, sınıflardan bağımsız özerk bir statü atfetmektedirler. Kadrocuların açmazlarından bir tanesi tam da bu noktadadır. Devletin toplum üzerinde, sınıfların etkisinden uzak bir noktada olmadığı açıktır. Son olarak, Kadrocuların ileri sürdüğü kapitalist olmayan gelişme stratejisi, görüldüğü üzere, kapitalizm içinde farklı bir gelişme stratejisinden ibarettir” (Türkeş, 1999: 200-201). Bu eleştirel yaklaşım kendi içinde tutarlı olmakla birlikte aslında *Kadro'nun* samimiyetinden ve yaratmak istedikleri ideolojik formasyondan şüphe etmemek daha doğrusu *Kadro'nun* düşündüğünü genel hatlarıyla ortaya koyduğunun hakkını teslim etmek gerekmektedir. Nitekim Şevket Süreyya *Kadro'nun* kapanmasından yıllar sonra Kadroyla ilgili şu değerlendirmeleri yapacaktır: “Devletçilik bir gaye değil, bir vasıta olacaktı. Gayesi, siyasette olduğu gibi iktisatça da kendine hakim, ileri teknikli sınıf kavgalarına kanunların zoru ile değil de, sosyal yapı dolayısıyla sürüklenmeyen ahenkli bir cemiyet nizamına vücut vermektir. Sanayi kurmak, fakat sınıf mücadelesini önlemek, milli sermayeyi yaratmak, fakat bu sermaye üstünde bir oligarşinin şımarıklığına yol açmamak, devleti geliştirmek, fakat ferdi köle haline getirmemek, hülasa iptidailikten kurtulmak, fakat hem sınıf mücadelelerini besleyen liberal bir demokrasinin, hem de kanlı bir sınıf diktatörlüğünün ağına düşmemek... Hülasa bir sosyal devlet yapısında planlı, disiplinli bir karma ekonomi... Kadronun

müdafaa ettiği devletçilik buydu. Memleket ölçüsünde bir teşkilatlanma ve bir kalkınma davasıydı” (Aydemir, 1965: 485)

Kadro'nun çıkışı konjonktürel olduğu kadar kapanışı da dönemin politik ortamı ve bir o kadar da farklı kişilerin başta Mustafa Kemal olmak üzere yönetimdekilere yaptıkları baskılarla ilişkili bir durumdur. *Kadro'nun* kapanması içsel olmaktan çok dışsaldır.

Yakup Kadri hatıralarında *Kadro'nun* kapanma sürecini şöyle aktarıyor: “Gazi geliyordu. Gazi gelmişti. Beni, Şükrü Kaya'nın yanı başında görünce hayretle yüzüme baktı: Vay, sen hala burada mısın? Dedi. Hiç beklemediğim bu sual karşısında oldukça şaşırarak ve bir an için, iki ay evvel yapmam mukarrer olan Avrupa seyahatine henüz çıkmadığımı sandığına hükmederek: Seyahatimden Ankara'ya bu sabah döndüm efendim; diye kekeledim. Yok canım, onu söylemek istemiyorum. Tiran elçiliğine tayin olduğunu işittim de. Biraz sonra... Çankaya yolunu boyluyorduk .İsmet Paşa'nın otomobili yoluna devam etmemiş, kendisi de bahçe kapsısının eşiğinde bizi bekler gibi ayakta duruyordu. Arabamızdan indik ve Başvekile doğru gittik. Onun söylemek istediği şey, bana idi ve şu kısa dost nasihatından ibaretti: Seni müteessir görüyorum. Gönlünü ferah tut. Politika hayatında pişkin olmak gerekir ve sakın, Gazinin emrine karşı geleyim, deme (Karaosmanoğlu, 1967: 10-13).

Kadro böylece devlet törenini andıran bir seremoniyle kapatılmış oldu. Ancak *Kadro'nun* kapatılması konusunda değişik değerlendirmelerle karşılaşmak mümkündür. Bu değerlendirmeler aslında dönemin kişiler üzerinden bir politik mevzi yaratma ve kaybetme gerçekliğini sergilemektedir.

“Kadrocular derginin kapanışı konusunda sonraki yıllarda adeta susmayı tercih etmişlerdir. Hiçbir zaman derginin kapanış nedenlerini tam olarak açıklamadılar. Bu konuda farklı zamanlarda ve zeminlerde yaptıkları konuşmalarda derginin kapanışıyla ilgili ipuçları vermekle yetindiler. Kadro yazarlarının sonradan verdikleri bilgiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde derginin kapanışında iki faktörün önemli rol oynadığına işaret etmektedir. Bunlardan ilki, İş Bakası grubunun Kadro dergisine yönelik olumsuz propagandası, ikincisi de, CHP Genel Sekreteri Recep Peker’in Kadro dergisine karşı takındığı karşıt tutumdur. Bu iki faktör tek başlarına Kadro dergisinin kapanışı için yeterince açıklayıcı değildir, fakat bu faktörlerin Atatürk’ün kararı üzerinde etkili olduğu göz önüne alındığında anlam ifade etmektedir” (Türkeş, 1999: 204)

Kadro’nun ortaya çıkmasında ve böyle bir akımın gelişmesinde tüm yazarlarının katkısı söz konusudur. Ancak Şevket Süreyya’nın çok daha önemli ve farklı bir konumu vardır. *Kadro*, devrimin ideolojisini oluşturmaya çalışırken Şevket Süreyya da *Kadro’nun* ideolojik formasyonunu meydana getirmiştir. Dolayısıyla yazarlar içinde en etkili olan kalem Şevket Süreyya’dır. Bu durumun en başat göstergelerinden biri de, *Kadro’ya* karşı yürütülen bütün polemiklere/tartışmalara Şevket Süreyya’nın cevap vermesidir.

“Kadrocuların her biri o günün koşullarına göre çok iyi yetişmiş kişilerdir. Eski deyişle her biri velut yazarlardır. Böyle bir ekip bir dergi etrafında yeni bir düşünce hareketini başlatıp sürdürebilecek kapasitelerle donatılmıştır; ama Şevket Süreyya tüm hareket içinde baskın bir yere sahiptir. Aslında tüm öyküyü bir araya getirince bu harekete Kadro hareketi yerine Şevket Süreyya hareketi demenin bile doğru olacağı ileri sürülebilir” (Tekeli ve İlkin, 2003: 144) Şevket Süreyya’nın hayatının en

önemli proje/çalışma alanından kopmasıyla daha rutin bir yaşam biçimini seçmek durumunda kaldı. Bu bir tercih olmakla birlikte iktidarla olan ilişkisini daha geriplanda tutma isteğinin de bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

“Kadro dergisi kapandığında Ankara Ticaret Mektebinde müdür olan Şevket Süreyya Aydemir, bu görevini 1936 yılına kadar sürdürmüş, 1936-1938 arasında da Ankara Belediyesi iktisat müdürlüğü yapmıştır. Muhtemelen bu göreve gelmesinde İsmet Paşa’ya yakın olan Nevzat Tandoğan’ın Ankara valisi ve belediye başkanı olması da etkili olmuştur” (Tekeli ve İlkin, 2003: 427)

“1946 yılında Aydemir, Tökin ile birlikte savaş sonrası dönem için bir sanayi planı raporu hazırladı ki, bu rapor “Kadrocu Plan” olarak hatırlanacak, fakat hiçbir zaman uygulamaya geçirilmeyecektir. 1947’den 1951 yılına kadar Ulaştırma Genel Müdürlüğü’nde müfettiş olarak görev yapan Aydemir, Demokrat Parti’nin zorlamasıyla emekliye ayrılır. Emeklilik döneminde günlük gazetelerde yazmaya devam eden Aydemir, 1959 yılında kendi özgeçmişini anlatan Suyu Arayan Adam adlı kitabını yayınladı. 1961 yılından itibaren birçok alanda Kadrocu tartışmaları yansıtan Yön dergisine yazıları ile katkıda bulundu. Aydemir 1976 yılında öldü” (Türkeş, 1999: 230-231).

Kadro 1930’ların basın ortamına en büyük canlılığı getiren yayın olmuştur. Bu durum onun çok satmasından değil, derginin bizatihi hedeflediği yönetici sınıfa etki etme amacının başarılmasından kaynaklanmaktadır. Bu etkinin politik ve ideolojik sonuçlarını ölçmek mümkün olmasa da derginin bir referans niteliği taşıdığı muhakkaktır. Bu dönem basının kendisini çoğunlukla Kadro’nun duruşuna göre konumlandırması bu dönemle ilgili yapılacak incelemelerde Kadro’nun merkezi bir noktaya oturtulmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde çıkan politik

içerikli yayınların Kadro yandaşı ve karşıtı olarak tanımlamak yanlış bir sınıflandırma olmaz. Kadro'nun 1930'ların basın ortamına getirdiği canlılığın daha sonraki dönemlerde de farklı çalışmalara farklı açılardan referans niteliği taşıdığı bilinmektedir. Salt basın temelli çalışmalara konu edilmeyen, politika ve ekonomi konusunda da araştırmacıların dikkatini çeken Kadro, dönemin yoğun birikim sağlayan basın eserlerinden biridir.

B- Kooperatif ve Ahmet Hamdi Başar

Cumhuriyet'in kurulma süreciyle birlikte iktisat alanında görüş ve önerilerini sistemli bir biçimde dile getiren ve bu görüşlerin yayılması için dergiler çıkaran Ahmet Hamdi, Cumhuriyet döneminin basın alanında farklı tartışmaların yapılmasını sağlayan kişilerden biridir.

“1897 yılında İstanbul'da doğan Ahmet Hamdi Başar, Türkiye'de bir milli burjuvazinin yaratılmasını ve bunun için devletin müdahalesini savunmuştur. Öğrencilik yıllarında Ahali İktisat Fırkası kurucuları arasında yer alan Ahmet Hamdi, öğretmenliği döneminde ise Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyeti gibi kuruluşlarla çalışmalar yapmıştır. 1921'de Türkiye İktisat Mecmuası'nı çıkarmış ve 1925'te İstanbul Liman Şirketi'ni kurarak, 1934 yılına değin, bu şirketin genel müdürlüğünü yapmıştır. Ahmet Hamdi, Serbest Fırka olayı sonrasında Mustafa Kemal'in üç

aylık gezisine katılmış ve bu geziyle ilgili izlenimlerini bir rapor halinde sunmuştur. 1932 yılında Kooperatif dergisini çıkarmıştır” (Ertan, 1994: 203-204). 1930’lar, Ahmet Hamdi’nin iktisat alanında fikirlerini sistemli bir biçimde savunduğu yıllar olmakla birlikte, fikirlerinin iktidar tarafından da önemsendiği/başvurulduğu yıllardır.

Ahmet Hamdi Kooperatif dergisinin çıkış amacını şöyle detaylandırır: “Türkiye’de halkımızı kooperatifçiliğe alıştırmak, ve kooperatif hareketlerini muntazaman takip etmek için çok neşriyata ihtiyacımız vardır. Biz, muayyen ve mahdut fikir adamlarını değil, doğrudan doğruya halka hitap etmeğe çalışacağız; bu suretle bu büyük ihtiyaçtan bir kısmına elimizden geldiği kadar cevap vermeye uğraşacağız (Başar, 1932a: 3) biçiminde bir açıklama yaparken daha sonra yayınladığı Atatürk’le Üç Ay kitabında şöyle açıklamaktadır: “14 Mayıs 1932 tarihini taşıyan rapor yollandıktan sonra müsbet bir netice elde edeceğimi ummuyordum. Fakat boş durmamak, üzerime düşen vazifeyi her ne pahasına olursa olsun tamamlamak zorundaydım. Onun için rapor gittikten sonra burada bahsedilen fikirleri yazılarla ortaya atmak ve müdafaa etmek işine giriştim. Aynı senenin Haziranında İstanbul’da aylık kooperatif mecmuasını neşre başladım. Bu mecmua Liman memur ve müstahdemleri arasında kurulmuş olan İstihlak Kooperatifinin organı ve kooperatifçilik fikrinin hadimi olacaktır” (Başar, 1981: 158-159).

Kooperatif Dergisi’nin açık künyesi şu şekildedir:

Derginin sahibi ve sorumlusu: Ahmet Hamdi Başar

Derginin sürekli yazarları: Ahmet Hamdi Başar, Cemil Besim, Reşat Yılmaz

Derginin fiyatı: 10 Kuruş ancak 20. sayıdan sonra 20 Kuruş olur.

Derginin sayfa sayısı: 24 ve 34 arasında değişmektedir.

Kooperatif dergisi bütün kamu kuruluşlarına yollanmaktadır. Ancak bir abonelik durumu olup olmadığı konusunda bir açıklama söz konusu değildir. Fakat ilan duyuru metninde derginin belli kurum ve kişilere yollandığı ibaresi yer almaktadır. Gönderilen kurum ve kuruluşlar şunlardır: Resmi devair, Mebusanı kiram, fırka ve hükümet erkanı (valiler, kaymakamlar, nahiye müdürlükleri, ticari müdüriyetleriv.s), belediyeler, inhisarlar, cemiyetler, bankalar, borsalar, ticaret odaları, büyük müesseseler, şirketler, ilk, orta mektepler, liseler, ali mektepler, hususi mektepler, spor kulüpleri v.s... Perakende satışlar belli başlı kitapçılarda, müvezzilerde yapılmaktaydı.. Bu liste *Kooperatif'in* çeşitli sayılarında yer alır. Ayrıca ilan almak için de birçok sayıda duyuru yapılmaktadır. Duyuru metni şöyle:

“Kooperatif “İlan” için en mükemmel vasıtaadır. Her nüshası “Türkiye”nin her tarafına yollanır; binlerce kari tarafından okunur. Türkiye'nin en çok basan ve okunan mecmuasıdır. İlan şartları müsaittir; İdarehaneye müracaat.

Adres: İstanbul, Eminönü, Liman hanı, No. 43 Telefon: 24360. Ayrıca *Kooperatif'in* her sayısında, “Liman kooperatifinin aylık eşya satış fiyatı” başlığı ile limanda satışı yapılan malların fiyatları düzenli bir biçimde okuyucuya sunulur”.

Ahmet Hamdi, iktisadi devletçilik üzerine işlediği tezleri devrim yöneticilerine ve kamuoyuna duyurma istemiyle yayınladığı *Kooperatif'in* bu amacına ulaştığı düşüncesiyle yayın hayatına son verir. *Kooperatif'in* devrim yönetimi tarafından kapatıldığına ilişkin veya yayınlandığı süre zarfında her hangi bir baskıya maruz kaldığına ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

Ahmet Hamdi, *Kooperatif'in* kapanmasından sonrada basın alanında çalışmalarını sürdürür. Daha sonra siyasi yaşama aktif bir biçimde katılan Ahmet Hamdi, Demokrat Parti'nin uygulamaları karşısında eleştirel bir tutum alarak istifa eder.

“1944’te ise Barış Dünyası dergisini yayınlamıştır. 1945’te CHP’den istifa ederek, Demokrat Parti’ye geçmiş, 1950 yılında İstanbul milletvekili seçilmiştir. 1953’ten itibaren Demokrat Parti’ye tavır alan Başar, 27 Mayıs sonrasında kısa bir süre Milli Birlik Komitesine danışmanlık etmiştir. Ahmet Hamdi Başar, 22 Haziran 1971’de İstanbul’da ölmüştür. (Ertan, 1994: 203-204).

C- Fikir Hareketleri Dergisi ve Hüseyin Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit, farklı özellikleri kendi kimliğinde harmanlayan ve her dönem muhalif olarak bilinen gazeteci, yazar ve siyasetçidir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ki tartışmaların yönlendiricisi ve o dönem siyasi yaşamın önemli aktörlerinden biri olan Hüseyin Cahit, Cumhuriyetin kuruluş, tek parti ve çok partili yaşama geçiş dönelerinde de farklı özellikleriyle/konumuyla hep gündemde kalan bir kişiliktir.

“Hüseyin Cahit 7 Aralık 1875 yılında Balıkesir’de doğdu. İlk öğrenimini Serez’de bitirdi. İstanbul lisesini takiben Mülkiye Mektebi’nden 1896’da ikincilikle mezun oldu. Maarif Nezareti yazı işleri kadrosuna memur olarak giren Hüseyin Cahit Yalçın, bir yıl sonra ek görev olarak Vefa ve Mercan idadilerine Türkçe ve Fransızca hocası olmuş, kısa sürede Vefa lisesi Müdür Yardımcılığına getirilmiştir” (İnuğur, 1988: 93) Hüseyin Cahit Yalçın’ın edebi, siyasi ve gazetecilik yaşantısı hep iç içe olmuştur. Her alanda başarılı örnekler veren Hüseyin Cahit’in gazetecilik kimliği diğer kimliklerinden hep daha önceliklidir.

“Mektebi Mülkiye’nin son sınıfında arkadaşları Hasan Tahsin, Ahmet Şuayp ve Mehmet Cavit ile birlikte Kâni (Mektep) dergisinin yazı kadrosunu oluşturmuşlardır (İnuğur, 1988: 93). Bu yöneticilik deneyimi Hüseyin Cahit’in daha sonraki yıllarda bağımsız gazete ve dergi çıkarmasının da ilk adımı olur. Hüseyin Cahit ve arkadaşları yeni bir dergi (Yeni Mecmua) çıkarma çabası içine girerler ancak mevcut yönetimi aşamazlar”.

Dönemin koşulları her türlü faaliyetin iktidar denetimine ve iznine tabi kılındığı ve özellikle basın alanında ortaya konulan her türlü faaliyetin titizlikle incelendiği bir istibdat devri olarak anılmaktadır. Çünkü mevcut yönetim en çok basından gelen eleştirilerden yıpranmakta ve her türlü düşünce basın aracılığıyla yaygınlaşmaktadır. Azınlıkların isyanları, Meşrutiyetin ilanını sağlama düşüncesi, Osmanlı devletini kurtarma çabasının yani bir anlamda iktidarı sınırlayacak ve sınırlandıracak her türlü düşüncenin platformu haline gelen basın, büyük bir denetim ve hatta cendere içine sokulmuştur. Ancak koşullar hangi zorlukları içerirse içersin Hüseyin Cahit gazetecilik yapmaya karardır.

“1896 senesinde Mülkiyeyi derece ile bitirmiş ve daha sonra Mehmet Rauf aracılığı ve Röneca adlı hikayesi ile Servet-i Fünun topluluğuna katılmıştır. Ancak Hüseyin Cahit bu çevre içinde (daha sonra gireceği diğer farklı çevrelerde olacağı gibi) yazdığı edebi eserler ile değil eleştiri yazıları ve bunların sonucunda ortaya çıkan polemikleriyle sivrilmıştır. Daha açık söylemek gerekirse Hüseyin Cahit bu akımın edebi anlayışının en önde gelen savunucusu olmuştur . Ancak 1901 Ekim’inde yazdığı “Edebiyat ve Hukuk” adlı bir yazı nedeniyle kapatılmış ve dergi hakkında soruşturma açılmıştır” (Çetinkaya, 2002: 317-319). Dergi deneyimlerinden sonra

gazetecilik alanında daha donanımlı hale gelen Hüseyin Cahit, bu dönemde özellikle İttihat ve Terakkinin görüşlerini yayma çabasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir.

“Filip Efendi’nin çıkardığı (TARİK) gazetesi yayın kadrosuna giren ancak bu gazete kapandıktan sonra... Mihran Efendi’nin yayınladığı SABAH gazetesi yayın kuruluna katılan Hüseyin Cahit daha sonra... Saadet Gazetesini arkadaşlarıyla birlikte yayınlamaya başlamıştır... 25.7.1908’de gazetelerin sansürsüz çıktığı gün Hüseyin Cahit Mercan İdadisi Müdürüdür. İşte o günlerde TEVFİK FİKRET ve H. Kazım’la birlikte (TANİN) gazetesini kurmuşlardır. O sırada ülkeye egemen olan özgürlük havası içinde herkes gazete çıkarmak hevesine kapıldığından basımevi bulmak bir hayli zor olmuştur. Artin Asadoryan’ın Şirket-i Mürettibiye Matbaası bu işe uygun bulunmuş ve 1 Ağustos 1908 Cumartesi günü (TANİN) gazetesinin ilk sayısı yayınlanmıştır. İlk sayıda şu uyarı yazılmıştır; (Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti’nin düşüncelerini yayacak <<Şürayı Ümmet>> adlı gazete çıkıncaya kadar cemiyetin bildirimleri gazetemiz aracılığıyla duyurulacaktır. Gazetemizde yayınlanmayan bildirimler cemiyetin değildir” (İnuğur, 1988:95) Osmanlının istibdat yönetimiyle mücadele eden Hüseyin Cahit, Osmanlının işgal edilmesiyle İngilizlerin baskılarına maruz kalır ve sonunda sürgün edilir. Sürgün ve sonrasında yeni kurulan Cumhuriyet, Hüseyin Cahit için yeni bir dönemin başlangıcını oluşturacaktır.

“Mondros mütarekesinin imzalanmasından sonra İstanbul’un işgali nedeniyle İngilizler tarafından tutuklanarak Malta’ya sürülen Cahit, 1922 Ekiminde yurda gelerek TANİN gazetesini yeniden kurmuş ve 14 Ekim 1922’de başyazarlık tahtına oturmuştur. Bu başyazarlık 1925 yılına kadar devam etmiştir. Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra meşruti devlet fikrini savunduğundan İstiklal Mahkemesine sevk edilmiş ve Çorum’a sürgün edilmiştir. Bu nedenle bir süre gazetecilik ve politik

hayattan uzaklaşan Cahit 1933-1940 döneminde (Fikir Hareketleri) adlı haftalık dergiyi çıkarmış, demokrasi ve özgürlük fikirlerini yayma çabalarına girişmiştir. Ülkemizin fikir hayatında müstesna yeri ve değeri olan 14 ciltlik bu derginin bütün yazılarını kendisi yazmıştır” (İnuğur, 1988: 96).

Fikir Hareketleri, yoğun ve büyük bir çabanın, özverinin ürünü olarak çıktı. Hüseyin Cahit, Cumhuriyet devriminin tarihsel, politik ve ekonomik özelliklerini farklı politik anlatıların özelliklerini aktararak var olan farklılığın düşünsel temellerini oluşturmaya çalıştı. *Fikir Hareketleri*, dönemin dünyadaki ve özellikle Avrupa’daki politik atmosferi aktarma/tartışma ve buradan hareketle Türk devriminin karşılaşılabileceği sorunları gündeme getirme işlevini yüklenmiştir. Bu sorumluluk sadece dışsal etkiler bağlamında icra edilmemektedir; aynı zamanda ülke içindeki farklı ideolojik formülasyonlar bağlamında da kendince yanlış olarak yorumladığı düşüncelere karşı çıkmaktadır. *Fikir Hareketleri’nin* çıkışının farklı nedenlerinden bahsedilebilir. Ancak Hüseyin Cahit’in devrim yönetimi tarafından hoş görülmemeyen yaklaşımları bu derginin kişisel bir meşruiyet kazanma çabasının sonucu olduğuna ilişkin çözümlenmeleri gündeme getirmektedir.

“Yalçın, Fikir Hareketleri’nden önce imzası ile basın dünyasında çalışabilen bir kişi değildi. Öyle sanıyorum ki, Yalçın Fikir Hareketleri tipinde bir yayının kendisini yönetimin gözünde yeniden meşrulaştıracağını düşünmüş olmalı. Kadro ve Kooperatif dergilerinin yayınlanması ve Cumhuriyetin 10. yıl dönümünde çıkarılan af Hüseyin Cahit’i cesaretlendirmiştir... 1930’lu yıllar Türk fikir hayatında tek-partili otoriter siyasi rejimlerin ideolojik planda güç kazandığı yıllardır. Yalçın, Fikir Hareketleri’nde güçlenmekte olan faşist ideolojiye karşı siyasi liberalizmin savunmasını yapmaktadır. Zamanın Türk aydınlarına demokratik sistemin ve

çoğulculuğun henüz ölmediğini ve yaşamaya devam ettiğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Fikir Hareketleri, bu dönemde Türk fikir hayatında belki resmi ideolojinin dışında siyasi liberalizmi savunan tek yayın organıdır” (Koçak, 1989: 87-88) Tek parti döneminde liberalizm ve farklı politik düşünceleri tartışan birçok yayın organı bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında incelenen dergi ve yazarların farklı tezler savunması bunun bir kanıtıdır.

Fikir Hareketleri 29 Ekim 1933 yılında yayın hayatına başlar ve 27 Nisan 1940 yılında kapanır.

Fikir Hareketleri, ilmi, içtimai, edebi haftalık risale olarak sunulmaktadır.

Fikir Hareketleri Dergisi'nin açık künyesi şu şekildedir:

Derginin Muharriri: Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Ancak 340. sayıdan itibaren Umumi Neşriyat Müdürü Hüseyin Suad Yalçın (kardeşi) olmuştur.

İdare yeri: Şişli-İstanbul

Sayfa sayısı: 16 ve 24 arasında değişmektedir.

Abonelik koşulları: 6 aylık 500 kr.- 1 yıllık 900 kr. Yabancılar için 1 yıllık abonelik 1100 kr.

Fikir Hareketleri'nin fiyatında kapanıncaya kadar bir değişme meydana gelmez.

Fikir Hareketleri, Hüseyin Cahit'in yazıları ve çevirilerden meydana gelmektedir.

Hüseyin Cahit, Basın Hayatı başlığı altında yeni çıkan dergi, roman, öykü, şiir ve tiyatro türlerini incelemektedir. Bu türler üzerine yazılar yazmaktadır. Meşrutiyet hatıraları ve Hatıralarım köşelerinde ise anılarını neşretmektedir. Hüseyin Cahit'in Fikir Hareketleri'nde yazdığı toplam makale sayısı 401'dir. Onu 171 makale ile Will Duran't, 109 makale ile Luigi F. Benedetto izler (Yüksel, 2004: 371).

Fikir Hareketleri'nde yayınlanan çeviriler o dönem yükselen siyasetlerin nitelikleri üzerindedir. Sosyalizm, Bolşeviklik, Komünizm, Faşizm, Nasyonal Sosyalizm, Liberalizm ve Hürriyetçilik üzerine çeviri yapılan akımlardır. Ancak Hüseyin Cahit bu çevirileri, siyasal liberalizmi olumlayan ve Türkiye'deki tartışmaları yönlendiren bir tasavvurla ortaya koymaktadır. Şevket Süreyya ile yaptığı tartışmalarda Marksizm üzerine yorumlar yapılmışsa *Fikir Hareketleri'ndeki* çeviriler, Marksizm'i olumsuzlayan çevirilerdir. Bunun sürekli bu şekilde olduğu iddia edilemez. Ancak belli dönemlerde bu yönetime başvurulduğu gözlemlenebilir.

Hüseyin Cahit, ülkenin içinde bulunduğu durumda yurttaşların dünyadaki tartışmaları takip etmesini sağlayacak materyali sağlamıştır. Bunu etkilerini ölçmek mümkün değil. Ancak bu yazıların neyi hedeflediğini tartışmak ve çözümlenmek amaçlanan şeyi anlamamıza katkı sunacaktır:

“Yalçın'ın dergide işlediği ya da işlemeye çalıştığı asıl tez şuydu: 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik, sosyal, siyasal ve ideolojik kriz pek çok ülkede parlamenter demokratik sistemi etkilemiş, bunun sonucunda da demokratik geleneği olmayan ya da yeterince güçlü olmayan ülkelerde siyasi liberalizm yıkılmıştı. 1930'lu yıllar Avrupa'da faşizmin, askeri diktatörlüklerin yaygınlaştığı, diğer taraftan Sovyetler Birliği'nde uygulama şansı bulan Marksizm de, Bolşevizm biçiminde bir başka diktatörlük biçimi doğurmuştu...Yalçın demokratik sisteme aykırı bu akımların Türkiye'yi de etkilemeye başladığı görüşündeydi... Yalçın'ın asıl amacı, ideolojilerin tanıtılması vesilesi ile İtalyan ve Alman Faşizminin, diktatörlük yönetimlerinin zayıflıklarını ortaya koymak ve liberal parlamenter sistemin tüm zayıflık ve eksikliklerine karşın, herhangi bir diktatörlükten ya da kişisel yönetimden üstün olduğunu, olacağını göstermekti (Koçak, 1989: 91-92).

Hüseyin Cahit'in yaptığı çeviriler bir bütün olarak kaba bir propaganda malzemesi olarak görülmemelidir. Yapılan çeviriler, dönemin güncel politik değerlendirmelerini yapan siyasiler ve aydınların yazılarından meydana gelmektedir. *Fikir Hareketi'nde* çıkan gerek Hüseyin Cahit'e ait olan, gerekse çeviri yazılarına bakıldığında Hüseyin Cahit'in genel olarak siyasal liberalizmi işlediği rahatlıkla görülebilir. Bu konuda yapılan birçok araştırmada bu tespiti doğrulamaktadır.

“Hüseyin Cahit bu dergide siyasi ve iktisadi liberalizmin aleyhine güç ve popülerlik kazanan ideoloji ve rejimleri defaatle eleştirmiştir. Bunlar yükselen faşizm ve komünizmdir. Cahit bu fikir ve akımları doğrudan eleştirmek yerine batılı eserlerden yaptığı çevirilerle klasik liberal akideleri savunmaya çalışmıştır. En azından cumhuriyet rejiminin halen demokrasiye dayandığını ve zamanın diktatörlüklerinden özünde farklı olduğunu iddia etmiştir. Hüseyin Cahit *Kooperatif* ve *Kadro* gibi dergilerle girdiği polemiklerde demokrasinin zaten “milli hakimiyetten başka bir şey olmadığını” belirtmiş ve ayrıca iktisadi liberalizmin hayata geçirilmesi için gerekli şartların Türkiye’de hali hazırda mevcut olmadığını söylemiştir. Yani devletçilik demokrasi ile çelişen bir durum değil sadece zaruriyetlerin bir neticesi idi ona göre (Çetinkaya, 2002: 326-327). *Fikir Hareketleri* 1940 yılında yayımına son verir. Farklı alanlarda oldukça iyi yetişmiş bir aydın olan Hüseyin Cahit; çeviri yapmaya, gazetelerde makaleler yazmaya ve aktif siyaset içinde yer almaya devam eder. 1940 sonrası Hüseyin Cahit için yeni bir muhalif karakterin oluşumunun tarihsel kesitini ifade eder. “Abdülhamit’e polisiye roman ile başlayan çeviri hayatı; Lamartin’dan Pierre Loti’ye, Adolf Hitler’dan Emile Durkheim’a, J. Stuart Mill’dan Georges Sorel’e kadar farklı alanlardan yazarlarla devam ederek yaklaşık 92 ciltlik bir düzeye ulaşır (Çetinkaya, 2002: 314). Hüseyin Cahit gazetecilik yaşamının belki de en

olumsuz yazısı 4 Aralık 1945'te yazdığı "Kalkın ey ehli vatan" adlı makalesidir. Bu makale sonrasında içinde yoğun olarak üniversite öğrencilerinin bulunduğu bir grup Tan Gazetesini basar ve gazeteyi ateşe verir. Bu olay sonrasında Tan baskınının sorumlularından biri olarak Hüseyin Cahit gösterilir. Hüseyin Cahit, aktif siyasetin içinde yer alan bir gazetecidir. II. Meşrutiyet döneminde milletvekili seçilerek Parlamenteoya giren Hüseyin Cahit, daha sonra 1947 yılından 1954 yılına kadar Çankırı ve Kars milletvekili olarak siyasi yaşamın içinde aktif bir biçimde yer alır. *Fikir Hareketleri'nin* çıktığı dönemde Yeni Sabah Gazetesi'nde yazılar yazan Yalçın, bu yazılarını 1943 yılına kadar sürüdür. Bu dönem Hüseyin Cahit'in siyasi iktidarla ilişkilerini daha iyi bir noktaya taşıdığı ve gazetecilik alanında da daha rahat bir manevra imkanına kavuştuğunu belirtmek gerekir: "H. Cahit, 1 Ağustos 1943'de (TANİN) gazetesini yeniden kurmuştur...H. Cahit 1950'den 1955 yılına kadar C.H.P'nin fikirlerini ve ilkelerini savunan bir kalemşör sıfatıyla Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinde baş yazılar yazmıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde, demokrasi mücadelesini sürdürmüş, bu partinin icraatını eleştiren 4 Nisan 1954 tarihli yazısından dolayı mahkum olmuş, hastalandığından dolayı Cumhurbaşkanınca affedilmiş, 18 Ekim 1957'de vefat etmiştir (İnuğur, 1988: 97). Yaşamının her döneminde muhalif karakterini bütün yazılarında/yapıtlarında ortaya koyan Hüseyin Cahit, fikirlerini inandığı toplumsal formülasyonlar dahilinde dile getirmiş ve çoğu zaman savunularından kaynaklı cezalara, sürgünlere maruz kalmıştır. Hüseyin Cahit bu duruşundan kaynaklı olarak her zaman saygı duyulan ve basın alanında yapılan dönemsel çalışmalara referans olan bir kişiliktir. Bütün bu değerlendirmelere ek olarak İsmet İnönü Hüseyin Cahit için şu ifadeleri kullanır: "Hüseyin Cahit Yalçın siyasi hayatımızda kudretlinin elinden vatandaşın hürriyet hakkını kurtarmak için

mücadelenin timsali idi. Bizim iktidarımız zamanında Hüseyin Cahit bizimle amansız bir surette uğraşmıştır. Hesapsız tehlikeleri göğüslemiştir. Onun ideali olan medeni ve demokratik irade imkanı belirince, bütün kuvvetiyle buna yardımcı olmuştur. Tabii olarak demokratik idareyi korumak ve ilerletmek yolunda en önde yürüyen meşalesini tutuyordu” (Oral, 1968: 357).

Üç dergi ve üç yazarın ele alındığı bu bölümde genel karakteristik özellikler ortaya konulmaya çalışıldı. Ele alınan yazarların Türkiye'nin kuruluş sürecine birebir tanıklık etmeleri ve bu geçiş sürecine müdahil olmaları araştırmanın tarihsel olarak önemine işaret etmektedir. Aslında her yazar ve her dergi başlı başına bir cumhuriyet öyküsünü anlatmaktadır.

IV. BÖLÜM: TARTIŞMALAR: Kavramlar, Konular ve Polemikler:

Cumhuriyetin ilk on yıllık dönemi devrimlerin yapılış süreci olarak değerlendirile bilinirken, sonraki on yıl, 1930'lar, devrimlerin topluma benimsetilmesi ve toplumsal yapının devrimlere yönelik ne türden bir geri besleme sağladığının devrim kadroları tarafından gözlemlene ve öğrenme süreci olarak tanımlanabilir. Bu dönem, aynı zamanda matbuatın da devrimlerin niteliğini, özelliklerini ve gelişimini sorunsallaştırdığı bir kesit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında 1930'lardaki tartışmaların konu başlıkları ve detayları verilmeye çalışılacaktır.

Bu dönem matbuatının toplumsal ve bireysel sorumlulukları çerçevesinde ele aldığı işlediği ve toplumu yönlendirmeye çalıştığı en önemli konu devrimin önemi, özgünlüğü ve bir model olarak dünya halklarına örnek teşkil ettiğidir. Yapılan tartışmalarda bir bütün olarak devrimin sahiplenilmesi konusunda ciddi bir ayrışma yaşanmazken daha çok matbuat ve yazarların kendi ideolojik formasyonlarından

hareketle devrimin niteliği, geleceğinin parametreleri ve dünyada yaşanan gelişmelere yönelik farklı bakış açıları söz konusudur. Bu bağlamda incelenen dergi ve yazarların yaptıkları tartışmaların ayrıntılarında üç ayrı yaklaşımın, çok net olmasa da, varlığı göze çarpmaktadır. *Kadro* ve Şevket Süreyya'nın materyalist yaklaşımı, *Kooperatif* ve Ahmet Hamdi'nin devletçi yaklaşımı, *Fikir Hareketleri* ve Hüseyin Cahit'in liberal yaklaşımı. Bu üç yaklaşımın bazen örtüşen ama çoğu zaman ayrışan niteliğinin tartışma ve polemiklerde belirginleştiği söylenebilir. *Kadro* yazarları kendilerinin tarihsel materyalizmi benimsediklerini baştan itibaren açıkça dile getirmekte ve diğer dünya görüşlerini idealizm olarak tanımlayarak onları reddetmektedirler... (Türkeş, 1999:103).

Kooperatif ve Ahmet Hamdi Başar inkılabı iktisadi devletçilik olgusu temelinde değerlendirmekte ve bunun inkılap için kurtuluş yolu olarak göstermekte. Ahmet Hamdi bir anlamda üçüncü yolcu olarak nitelendirilebilir: “1930’lu yıllarda devletçiliği sistemleştirme girişimlerinde bulunan Ahmet Hamdi Bey gerek yayınladığı İktisadi Devletçilik kitabı ile, gerekse *Kadro* ile aynı dönemlerde çıkardığı Kooperatif Dergisi ile devletçiliği sistemleştirmesi yolundaki görüşlerini ortaya koyma olanağı bulmuştur... Başar’a göre Atatürk, hem kapitalist, hem de sosyalist olmayan yeni bir dünya düzeninin kurucusu ve öncüsü olabilirdi” (Ertan, 1994: 203-213).

Aynı dönemde *Fikir Hareketleri*'ni çıkartan Hüseyin Cahit Yalçın, daha çok demokrasi ve hürriyet olgusunu konu alan değerlendirmelerde bulunmuştur: “Hürriyet ve demokrasi kavramları konusunda oldukça liberal fikirlere sahip olan Hüseyin Cahit ile Kadrocular arasında derin görüş ayrılıkları çıkmış ve her iki taraf

da düşüncelerini yayın organlarında karşılıklı olarak dile getirmişlerdir” (Ertan, 1994: 188).

Bu yaklaşımların daha kapsamlı ve derin analizleri yapılan tartışmalarda daha açık bir biçimde sergilenmektedir. Tartışma kategorilerinde bu görüşler üzerine tekrar değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu bölüm aynı zamanda araştırmanın varsayımlarının sorgulanmasını da içermektedir. Dönemin tümüyle baskıcı/diktatöryal bir niteliğinin olmadığı; farklı konuların tartışıldığı/üretildiği ve kişisel polemiklerin de yapıldığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca en önemli olgu; yapılan tartışmaların gündelik yaşamın veya sıradan politik değerlendirmelerin ötesinde bizatihi devrimin kendisini hedef almasıdır. İncelenen bu dergi ve yazarlar, devrimin niteliğini sorunsallaştırmaktadırlar. Yıllarca yapılan bu tartışmaların ve polemiklerin herhangi bir müdahaleye maruz kalmaması bu dönemin “baskıcı” niteliğinin yeniden sorgulanmasını gerektirmektedir. Bu tartışmaların ve eleştirilerin dönemi bir bütün olarak kapsadığını ve iktidarı tümüyle eleştiri süzgecinden geçirdiğini ifade etmek tutarlı bir yaklaşım değildir. Ancak araştırmanın varsayımlarından hareketle dönemin bir bütün olarak demokratik bir noktada olduğunu ispatlamak bu incelemenin hedefi değildir. Yapılmak istenen; bir dönem matbuatının tarihsel ve toplumsal sorumluluklarının gereğini ne ölçüde yerine getirdiğinin ve bu aşamada yönetimin baskısına maruz kalıp kalmadığının detaylarını vermektir. Tek Parti döneminde, daha doğru bir yaklaşımla, Cumhuriyetin kurumsallaşma ve halka ulaşma çabası içinde olduğu bir dönemde demokrasi olgusunun bir bütün olarak yerleştiğini iddia etmek tarihi yanlış okumaktır. Demokrasi, kurum ve kurallarıyla işleyen bir düzen olması sebebiyle incelenen dönem, tarihsel olarak ancak

demokratik bir anlayışın yerleştirilme evresi olarak tanımlanabilir. İncelenen dergi ve yazarların tartışmaları da demokrasiyi tanıma/tanımlama ve onu yurttaşlara aktarma istemini içermektedir.

Tarihsel olarak Tek Parti dönemini bir ara dönem olarak tanımlamak ve demokrasinin bu dönemde kesintiye uğradığı tespitini yapmak dönemi bir bütün olarak kavrayamamaktır. Gerek çok partili yaşamın yerleştirilememesi gerekse partilerin kısa süre sonra kapatılması demokratik bir anlayışın yerleşmesine engel teşkil etmiş bir neden olarak yorumlanabilir. Ancak kurulan partilerin demokratik yaşama/anlayışa katkılarının ne olduğu ve demokratik anlayışa sahip olup olmadıkları da ayrıca sorunsallaştırılmalıdır. Kısacası dönem, tüm aktör ve olgularıyla bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Bu bölüm iki farklı alt başlıkta incelenecektir. Bu alt başlıklar, yapılan tartışmaların genel çerçevesinden hareketle bir kategorileştirmeye tabi tutulmuştur. Tartışmaların yoğunlaştığı konular aynı zamanda döneme içkin motiflerin en yoğun vurgulandığı alanlar olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda şu iki ana kategori yapılan tartışmaları en sistematik biçimde verecek niteliğe haizdir:

A- Cumhuriyet Devriminin Niteliğine ve Tarihsel Seyrine İlişkin Tartışmalar

Bu başlık, incelenen dergi ve yazarlarının üzerine yoğun değerlendirmelerde buldukları ve çoğu zaman kişisel polemiklere yöneldikleri bir alanı kategorize etmektedir. 1932-1935 yıllarını kapsayan bu araştırmanın odağında yer alan dergiler farklı zamanlarda yayın hayatlarına başlasalar da yorumları ve değerlendirmeleri dönemin tartışmalarının ana hatlarını sergilemektedir. Ayrıca çoğu zaman kesişen tartışma konuları ve polemikleri yapılan değerlendirmeleri ayrıntılarıyla sunmaktadır. Bu bölümde devrimin niteliği üzerine yapılan tartışmalar ve devrimin geleceği için yapılan yorumlar aksettirilecektir.

Kadro ilk sayılarında ısrarla inkılabın bitmediği tezini işlemektedir. Bu tespit, inkılap için sürekliliğin elzem ve onun yaşaması/yerleşmesi için kaçınılmaz olduğu iddiasını

taşıırken diğerk taraftan derginin kendisi içinde, sürecekk inkılabın ideolojisini yapma imkanı ve tasavvuru olarak değerklendirilebilir:

“Türkiye, bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı (Kadro, 1932a: 1), İnkılap yapan ve inkılap içinde yaşayan cemiyet, durgun bir cemiyet değildir... İşte, şimdi Türkiye böyle bir inkılap içindedir. Geri teknikten, ileri tekniğe, geri cemiyet müesseselerinden ileri cemiyet müesseselerine doğru, her gün biraz daha derinleşen sert bir cidal, hiç durmadan yürüyor (Aydemir, 1932b: 5). Biten inkılap, bittiğine inanılan inkılaptır. Bir inkılap, biter mi? Bitebilir. Müdafaa ettiği bütün gayeler artık tabii kaideler haline gelen; ahlakını, hukukunu, sanatını, yapan, tezatlarını ve reaksiyonlarını yenen, hulasa getirdiği cemiyet şekilleri artık tabileşen inkılaplar görülmüştür. Fakat, harpsonundaki cemiyet değışiklerinden hiçbiri için henüz son kaidelerini vermiş, kat’i nizamını bulmuş, artık durulmuş ve tabileşmiştir, denilemez. Şüpke edilemez ki cihan bir yeni cemiyetler muvazenesine (denge) doğru gidiyor. Türkiye bu yeni dünya nizamında, bu nizama uygun bütün iktisat ve cemiyet şartlarıyla müstakil bir iktisadi ve siyasi cüzütam olmak mecburiyetindedir. Cihanda inkılap devam ediyor ve Türkiye’de inkılap bitmemiştir” (Aydemir, 1932c: 5-6). Şevket Süreyya’nın devamlı olarak vurguladığı “İnkılabın Devamlılığı” olgusu, Hüseyin Cahit’in eleştirilerine neden olur. Hüseyin Cahit bu değerklendirmeye katılmayarak, Türk Devrimi hakkında yapılacak değerklendirmelerin sağlıklı olması için belli kavramların tanımlanması ve üzerinde uzlaşma sağlanması gereğini ortaya koymaktadır:

“İnkılap kelimesi ile kastedilen mana tasrih (açık bir biçimde anlatma) edilmek lazımdır. Bana öyle geliyor ki münakaşanın büyük kısmı bu kelimenin taraflarca başka başka anlaşılmasından çıkıyor. verilecek manaya göre, bir inkılap bitmiş de

olabilir, devam da edebilir. İnkılap denilince ne ifade edilmek istendiği tespit olunmadan böyle mübahase (tartışmak) etmekte hiçbir fayda göremem. Umumi telakkiye göre, inkılap ani, şedit, bir taraftan yıkıcı, bir taraftan yapıcı bir hareket, bir değişikliktir; uzun sürmemek kelimenin manasına mündemiçtir” (Yalçın, 1933a: 18). İnkılap kavramının açıklanması ile ilgili yaklaşıma birlikte Hüseyin Cahit, sürekli devrim olgusunun bolşevik bir kökeninin olduğuna da dikkat çekmektedir:

“ ‘Daimi İnkılap’ tabirini ortaya azgın bolşevik Trozky attı ve hayretlerle karşılandı. Çok uzun sürecek olursa buna İnkılap değil Tekamül (evrim) diyorlar. Daimi harekete gelince, her hey’eti içtimaiye daimi bir hareket içindedir. Fakat inkılap kelimesine başka türlü bir mana verilecek olursa, o zaman inkılap bitmemişte olabilir, daima yürüyor ve yürüyecekte olabilir. Etrafımızdaki muhtelif milletlerde içtimai ve siyasi tekamül durmuştur, bugünkü şekiller edebidir fikrini müdafaa edebilecek bir kimse tasavvur edemiyorum. Bundan dolayıdır ki bu münakaşanın büyük bir kısmı inkılap kelimesinin açık bir tarifi neticesinde ortadan kalkar fikrindeyim” (Yalçın, 1933a: 18).

Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya’yı bu değerlendirmede iki noktada eleştirmektedir. İlk olarak İnkılap kelimesinin anlamının netleştirilmediği ve inkılaptan kastedilen şeyin evrim olabileceği kavramsal düzeyde getirilen eleştiri iken, “Daimi İnkılap” tezinin ise Sovyet devrimini öncülerinden Troçki’ye ait olduğunu bu bağlamda Şevket Süreyya’nın Marksist anlayıştan hareket ettiğini vurgulamaktadır.

Şevket Süreyya, Milli Kurtuluş hareketlerinin ana prensiplerinden yola çıkarak ulusal kurtuluş savaşının niteliklerini ayrıştırma çabası içine girer. Bu noktada ulusal kurtuluş savaşlarının kendilerine mündemiç olan özelliklerine vurgu yaparak, onların

farklı yönlerini ve bu bağlamda Türk Ulusal Kurtuluş mücadelesinin karakterini ortaya koyma çabasını sergiler:

“Milli kurtuluş hareketleri, tarihi orijinleri itibariyle beynelmilel bir tarzda, yani müstemlekeci memleketlerle, müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadi ve siyasi tezdın birer neticesidir... Bu itibarla milli kurtuluş hareketleri, gerek tarihi menşeleri, gerek inkişaf istikametleri bakımından, cihan içinde bir tezdı ve binaenaleyh bütün prensipleri kendi zatından çıkarılması icabeden müstakil bir beynelmilel davayı temsil eder. Milli kurtuluş hareketleri, her hangi diğ er bir hareketin peyki, tabii veya rezervi olamaz... Bu hareketler filvaki, milli istiklal cidaline giren müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tabi memleketlerin kötü birer hammadde müstahsili ve passif birer mahreç olmaktan kurtulmalarını istihdaf eder (Aydemir, 1932f: 6-8). Milli kurtuluş hareketlerinin ulusal ve uluslar arası çelişkileri kaldıran bir mücadele karakterine sahip olduğunu belirten Şevket Süreyya, aynı zamanda milli devletin toplumsal/siyasal ve ekonomik konumuna ilişkin yorumlar yapar aynı zamanda Türk Devrimi'nin örnek niteliğini de gündemde tutar.

“Milletler arasındaki iktisadi tabiiyet ve metbutiyet tezdının tasfiyesi , Millet içindeki iktisadi menfaat tezdının tasfiyesi... Milli kurtuluş hareketleri, nizamı alemin bu günkü çarkından muztarip bütün milletlerin, siyasi ve iktisadi hakları kaydü şart altına alınmış bütün memleketlerin müşterek davasıdır... Milli kurtuluş hareketlerinin tam ve hakiki mümessili Türkiye'dir. Bir taraftan muasır nizamın en şamil tezdı olan müstemleke şartlarına, diğ er taraftan bu tezdın dahilde mümessil ve müdafii olan müesseselere ve kaidelere karşı milletin fiilen ve müsellahan kıyımı ilk defa Türkiye'de görüldü. Gerek milletin içinde, gerek milletler arasındaki

tezatların kül halinde tasfiyesini güden ve bir taraftan cihanda siyaseten müstakil ve diğer taraftan iktisaden tezatsız yeni bir millet nizamını getirecek olan Türk inkılabı, yalnız milli tarihimizin değil, bütün beşer tarihinin en nadir, en şamil ve en manalı hareketlerinden biridir” (Aydemir, 1932f: 9-12)

Şevket Süreyya'nın milli kurtuluş hareketlerini sömürgeciliğe karşı bir başkaldırı olarak yorumlarken; emperyalizme, iktisadi anlamdaki eşitsizlikleri ortadan kaldırma çabasını; kapitalizme karşı bir mücadele olarak resmetmektedir. Ülkeler ve toplumlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının milli kurtuluş hareketlerinin temel hareket noktası olarak yorumlarken, Türk ulusal kurtuluş mücadelesinin de bu anlayışla başarıya ulaştığını ve kendine özgü dinamiklere sahip olduğunu, bu niteliğiyle diğer uluslara örnek teşkil edeceğini belirtmektedir. Hüseyin Cahit ise, Şevket Süreyya'nın tahlillerini çelişkili değerlendirmeler olarak yorumlamaktadır:

“İnkılabımızın mahiyeti hakkında Şevket Süreyya beyin müdafaa ettiği fikre gelince, tereddüt etmeden teslim olunur ki inkılabımız kendini doğrudan hususi bir tarih seyrinin mahsulüdür. Fakat yalnız bizim inkılabımız değil her memleketin inkılabı böyledir, kendi mazisinin ve halinin mahsulüdür... Nev'i şahsına mahsus bir inkılap hadisesi yoktur. Herhangi içtimai ve siyasi bir inkılap mutlaka tasnif olunabilir. Fakat şekli itibariyle diğerinden ayrılması zaruridir... Şevket Süreyya beyin yazılarında, birbiri ile telif edemediğim iki zıt fikir gördüm. Bir taraftan bizim inkılabımız “nev'i şahsına mahsus bir hadise” telakki ediyor ve sırf Türklüğe ait olduğunu, Türk tarihinin hususi seyrinin mahsulü bulunduğunu söylüyor. Diğer taraftan da cihan içinde istikbale şamil bir hareketin “öncüsü” olduğunu temin ediyor. “nevi şahsına münhasır bir hadise” hiç başka bir hadiselere örnek teşkil edebilir, önyak olabilir mi? Taklit kabul eder mi? Başkalarını taklit etmediğimizi iddia ederken,

inkılabımızın tarihimizden doğduğunu pek haklı olarak hatırlamak, fakat sonra da başkalarına bizim numune olacağımızı düşünmek ilk sözlerimizdeki kuvveti kaybettiren bir dalgınlık teşkil eder” (Yalçın, 1933a: 19). Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya’nın açıklamalarını çelişkili olarak yorumlamakla birlikte, devrimin niteliğine/birörnekliğine ilişkin yorum yapmaktan kaçınmaktadır. Ancak Kadrocular, daha doğrusu Şevket Süreyya, Türk devrimini Türkiye’nin kendine özgü koşullarından kaynaklandığını iddia ederken, yeni bir dönemin başladığına işaret etmiş ve ulusal kurtuluş hareketlerinin ilk örneği olduğunu vurgulamıştır. “Şevket Süreyya’ya göre, Türk devrimi Türkiye’ye özgü ve ulusal bir olaydır. Ancak bu olay bir ulusal kurtuluş hareketi olarak evrensel boyutlar taşımaktadır. Bu yönüyle Kadrocuların Türk devriminin özgünlüğü ve aynı zamanda evrenselliği konusundaki görüşlerinin çelişmediği düşünülebilir (Ertan, 1994: 189).

Bütün bu tartışmaları detaylandırmadan önce Hüseyin Cahit’in Şevket Süreyya’ya ve *Kadro*’ya yönelttiği ve Recep Peker’in Kadronun açılmasından önce Yakup Kadri’ye ifade ettiği temel eleştiriyi ortaya koymak gerekmektedir. Bu eleştiri “inkılabın ideolojisini yapma” görevinin sadece inkılap kadrolarının görevi olduğuna dikkati çekmektedir:

“Evvvela, inkılabımızın mahiyeti şudur diyebilecek bir kalem, Türk inkılabının tekevvününde, seyrinde oynadığı rol ile büyük salahiyet kesbetmiş olmak icap eder. Bu izihata inkılabı yapanlardan, elan inkılabı idare edenlerden dinlemek bizi daha ziyade tatmin edebilir ve inkılabın seyri, hedefi, mahiyeti hakkında bize daha doyurucu bir fikir verir... Şevket Süreyya Beyin vaziyetini bilmiyorum. Fakat söz söyleyişinde, hükümlerinde öyle bir kat’iyet var ki mütalealrı kabul edilmezse inkılabı hürmetsizlik edilmiş, aleyhdarlık gösterilmiş olacaktı gibi bir his hasıl

oluyor. Şevket Süreyya beyde böyle bir salahiyet varsa her şeyden evvel bunun bilinmesi pek faydalı olur. Çünkü artık başka türlü bir mütalea yürütmeğe hacet kalmaz. Eğer kendisinde bu salahiyet yoksa ifade tarzı biraz değişmek, “nas” edası yerine münakaşa kabul eden beşeri bir yumuşaklık gelmek icap eder” (Yalçın, 1933a: 18). Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya ve Kadronun Türk inkılabı hakkında söz söylemesini, daha doğrusu inkılabı yapan ve onu meydana getiren aktörler gibi bir sahiplilik konumunu içine girmelerini eleştirmektedir.

Şevket Süreyya ve Hüseyin Cahit arasında yaşanan tartışmalar aynı doğrultuda bu kişilerle Ahmet Hamdi arasında da yaşanmaktadır. Kişilerin kendi toplumsal ve siyasal deneyimlerinden hareketle yaptığı değerlendirmeler dönemin düşünsel boyutunun zenginliğini göstermektedir.

Ahmet Hamdi Başar, Kooperatif dergisinin ilk sayısında Kadroyu tanıtır ve Kadronun işlevinden bahseder. Ancak Kadronun yaklaşımına eleştiride bulunmaz, hatta onu ‘fikir arkadaşı’ olarak niteler ve daha çok tanıtıcı bir yazı kaleme alır:

“Ankara’da bu senenin başından beri (Kadro) adlı aylık bir mecmua çıkıyor. Bu mecmua Türk inkılabının iktisadi tarafını anlatmaya çalışıyor... Kadro neşriyatından şimdiye kadar çıkan en can alıcı netice şudur: “İnkılabın ideolojisi yapılmak lazımdır; Türk İnkılabı nev’i şahsına mahsus bir inkılaptır. Avrupanın sanayi memleketleri Türkiye’yi yarım müstemlike gibi kullanmışlardı; Türk inkılabı evvela bu istismarın bir aksülamelidir; sonrada “inkılap” kendi esas mevzuu dahilinde ideolojisini ve Kadrosunu tespitte muhtaçtır. Mecmuanın yapmak istediği budur”. (Kadro) dan her fırsatta bahsedeceğiz; yollarımızın çok yakında yürüyen kıymetli fikir arkadaşımıza devamlı bir muvaffakiyet temenni ederiz” (Başar, 1932a: 17-18)

Ahmet Hamdi, *Kadro*'yu her ne kadar 'fikir arkadaşı olarak tanımlasa da, farklı sayılarda *Kadro*'nun yaklaşımını eleştirmiştir. Nitekim Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya'nın önce İnkılap ve Kadro kitabında yer alan ancak daha sonra Kadro'da yayınlanan milli kurtuluş hareketlerine ilişkin değerlendirmeleri "davanın konuluğu ve izahı müphem ifade edilmekte" biçiminde eleştirel yaklaşmıştır:

"Türkiye, bir milli kurutuluş hareketinde bulunmaktadır. Bu hareketin gayesi, öteden beri sanayici ve müstemlekeci memleketlere iktisaden tabi olarak, sanayiden ve yüksek teknikten mahrum bir memleket halinden kalmaktan çıkarak siyaset ve iktisat bakımından müstakil bir cüz'ü tam haline gelmektir. Binaenaleyh milli kurtuluş hareketleri, müesses cihan nizamının bozulması demektir. Onun "cihanı telakki tarzı", ne insanların iktisadi münasebetlerinde kazanılan ve alınan her şeyin haklı olduğunu kabul eden liberalizm gözüyle, ne de bu münasebetlerde bir "fazla kıymet" mevcut olduğunu iddia ederek sermaye ve mülkiyeti teşkil eden bu kıymetin haksız olduğunu kabul eden sosyalizm görüşü ile izah olunamaz" (Başar, 1932d: 5-6). Ahmet Hamdi, Türk inkılabının kavramsallaştırmaya dönük çabasını *Kooperatif'in* farklı sayılarında sürmüştür. Bu tartışmaların bir anlamda sesli düşünüş olarak yorumlanabilir. İnkılabın doğuşu, tanımlanması ve seyri bu değerlendirmelerin ana eksenine oturmaktadır:

Türk İnkılabı, tarihin bir devirden öteki devre aktığı intikal zamanlarında baş gösteren büyük inkılaplardan biridir. Türk milli hareketini Yunan istilasından memleketi kurtarmak gayesiyle yapılmış ve bu netice alındıktan sonra artık memleketin normal yaşama şartlarına hak kazanmış olduğunu zannedenler, memlekete liberal bir hükümet kurma esaslarını temin ettikten sonra inkılabın bittiğine kani

olmuşlardı... Türk inkılap hareketini, hilafeti kurtarmak için yapıldığını zannedenler, heyecan kaynağını medreselerden ve şehlerden alırlardı. Türk inkılabını bir demokrasi inkılabı zannedenler de heyecanlarını Garbın istismarcı ilminden ve darülfünundan almışlardır... Halbuki inkılap, ne hilafeti kaldırmak, ne yalnız Yunan istilasından memleketi kurtarmak, ne de bir demokrasi inkılabı yaparak ondan sonra inkılabın normal şartlara göre bittiğini kabul ve ilan etmek değildir...Türk inkılabı, evvela harici düşmanlarla hesap görüp, kendi içinde dini, siyasi bir rejim istihalesini tabii bir seyirle yaptıktan sonra, ileri planına doğru durmadan gidiyor. Bu plan, Türk milletini tarihin muayyen devresinde, dünyanın muayyen şartlarına göre mütalea etmekten doğuyor (Başar, 1933b, 3-5).

Ahmet Hamdi, ulusal bir tahayyül içinde yorumladığı Türk inkılabının, içte ve dışta karşılaştığı ve aştığı sorunların inkılabın sadece bir evresi olduğu belirtmekte ve asıl vurgusunu, inkılabın bir plan dahilinde kurgulanması gerektiğini ve bu doğrultuda hareket etmesini arzulamaktadır. Türk inkılabının sosyalist ve liberal çözümlerini yadsıyan Ahmet Hamdi, inkılap olgusunu tümüyle kendi içinde değerlendirme anlayışıyla hareket etmektedir. İnkılap üzerine yürüttüğü tartışmalarda farklı yazar ve dergileri de değerlendiren Ahmet Hamdi, Hüseyin Cahit ile de inkılap konusunda ciddi tartışmalar yürütür.

Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri'nin* birçok sayısında özellikle inkılap kelimesinin anlamını irdeler ve bu kavramın Avrupa'daki ve Türkiye'deki kullanışlarını karşılaştırır:

“Biz inkılapçı ve milliyetçiyiz. Avrupa’da da inkılapçı ve milliyetçiler var. Fakat, acaba, biz bu kelimelerin Avrupa’daki manalarıyla inkılapçılığı ve milliyetçiliği kabul edebilir miyiz? Evvela, bugünkü Avrupa’da “inkılap” kelimesinin ifade ettiği manayı araştıralım. İnkılabı *Revolution* kelimesinin karşılığı olarak kullanıyoruz. Bunu bazen inkılap bazen de ihtilal diye tercüme ediyoruz. İnkılap kelimesi Avrupa’da gayet muhtelif manalarda kullanılır. Siyasi manada, bir devletin siyasi ve içtimai teşkilatı esasiesinin ani ve şedit bir değişmesidir... Şimdi, şu manaya göre bizimde inkılapçı olduğumuz şüphesizdir. Bizde mutlak ve müstebit bir hükümet, bir padişahlık idaresi vardı. O nizam ve ahengi kabul etmedik., yerine başka bir cemiyet şekli koyduk ve bunu da milletin içinden kopan bir şiddet ve fıskırma hamlesi ile yaptık. Milletın hakimiyeti esası üzerine müesses bir parlamento demokrasisi kurduk. Bu noktaya kadar Avrupa’daki inkılapçılık ile bir gidiyoruz. Avrupa’da bugün inkılapçı denilen kimseler bizim kabul ettiğimiz rejime düşmandırlar(Yalçın, 1933b: 5). Türk İnkılabının Avrupa ile karşılaştırmasını yapan Hüseyin Cahit, Avrupa’nın da kendi içinde farklı yaklaşımlara sahip olduğunu ve bu yaklaşımlar tarafından tehdit edildiğini aksettirmektedir.

“Demokrasi rejimi Avrupa’da iki rejim arasında bulunuyor. Bir taraftan mürteciler bir taraftan da inkılapçılar ona hücum ediyorlar... Bunların bir kısmı komünistler, diğer kısmı da İtalya’da faşistlik, Fransa’da ve Almanya’da hükümdarcılar ve milliyetçiler (nasyonalistler) gibi irtica fırkalarıdır. Bu manada biz inkılapçı mıyız? Hayır. Şimdi, şu izahatı hülasa edersek deriz ki Avrupa’da bugün inkılap taraftarlığı edenlerle bizim aramızda hiçbir münasebet yoktur. Onlar bizim rejimimizi yıkmak isteyen kimselerdir. İstibdadı ve mutlak hükümetleri devirmeyi kendilerine hedef bilen, hürriyet rejimini kurmak isteyen inkılapçılarla beraberiz, fakat mürtecilerden

ve komünistlerden de ayırırız” (Yalçın, 1933b: 5-6). Avrupa’ya ilişkin değerlendirmeler yapan Hüseyin Cahit, farklı sayılarda Türkiye’deki inkılap ve demokrasi karşıtlarını da ortaya koyar.

“Bir kere, bizde demokrasiyi yerin dibine batırmak isteyenler acaba demokrasi kelimesinden ne anlıyorlar? ... Demokrasi milli hakimiyetten başka bir şey değildir; demokrasi halk hükümetidir... Bir ihtilalci sosyalist, bir ihtilalci sendikalist, bir komünist demokrasiye düşmandır. Fakat böyle ne komünist, ne mutlakiyet taraftarı olmayan bir kimse demokrasiyi neden dolayı istemez?” (Yalçın, 1933d: 1-2).

Hüseyin Cahit Yalçın, çoğu zaman dolaylı olarak eleştiride bulunmaktadır. Kendi yazılarında Avrupa’daki kavram ve tartışmaları Türkiye’deki tartışmalara eklemelerken aslında siyasi ve ideolojik hasımlarına göndermede bulunmaktadır. Özellikle yaptığı tartışmaların çoğu *Kadro ve Kooperatif’e* yönelik olması ve de tartışılan konuların *Kadro ve Kooperatif’le* girdiği polemiklerde öne çıkan meseleler olması, dolaylı eleştirilerin hedefinin de bu dergiler olabileceği olasılığını akla getirmektedir.

Hüseyin Cahit’in inkılap tanımı üzerinde ısrarla durması Ahmet Hamdi’nin tepkisine neden olur.

Özellikle Hüseyin Cahit’in, inkılabın ani/kısa bir hareket olduğunu vurgulayan ve de Türk inkılabına benzer inkılapların tarihsel süreç içinde Avrupa’da yapıldığını belirten açıklamalarına büyük tepki gösteren Ahmet Hamdi, bu durumu eleştiren uzun iki makale yazar:

“İnkılap bir cemiyetin bir takım şartlar altında bulunduğu ve içine bir takım fikirlerin, intibak ettiği bir muvazeneden (denge) diğer bir takım şartlara ve gene bir

takım fikirlerin intibak ettiği diğer bir muvazeneye geçmesi demektir” (Başar, 1933b: 1-3). Ahmet Hamdi devamla şu soruları ve eleştirileri sıralar:

İnkılap ne demektir? Eğer bu ani bir hareket ise, nasıl olur da bir fırkanın, ona dayanan bir hükümetin hayatı müddetine hakim olacak devamlı bir prensip oluyor? Hangi inkılap namına söz söylüyorsunuz? Bu sualler, inkılap kelimesinin tarifati vesilesiyle başlamış bir münakaşada Hüseyin Cahit Bf. tarafından irat olunmuştur. Mamafih suale tarafımızdan verilecek cevaptan evvel kendileri de cevap vererek düşüncelerini söylemişlerdir:

1- Türk inkılabı, Teşkilatı esasiye ile temin edilen milli hakimiyet hürriyetlerini müdafaadan başka bir şey değildir.

2- Türk inkılabı nevinden inkılaplar, Avrupa’da XIX. cu asırda yapılmıştır. Bu onların kıymetsiz olmaları için bir sebep değildir.

Bu mütaleaların inkar tarafı derhal göze çarpıyor: İnkılap yoktur; belki tekamül vardır. Milletler milli hakimiyet “demokrasi” inkılabı yaptıktan sonra, artık yapacak yeni başka bir şey olmaz...

Hüseyin Bf. nin dünyada yeni bir inkılap ihtiyacından haberdar olmadıkları, veya bu ihtiyacı tamamen ret ve inkar ettikleri anlaşılıyor.

Fakat Fikir Hareketlerinde, fikirlerine o kadar çok büyük kıymet ve ehemmiyet atfedilen diğer Avrupa’lı fikir adamları, Hüseyin Cahit Bf. ile asla hemfikir değildirler. Adeta, Fikir Hareketleri kolektif bir şirket tarafından neşrolunan, fakat fikir bakımından birbirine uymamış muharrirler tarafından idare edilen bir mecmua hissini veriyor...

Hüseyin Cahit Bf, realitenin bu apaçık manzarasına hiç bakmayarak

yeni bir inkılabı reddediyor, ve olsa bile henüz milli hakimiyet rejimine geçmemiş milletlerde on dokuzuncu asır demokrasisini elde etmek pahasına ani, şedit bir hareket olabileceğini ve Türk inkılabı denilen şeyin de böyle bir şey olduğunu iddia ediyor... Biz inkılaba “ani” demiyoruz ki, inkılap bitmiş diyelim. Bir şey başladıktan sonra devam eder ve devam edemediği günde biter ve bittiği zamanda bir başkası başlar. Yeni bir muvazeneye geçiş hamleleri her memlekette başka başka şekillerde ve başka kıymetler ifade ederek kendisini gösterir. İnkılap henüz her memlekette kendi ideolojisini, ilmini kurmuş değildir. Zaten ideolojinin kurulması, inkılabın kanunlaşması uzun bir zaman ister. İnkılabın henüz birinci başlangıç devresindeyiz; ikinci ve üçüncü devreler gelecektir. Cemiyet hadiselerini tetkik edenler değişen bu büyük şartları görmeli ve bir inkılabın içinde olduğumuzu bilmelidirler. Yeni bir devrin eşiğinde değil, içindeyiz” (Başar, 1934a, 1-6).

Ahmet Hamdi'nin Hüseyin Cahit'i eleştirdiği bu yazılarında ortaya çıkan durum, Türk İnkılabının kendine özgü durumunun ve orjinalliğinin büyük önem taşıdığı ve inkılabın tarihsel bir misyona sahip olarak yürümesi gerektiği ve de yürüdüğü tespitidir. Ahmet Hamdi 'inkılabın devamlılığı' noktasında daha araçsal bir yaklaşım sergilediğini ve bu noktada Kadro ile ontolojik bir farklılık taşıdığını belirtmek gerekir. Hüseyin Cahit ise, inkılabın kurum ve kurullarıyla daha demokratik bir noktaya evrilmesini arzulamaktadır. Dolayısıyla bunu inkılap olgusunu kavramsal düzeyde tartışarak ortaya koymaktadır. Hüseyin Cahit'in Ahmet Hamdi'ye verdiği yanıtta bu olgu daha somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır:

İnkılap kelimesi meydana gelen ihtilaflardan bahsederken bunun daha ziyade bir anlayış farkından ileri geldiğini ve “İnkılap” kelimesinden kastedilen mana tasrih edilecek olursa meselenin büyük bir kısmı ortadan kalkabileceğini söylemişim... Ben inkılaptan bahsettiğim sırada bunun “ani, şedit, bir taraftan yıkıcı, bir taraftan yapıcı bir hareket” olarak telakki ettiğimi tasrih etmişim. Ahmet Hamdi Bey, inkılap bir taraftan yıkıcı, bir taraftan yapıcı bir hareket olunca, benim dediğim gibi, “ani” olamayacağını, çünkü inkılaptaki “yapıcılık” vasfının tahakkuk edebilmesi için “devam” lazım olduğunu ileri sürüyor... İnkılap prensipler koyar ve sonra o prensipleri tatbik faaliyetine geçer. İnkılabı “ani” bir hareket telakki edenler bununla işte bu prensip ilanlarını kastederler. Yoksa onun arkasından gelecek “yapıcılık” işinin pek uzun sürmesi zaruridir. Bu yapıcılık işinde muvaffakiyet veya muvaffakiyetsizlik de bütün bütün ayrı bir meseledir. Yapıcılık devresinde “inkılapçılık” konulan inkılap prensiplerine yani vücuda getirilen inkılaba sadakat demektir. Yoksa muttasıl rejim değiştirmek değildir (Yalçın, 1933c: 3).

İnkılabın yapıcı niteliği üzerine yorum yapan Ahmet Hamdi’yi Hüseyin Cahit, inkılapların olumsuz özelliklerinin olabileceği konusunda uyarıda bulunur. Hüseyin Cahit, sürekli bir devrimin olmayacağını ve bu bağlamda devamlı inkılaba bir örnek gösterilmeyeceğine inanır.

“Ahmet Hamdi Beyefendi bir inkılabın devam etmesi lazım geleceğini söylüyor. Bunda kendisini tekzip edecek ben değilim ve kimsede bu bedahetin aleyhinde bulunamaz zannederim. Ahmet Hamdi Beyefendi bir kere bu devam lüzumunu ilan

ettikten sonar, artık müddetle hiç meşgul olmadığı için, o zan hasıl oluyor ki kendisi bir inkılabın ilanihaye devam edeceği kanaatindedir. Tarihteki inkılaplar hepimizin malumumuzdur. Bunların beşeriyet hayatına nispetle “ani” denilebilecek bir müddetten fazla devam etmiş olduklarını ben bilmiyorum. “Daimi İnkılap” fikrini son zamanlarda, dediğim gibi, bolşevik Trostky ileri sürmüştür. Ahmet Hamdi Beyefendi, içtimaiyat ile meşgul olanların ekseriyetinin telakkisine göre ilanihaye devam etmiş bir inkılap gösterebilirlerse pek minnettar kalırım... Ben bu lakırdıyı eski bir sosyalist yahut bugünkü bir komünist veya bolşevik ağızdan işitmiş olsaydım hiç hayret etmeyecektim ve pek tabi bulacaktım. Fakat Ahmet Hamdi Beyefendiden o zaman sormak hakkımdır: Hangi inkılap namına söz söylüyorsun?” (Yalçın, 1933e: 3-4). Hüseyin Cahit’in bu eleştirilerine Ahmet Hamdi direk olarak cevap vermez. Dolaylı olarak, inkılap olgusunun tanımını yaparak inkılaptan ne anladığını ortaya koyarak, cevap verir:

“Bir inkılap ne demektir ve Türk inkılabı ne cinsten bir şeydir? Bir inkılap yeni şartlar isteyen bir cemiyetin, yeni bir muvazeneye geçmesi hareketidir. Tarihin bütün devamı müddetince cemiyet bir oluştan diğer bir oluşa, bir muvazeneden diğer bir muvazeneye geçmek ve intikal etmek hareketlerindedir. Binaenaleyh inkılap cemiyetin kendi mahsulüdür; onunla beraber mevcuttur ve devamlıdır” (Başar, 1934b: 1-2). Ahmet Hamdi, bir bütün olarak toplumsal dengeyi bozan unsurların olabileceğini ancak asıl önemli olanın bozulan toplumsal yapıyı bir denge üstüne inşa edebilmek olduğunu ve dengenin kurulma süreci aynı zamanda inkılabın başlama süreci olarak yorumlanabileceğini belirtir. “Buhran, harp gibi, ihtilal gibi cemiyette bir muvazene bozukluğuna alamet olan hadiselerdir. Her üçü de bozulmuş bir muvazenenin yerine getirilmesi hareketidir. Ancak bir cemiyet buhranlardan

herhangi birini geçirdikten sonra muvazenesini bulamaz ve tekrar diğeri bir cins harekete doğru yol alır ve yeni muvazene tesis edemezse, o cemiyetin kendi bünyesine bir değişikliğin ihtiyacı mevcut olduğu anlaşılır. İşte bu devreler inkılap devresi denir ve cemiyet bir inkılaba doğru yol alma hareketine girmiş demektir...İnkılap başlamıştır; umumdur ve devam etmektedir” (Başar, 1934b: 3-4). Ahmet Hamdi bu değerlendirmeleriyle inkılabın niteliği ve seyrine ilişkin tartışmaları kendi cephesinden katkı sunar. Ancak Ahmet Hamdi'nin devrimin iktisadi yönüne oldukça vurgu yaptığı ve iktisadi çözüm önerileri ürettiği bilinmekte ve tartışmaları genelde iktisadi temel üzerine inşa etmektedir.

Şevket Süreyya, Hüseyin Cahit ve Ahmet Hamdi ile girdiği tartışmaların ve polemiklerin dışında farklı gazete ve dergilerini yazarlarıyla da tartışma yürütmektedir. Bütün bu tartışmalardan *Kadro'nun* yoğun bir tepki çektiği anlaşılmaktadır. Her yazar, *Kadro'yu* farklı bir ideolojik kategoriye sokmaktadır. Şevket Süreyya bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Türk okur yazarlarının muasır bir fikir veya cemiyet hareketini takdirdeki ölçsüzlüğünü veya bilgi karışıklığını, Kadro kendi neşriyatı üzerinde yürütülen birbirini tutmaz hükümlerle bizzat kendi nefsinde tecrübe etmiştir. Muhtelif Türk yazarları tarafından muhtelif zamanlarda neşriyatımız için bize münasip görülen sıfatlardan yalnız bazılarını sıralamak bile, hükümde sathiliğin ve isabetsizliğin biz de ne mertebelere kadar götürebileceğini göstermek için kafidir. Mesela, Kadro için yürütülen ve biri diğerini nakzeden bu hükümlerden bazılarını sayalım: Kadro komünist, Kadro faşist, Kadro Milliyetçi komünist, hayır nasyonal sosyalist, Sosyal faşist, Neo-Hitlerist) Anarşist, Nihilist...Ancak bu liste, sadece, gelişigüzel hükmün ve bu hükümde sistemsizliğin, insicamsızlığın dikkate şayan eserlerinden başka bir şey ifade etmez” (Aydemir,

1933b: 5-6). Şevket Süreyya bu yazıdan sonra Kadro'nun üç sayısını; “Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi” başlıklı tartışmaya ayırır ve Kadronun ideolojik konumuna, Türk inkılabının niteliğine ve Kadronun Türk İnkılabına bakışına ayırır.

Şevket Süreyya'nın dile getirdiği *Kadro*'ya ithaf edilen sıfatların bir bölümü Hüseyin Cahit'in *Kadro*'ya ilişkin tartışmalarında rahatlıkla görülebilir. Ve Şevket Süreyya'nın bu yazılarından sonra Hüseyin Cahit ve Şevket Süreyya arasında yeni bir polemik başlar. Avrupa üst başlıklı bu tartışmalar, giderek kişisel suçlamalara dönüşür.

Fikir Hareketleri ile Kadro arasında asıl söz düellosu 1934 yılında başlamıştır. “Mart 1934'te Kadro'da yayınlanan “mecmualarımız” başlıklı bir yazıda, Fikir Hareketleri ve Yeni Adam eş mecmualar olarak ele alınmış, her ikisinin de demokrat olmaları nedeniyle birleşmelerinin gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Hüseyin Cahit'in dergisinin çok statik ve hareket vasfının yitirdiği iddia edilmiştir” (Ertan, 1994: 189). Gerek Fikir Hareketleri dergisine, gerekse Hüseyin Cahit'in Avrupa'ya yaklaşımına yönelik değerlendirmelere, Hüseyin Cahit sert yanıt verir ve *Kadro* ile *Fikir Hareketleri* arasında en sert tartışmalar meydana gelir:

“Kadro arkadaş risalemiz hakkındaki fikrini, umumi surette, kısaca söylerken yazılarımızda bir “derin Avrupa hayranlığı” hüküm sürdüğünü temin ediyor ve bunun bizim için bir kusur ve kabahat telakki ettiği anlaşılıyor...Kadro pek doğru anlamıştır. Avrupa'ya derin derin hayranım. Hem bu hayranlığım yeni başlamış bir şey değildir. Ta Abdülhamit zamanında bize bütün malumatın araplarda olduğunu söyleyenler karşı sansörün imkan bıraktığı bir cür'et ve kuvvet ile “bize pantolon nereden gelmiş ise ilim ve medeniyet de oradan gelecektir.” Diye haykırarak

garplılaşmak zaruretini anlattığım dakikadan beri Avrupa'ya hayranım...Bir siyaset Avrupa'sı var ki emperyalist hırsıcahların, nasyonalist emellerin aleti olarak fütuhat politikası takip eder...Bir de ilim, medeniyet fikir Avrupa'sı var ki işte benim bütün hayranlığım buna karşıdır... Kadro “tarihte maddecilik” müdafii değil midir? Bu mezhebi kendisini çıkarmıştır? şu halde Avrupa'ya hayranlık neden yalnız Fikir Hareketleri'nde bulunuyor da Kadro'da bulunmuyor?” (Yalçın, 1934a: 11-12). Hüseyin Cahit farklı Avrupa tasavvurlarıyla kendini savunurken, şevket Süreyya'da Hüseyin Cahit'in yaklaşımına benzer bir gerekçeyle cevap vermektedir:

Aşıkar bir şeydir ki tarihi maddiyetçilik Avrupai bir mahsuldür. Fakat bu mahsul ilimde sadece bir metottan başka bir şey değildir...Mamafih Hüseyin Cahit Bey Kadronun tarihi maddiyetçilik metodundan istifadesini yalnız bir ilmi teknik meselesi olarak almıyor ve tarihi maddiyetçilik kelimeleri Hüseyin Cahit Beyi de o nesle mensup bütün diğer muarızlarımız gibi aynı çıkmaza sürüklüyor. Öyle ya, mademki Kadro tarihin materyalist telakkisine taraftardır, o halde neye komünist olmasın...Biz tarihi maddiyetçiliği hiçbir zaman mesela Türk inkılabı hakkında hazır bir hüküm gibi almadık, Fakat Hüseyin Cahit Beyin mecmuasında Türk inkılabı da, siyaseti ve fikri bizzat kendi memleketinde bile iflas etmiş ve oradan çıkarılmış bir İtalya'nın, (Fr. Nitti'nin) kalemi ile anlatılır. Acaba “Fikir Hareketleri” yeni Türkiye'ye, yeni Türkiye'nin rejim ve devlet telakkileri için daha uygun hiçbir fikri malzeme nakledemez mi? İsmi Fikir Hareketleri olan bir mecmuanın, fikirlerin en hareketli devri olan bir inkılap safhasında bir memleket gençliğine verebileceği şey ancak eklektizim,

yahut daha doğrusu yalnız mesleksizlik ve hedefsizlik mi olmalıdır?”
(Aydemir 1934a: 43-46).

Cumhuriyet Devrimin niteliği ve devrimin kavramsallaştırılmasına yönelik bakış açılarının düşünsel arka planları üzerine yapılan tartışmalar aslında Avrupa olgusunun da yine ideolojik formasyonlardan kaynaklı farklı alımlama ve yorumlama işlemlerinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Materyalist açıdan bir Avrupa tasavvuru ile liberal açıdan bir Avrupa tasavvuru üzerine yapılan bu tartışmalar yine dönemin canlı tartışma ortamına yönelik işaretlerdir. Hüseyin Cahit Yalçın, Şevket Süreyya ve *Kadro'nun* kendilerini Avrupa'nın mirasçıları olarak tanımlamalarına kabul etmeyerek, Şevket Süreyya'nın kendisini mirasçısı olarak kabul ettiği düşüncenin (tarihsel materyalizm) artık yok olduğunu belirtmektedir: “Avrupa medeniyetinin varisleriyiz diye büyük bir gurur ile ortaya atılırız da elimizdeki sermaye iyi anlaşılmamış bir Marx'cılığın sadece bir “tarihi maddiyetçilik” metoduna inhisar ederse halimizi görenler bize acır. Miras diye güya kavuşulmuş bu hazine, eski bir ıstılah ile adi bir “lükata” dan ibarettir. Kimsenin artık yüzüne bakmadığı, ilmi kıymetten mahrum, köhne eserler müzesine çekilmiş, eksik ve kusurlu bir telakki....Fikir Hareketleri Şevket Süreyya beyin zannettiği gibi eklektik, mesleksiz ve hedefsiz değildir. Asıl eklektik olan Kadro'dur. Çünkü son iddiasıyla anlaşılıyor ki Marx'tan yalnız “tarihi maddiyetçilik” metodunu almış. Ya iktisadi hayatını? Marx'ın bir de determinizmi vardır, buna göre bir tarih telakkisi vardır, sınıf mücadeleleri vardır ve ilah. Demek bunları bırakmış başka felsefelerden almış. Bu eklektizm değil de nedir?” (Yalçın, 1934b: 138-140).

Şevket Süreyya bu tartışmayı *Kadro'nun* birkaç sayısında sürdürmeye devam eder. Şevket Süreyya, Hüseyin Cahit' e verdiği yanıtlarda Avrupa'da yaşanan krizleri gündeme getirerek, Türk inkılabı bir bütün olarak savunmaktan başka bir amacının olmadığını özellikle vurgular: “Avrupa kapitalizminin cihaişümul hegemonyasının gerek dahilden (siyasi demokrasi) gerek hariçten (müstemekecilik) bakımından sarsıldığını, çökmekte olduğunu, her taraftan geri ve mazlum milletlerin bu cihaişümul tahakküme karşı aksülamel hareketlerine giriştiğini, nihayet ancak cihan üstünde bir siyasi ve iktisadi tahakküm ile gıdalanan Avrupai fikir hakimiyetinin de mesnetleri sarsılmak dolayısıyla nüfuzunu kaybetmekte olduğunu adım adım tesbit etmek için tarihi materyalizme lüzum var mı?” (Aydemir, 1934b: 36). Aynı yazıda Hüseyin Cahit'i liberalizmi ve parlamentarizmi müdafaa etmekle itham eden ve yaptığı çevirilerin bu siyaset felsefesini savunduğunu belirten Şevket Süreyya üslup olarak da Hüseyin Cahit'i eleştirir: “Fakat bütün bunlara rağmen şu da hakikattir ki bu telmih ve micaz sanatı şarkta yeni değil eskidir. Hatta bizzat Hüseyin Cahit Bey gençliğinde, o zaman hem meşrutiyet hareketine, hem de bizzat şahsına karşı kullanılan bu kötülemiş tenkit tarzına karşı uzun zaman mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştı. Şimdi aynı taktiğin kendileri tarafından bugünün şartlarına karşı bir silah gibi kullanılması, her şeyden evvel Hüseyin Cahit Bey hesabına hazindir” (Aydemir, 1934b: 41). Karşılıklı soru ve suçlamalarla yürütülen tartışmalara dönemin iktidarının müdahale etmemesi ve bu tartışmaların matbuatın kendi içinde serbest bir biçimde yapılması sistemli bir baskı politikasının olmadığını bir başka kanıtı olarak gösterilebilir. Şevket Süreyya'nın kendisini liberalizm ve parlamentarizm yanlısı olarak lanse etmesine içerlenen Hüseyin Cahit, Kadronun Türk inkılabının ideolojisini yapma çabasını şarlatanlık olarak tanımlar:

“Türk inkılabının ideolojisi...Türk münevverlerini pek cezbedecek bir mevzu. Bir tarafta Kadro, Türk inkılabının mahiyeti ve dayandığı felsefe temeli, sanki Gayp hazinesinden istihraç edilecek esrarlı ve pek karışık bir hakikat imiş gibi, bütün gayretini sarf ederek, tarihi maddiyetçilik metodu ile buna bir şekil ve mahiyet vermeğe uğraşiyor. Diğer tarafta, her inkılapta görülen bir takım arriviste şarlatanlar, kendilerine bir paye vermek için, inkılap namına söz söylemek salahiyetini haiz imişler gibi, ortaya atılıyorlar ve inkılabı el çabukluğuna getirmek, benimsemek istiyorlar. Halbuki Türk inkılabı büyük, objektif bir hakikattir. İnkılap Şeflerinin sözleri, inkılabın fikri ve siyasi abideleri meydandadır” (Yalçın, 1934c: 171). Farklı siyasi yaklaşımlar üzerine yapılan tartışmaların, kendi farkını ortaya koyma çabasını ürettiği bu tartışmalardan görülmektedir. Kendini tanımlama ve diğerini onun kendi tanımından bağımsız bir konuma oturtma çabası tartışmaların kişisel polemiklere taşınmasına neden olmuştur. Tartışmaların uzaması üzerine Hüseyin Cahit *Kadro ile Fikir Hareketleri'nin* farklı özelliklerinden bahsederek okuyucuyu taraf tutmaya sevk etmeye çabalamaktadır: “Kadro Marksçıdır, tarihi maddiyetçilik gözlüğü ile dünyayı görmektedir. Fikir Hareketleri hürriyetçidir, milli hakimiyet taraftarıdır. Kadro Avrupa'nın hiçbir ciddi ilim mahfilinde artık ciddiye alınmayan köhne Marksçılığı bugünün en yeni bir cereyanı gibi bu memlekete sürmek emelindedir. Fikir Hareketleri Kadro için en büyük bir engeldir. Çünkü Kadro'yu açık konuşmağa sevk ediyor ve mecbur bırakıldıkça Kadro'nun tantanalı, yukarıda uçar laflarını hafifçe fiskeliyerek yıldızlarını döküyor” (Yalçın, H. Cahit, *Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri, Fikir Hareketleri*, 1934d: 283). *Kadro ve Fikir Hareketleri* arasında yapılan tartışmaların ve bu tartışmalardan kalkınarak hazırlanan savunmaların genelde inkılabı müdafaa etme refleksiyle yapıldığını

söylemek mümkün. Bu durum hem matbuatın üstlendiği toplumsal sorumluluğun bir gereği olarak da okunabilir daha farklı bir yaklaşımla, matbuatın inkılap yönetiminin tepkisini çekmemek için seçtiği bir yol olarak da yorumlamak mümkün. Hüseyin Cahit'in Kadroya cevap verirken kendini ifade tarzında da bu durum somut olarak şöyle aksettirilmiştir:

“Fikir Hareketleri her satırına varıncaya kadar milli hakimiyet, hürriyet ve cumhuriyet taraftarıdır. Haykırıyorsam demokrasiye hücum edenlere, hürriyeti yıkmak isteyenlere, faşistlik ve komünistlik rejimlerini dolambaçlı yollarla müdafaaya kalkanlara karşıdır. Benim vaziyetim açık, insicamlı ve mantıkidir. Şevket Süreyya Beyin ihbar ettiği gibi, ben “bugünün şartlarına karşı” bir silah kullanmak ihtiyacında değilim. O silahı milli hakimiyeti yıkmaya ve çürütmeğe kalkanların kullanması lazım gelir. Fikir Hareketleri olsa olsa, neşriyatıyla, bu el çabukluğunun mahiyetini meydana koymuş olur” (Yalçın, 1934e: 300). Hüseyin Cahit'in Kendisini cumhuriyetçi, inkılapçı ve milli hakimiyet taraftarı olarak tanımlamasına Şevket Süreyya tepki göstererek, Hüseyin Cahit'in kendisini ilk meşrutiyetçi, ilk cumhuriyetçi ve ilk inkılapçı olarak milli bir öncü gibi kabul edilmek istendiğini belirtir (Aydemir, 1934c: 41).

Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya ile aralarında sürülenen tartışmanın nedenlerini ortaya koyarak tartışmalara bir son verir. Ancak tartışmaların bitmesine asıl engel Kadronun kapanmasıdır. Hüseyin Cahit'in Kadro ile yaptığı tartışmalar için kaleme aldığı makalede şu tespitleri yapar:

“1- Kadrocular Avrupa'nın mirasçıları olmak iddiasıyla ortaya atıldıkları halde, bunun gülünçlüğü azıcık teşrih edilince, tekrar büzülmüşler, tevellere (sözü çevirme) baş vurmaya kalkışmışlardır. 2- Marx'çılığı neşir için hakimiyeti milliye alehtarlığı

bahsinde ne kadar ihtiyatsızca hareket ettiklerini ve pek fazla ileri gittiklerini görerak susmayı tercih etmişlerdir.

3- İnkılap kelimesinin Avrupa'daki ve bizdeki mana farklarından istifade ederek milli Türk inkılabını Marx'cıların inkılabı ile karıştırmak yolundaki gayretlerinin boşa çıktığını ve bu el çabukluğunun sökmeyeceğini görmüşlerdir. Milli Türk inkılabı namına Kadro söz söyleyemez" (Yalçın, 1934f: 413).

Kadro'nun Türk İnkılabı hakkında söz söylememesi gerektiğine inanan farklı çevrelerin varlığı *Kadro'nun* kapanmasına neden olur ve üç dergi arasında yaşanan Cumhuriyet Devriminin niteliğine ilişkin tartışmalar son bulur.

B- Devletçilik ve Sınıf Olgusu Üzerine Yapılan Tartışmalar:

1930'lar basınında en yoğun tartışılan konuların başında devletçilik olgusu gelmektedir. Dünyada yaşanan ekonomik kriz ve toplumsal gereksinimler kendi kendine yeten ve acil durumdaki ihtiyaçlarını bir an önce üreten bir anlayışı ve politikayı zorunlu kılıyordu. Bu durum aslında farklı etki ve arayışlarla aynı zamanda devrimin yön bulma çabası olarak ta resmedilebilir. Devletçiliğin sadece

iktisadi bir yaklaşım olmadığını bir bütün olarak sistemi kodladığını ve Halk Fırkasının altı ilkesinden ayrı olarak 1930'larda üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir konu olduğunu; ele alınan Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri dergilerindeki tartışmalardan da ortaya çıkmaktadır. Günümüze kadar birçok araştırmanın konusu olan devletçilik olgusunun aslında yoğun bir biçimde 1930'larda tartışıldığını belirtmek gerekmektedir.

Devletçilik hakkında çok farklı görüşlerin olduğunu ve araştırmanın konusu olan dergilerde de farklı değerlendirmelerin bulunduğu dikkat çekmek gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda tezin varsayımları arasında yer alan devrimin ana niteliklerinin sorunsallaştırıldığı ve değişik görüşlerin dile getirilebildiği tespitini de haklı çıkarmaktadır. Devletçilik tartışmalarının beraberinde sınıf olgusu üzerine farklı görüşlerin dile getirilmesine de imkan tanımıştır. Bu olgular dergilerin yaptığı tartışmalarda bir bütün olarak sunulmaya çalışılacaktır. Bu başlık altında, dergilerin devletçilik ve sınıf temelli tartışmaları ve birbirlerinin bakışlarına ilişkin değerlendirmelerin yanı sıra, mevcut iktidarın bu olgulara bakışını ve dergilerin bu duruma ilişkin değerlendirmelerine yer verilecektir. Bu başlık altında dergilerin yaklaşımlarını inceleyen çalışmalarda atıfta bulunarak, daha kapsayıcı bir bölüm oluşturulması hedeflenmektedir.

Kadro'nun ilk sayısında *Kadro'nun* iktisat olgusuna bakışını vermeye çalışan ve daha sonra derginin başka yazarları tarafından da geliştirilmeye çalışılan milli iktisat olgusundan bahsedilmektedir. Vedat Nedim'in "Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına" başlıklı yazıda milli iktisadın önemini sorgulamaktadır: İktisadi İnkılabımızın manası ve hedefi nedir? Bir müstemleke iktisadiyatı olmaktan kurtulup bir millet iktisadiyatı yaratmak. Bu meseleyi böylece vazedebilmek bile başlı başına

beynelmilel bir hadisedir... Görüyoruz ki, milli kurtuluş cidali iktisadi sahada bütün şiddetiyle devam ediyor. Ve bu cidal, Dumlupınar bahasına oluyor. Türkiye, iktisadi zaferlerini istismar edemezse, emperyalizmin kucağına düşebilir. Bu büyük tehlikeyi 14 milyonun yüzde kaçını biliyor? İktisadi davalarımızı fertlerin hasis menfaat meseleleri olmaktan kurtarıp bir millet davası haline koymak, artık günün zarureti oldu...Zaten harp sonu iktisadiyatının üç büyük meselesi var.

- 1- Kapitalist iktisat sistemi yerine komünist iktisat sistemini kurmak. Bunu Rusya hale çalışıyor.
- 2- Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak. Bu işle Akvam cemiyeti uğraşiyor.
- 3- Müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatını yaratmak. Bu da Türkiye Cumhuriyetine düşüyor (Tör, 1932a: 8-10).

Bu değerlendirmeler *Kadro'nun* iktisat konusundaki bakışını birçok yönüyle ortaya koymaktadır. Vedat Nedim'in bu değerlendirmeleri aslında bütün Kadrocuların ortak görüşünü ifade etmektedir. Komünist ve Kapitalist olmayan bir ekonomik yapının oluşturulması konusunda neler yapılması gerektiği Kadronun sonraki sayılarında detaylandırılacaktır. Ancak ilk sayılarında Milli iktisadın oluşturulmasının gerekçeleri anlatılmaktadır. Aslında Kadrocular milli iktisadın gerekliliğini Kadroyu çıkarmadan öncede tartışıyorlardı. Özellikle Şevket Süreyya'nın verdiği konferansların konusunu milli iktisat teorisi oluşturmaktadır. Nitekim Şevket Süreyya verdiği konferanslarda dile getirdiği düşüncelerini topladığı İnkılap ve Kadro çalışmasında devletçilik olgusunun zorunluluğuna işaret etmektedir: "Türkiye'nin bugünkü iktisadi geriliğine rağmen onu, iktisaden bağımlı bir yarı sömürge olmak halinden çıkarıp, ileri teknikli bir siyasi ve iktisadi birlik getirmeyi amaç edinen inkılabımızın, devlet anlayışının esası, yeni toplumumuza, bir takım

çelişmeli nizamların artık tefessüh etmiş müesseselerini nakletmek demek değildir... Memleketimizin iktisadi şartlarının geriliğine, Milli iş gücünü seferber ederek kendimiz çare bulmak mecburiyetinde bulunuyoruz. Bunun için de bizim devlet yapımızın ilk vasfı, bu geriliği hızla azaltmak ve dünyanın iktisadi ilerleyişine bir an önce ayak uydurabilmek için, milli iktisat hayatının akışına ve toplum lehine müdahaleci olmasıdır (Aydemir, 1968: 176-177). Milli bir iktisat sisteminin kurulması, devletin bu alanda temel düzenleyici fonksiyonunu üstlenmesi ve kendi kendine yeten bir toplumun yaratılması bu görüşlerin en genel çerçevesini sunmaktadır. Devletçilik uygulamasının ve milli bir iktisadın kurulmasına yönelik düşüncelerin uygulamaya konulması için Kadro bir “Plan” olgusundan bahsetmektedir. Aynı olgudan bahseden Ahmet Hamdi, *Kadro’ya* bu konuda eleştiriler getirmektedir.

Şevket Süreyya, Milletler arasında ve millet içinde var olan iktisadi eşitsizliklerin giderilmesi için “Plan Mefhumunu” şu şekilde aksettirmektedir: Milli kurtuluş hareketlerinin cereyan ettiği bütün memleketlerde ve bilhassa bu hareketlerin en ileri mümessili olan Türkiye’de ne büyük istihsal tekniği, ne bu tekniğe müstenit büyük para ve mülkiyet faaliyetleri esasen inkişaf etmiş değildir ve bunların on dokuzuncu asır Avrupa’sında olduğu gibi, fertlerin serbest mücadelesi ve liberal bir milli sermaye terakümü ile inkişafı için zaruri olan şartların, iptidai terakkümlerin, müstemlekelerin, serbest pazarların hiçbiri yoktur. Binaenaleyh, bizde yüksek teknik ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti tanzim ve sevku idare eden milli, müstakil ve planlı bir iktisat devletçiliğinin müdahle ve mürakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir (Aydemir, 1932d: 11). Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya’nın plan olgusuna eleştirisinin temel noktası; önerilen ve kavramsallaştırılan

bu olgunun orijinal bir nitelik taşımadığı iddiasıdır: Arkadaşımızın bizde (plan)ı (tanzim olunmuş bir milli iş birliği) şeklinde göstermesi, mevzuun mahiyetine yeni hiçbir şey ilave etmiyor. Plan bizim için olduğu kadar (Rusya) için, hatta her memleket için (tanzim olunmuş bir milli iş birliği) manasına gelmez mi? Bu, milli mikyasta (plan)ın tarifidir. Asıl mesele, bu tarifi yapmakta değil, bizde (plan)ı anlatmaktadır. Şevket Süreyya Bey, aldanmıyorsak, makalesinde bunu da yapmıştır: “Kendisince (Türkiye) de (plan) demek, ancak büyük teknikin, yani sanayi istihsalinin tanzim edilmesi ve devlet elinde olması demektir. Şu halde (plan) mefhumile bizde anlatılmak istenilen şey, öyle “milli iktisat nizamı, yahut milli bir işbirliği” değil, sadece yüksek teknik ve yüksek mülkiyetin devlet elinde olmasından ibarettir. Bu (plan) ile (Avrupa)nın gitmiş olduğu yol arasındaki fark ise, bu işlerde şahsi sermaye yerine hakim faktör olarak “devlet”i ikame etmekten ibarettir” (Başar, 1932b: 14). Ahmet Hamdi’nin devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılamada ve kalkınma için gerekli alt-yapıyı sağlamasına yönelik eleştiri olmamakla birlikte, asıl eleştirdiği, *Kadro’nun* devletin bütün iktisadi ve toplumsal süreçlere egemen olması tezidir. Ahmet Hamdi, bunu yerine daha sınırlı ve dönemlik bir devlet müdahalesini savunmaktadır.

Ahmet Hamdi’nin bu eleştirilerine Şevket Süreyya yurt dışında olduğu için İsmail Hüsrev yanıt verir. Hüsrev, Ahmet Hamdi’nin eleştirilerine yanıt olarak, Şevket Süreyya’nın savunduğu planın sosyalist bir plan olmadığını dile getirir. Hüsrev devamla: Hamdi Beyin makalesinde kendisiyle aramızda bazı iktisat ıstılahları ve mefhumları üzerinde bir mutabakat bulunmadığı gördük. Bu mutabakatsızlık Hamdi Beyi kullandığımız ıstılahlara başka manalar vermeye sevketmiştir... Hamdi Bey, Şevket Süreyya’nın yazısında yalnız plan telakkisinin ve bunun prensiplerinin

verilmiş olduğunu ve bunun haricinde plana ait her hususun mevzu dışında bırakıldığını kabul ederse, o zaman yazıda her lazım olanın söylenmiş olduğunu kolaylıkla görür (Hüsrev, 1932e: 38). İsmail Hüsrev Şevket Süreyya'nın yazısının kapsamlı bir yazı olmadığını aktararak tartışmaları derinleştirmekten imtina eder. Aynı yaklaşım Ahmet Hamdi'de söz konusudur. Ancak Ahmet Hamdi, Plan konusunda İsmail Hüsrev ile tartışmak yerine Şevket Süreyya ile tartışmak isteğinde olduğunu ve bu tercihten dolayı da İsmail Hüsrev'in kırılmayacağını umut ettiğini belirtmektedir (Başar, 1932c: 5).

Tartışmaların devam etmesi beraberinde devletçilik üzerine yapılan tartışmaların netleşmesini sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda farklı yaklaşımlar/çelişkileri/ayrıntıları da ortaya çıkarmaktadır. Ahmet Hamdi kendi devletçilik anlayışını şöyle açıklamaktadır: “Türk milletinde, “devletçilik” ne, inkisarcılık, ne de bazı garp memleketlerinde anlaşıldığı gibi iktisat hayatında teknik müdahale yapan ve yalnız büyük işleri gören bir etatizm değildir. Devlet, serbest sermayenin gerek toprak, gerek sanayi, gerek mübadele sahasında randımanlı çalışabileceği teşebbüsleri serbest bırakmak ve onun haricinde kalan milli enerjiyi yüksek teknikli bir temel üzerinde teşkilatlandırmak mecburiyetindedir belirtmektedir (Başar, 1932d: 6). Bu tanımdan yola çıkan Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya'nın devletçilik anlayışını değerlendirerek, yaklaşımlarının farklılık ve benzerlik noktalarını belirginleştirmeye çalışır: “Türk inkılabının ve dünya buhranı ile bizim sıkıntılarımızın sebepleri hakkındaki fikirlerde, muharrirle (Şevket Süreyya) aramızda hemen hemen tam bir mutabakat vardır. Yalnız Şevket Süreyya Beyle mutabık olmadığımız noktalar, davanın konuluşuna ve izahına ve Türk inkılabının esas prensiplerine taalluk etmeyen neticeleridir (Başar, 1932d: 6). Ahmet

Hamdi, Şevket Süreyya ile mutabık olmadığı değerlendirmeleri birkaç noktada toplamaktadır; Muharririn, tezatsız ve sınıfsız bir millet vücuda getirmek için bulduğu ve gösterdiği çareler, eserde müphem ifade edilmektedir. Müellif, kitabında dahili pazarı, memleket menfaatleri namına, sanayi kanalıyla istismar teklifinde bulunmamalıydı. Çünkü bu usul sermaye terakümü, sınıf tezatları doğmuş olan Avrupa'nın sanayileşmesi metodudur. Şevket Süreyya Bey, dahili piyasa istismarının ileri memleket menfaatleri namına ve devletçe yapılacağını iddia edebilir. Randımanlı olan sınai, zirai ve ticari işlerde serbest sermayenin çalışmasını doğru gören müellif (yazar), ancak büyük ve randımanı az işlerde devleti bizzat dahili marşenin istismarına memur ediyor (Başar, 1932d: 6).

Devletçilik olgusu Ahmet Hamdi'de dönemsel bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşım, sürgit devletin bütün alanlarda egemen olmasını değil, zorunlu toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını ve devletin ekonomik alanında alt-yapı çalışmalarını gerçekleştirmesini ve sonrasında devletin bu alandan çekilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla devletin bürokratik niteliğinin ve egemenliğinin genişlemesine karşıdır. Çünkü bu tür bir yapılanmanın yeni bir sınıf ortaya çıkaracağı düşüncesindedir ve bu fikrini şöyle özetler; “Müteşebbis ve kapitalist” yerine bir “memur” sınıfının genişlemesini isteyen “devletçilik” ile “iktisadi devletçilik arasında fark vardır. Diğer iktisatçılardan kendimizi ayırmak için, bizim düşündüğümüz devletçiliğe “iktisadi devletçilik” ismini verdik (Başar, 1933a: 9). Ahmet Hamdi'nin Şevket Süreyya'nın İnkılap ve Kadro kitabını Kooperatif dergisinin sayfalarına taşımasından sonra, Şevket Süreyya'da Ahmet Hamdi'nin İktisadi Devletçilik kitabını *Kadro'nun* sayfalarına taşımıştır. Şevket Süreyya bu kitabın tanıtımında Ahmet Hamdi ile düşünsel farklılıklarını ve benzerliklerini sergilemeye çalışmıştır. Şevket Süreyya'nın

bu yazısında dile getirdiği benzerlikler ve farklılıklar; dünya ekonomik buhranın nedenleri, buhran önce ve sonra devam eden iki farklı ülke kategorisi arasındaki çelişkiler (metropoller ve milli kurtuluş mücadelesi verenler) ve bu ülkelerin farklı ve kendilerine has iktisadi yapıları konusundaki düşünceler benzerlikleri ifade ederken; iktisadi devletçiliğin yeni kurulmuş memleketlerdeki rolü ve metodu, sermayenin tarifi (Ahmet Hamdi sermayeyi insan ve doğa güçlerinin birlikteliği olarak görür, Şevket Süreyya bunu teknik olarak tanımlar ve tekniğin her zaman sermaye olmadığını ve bu tanımda para olgusunun eksik olduğunu belirtir.), gümrük himayeciliği ve sanayi istismarları yaklaşımlarının farklılıklarını dile getirmektedir (Aydemir, 1933a: 40-43). Bu değerlendirmelerden ayrı olarak *Kadro ve Kooperatif'in* düşünsel olarak birbirlerini “kardeş” ilan ettiklerini ve Ahmet Hamdi'nin birkaç yazısının *Kadro* dergisinde, *Kadro* yazarlarının da (Burhan Asaf) *Kooperatif'te* yazı yazdıkları görülmektedir. Ahmet Hamdi *Kadro'ya* yazdığı yazıda kapitalizm ve milli iktisat kavramlarının tanımlamalarını yapmış ve kendi iktisat anlayışını bu kavramlar çerçevesinde değerlendirmiştir (Başar,1933c:14). *Kadro'nun* devletçilik konusunda ürettiği fikirler, o dönem için temel başvuru niteliği taşımaktaydı. Özellikle Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümünde İsmet Paşanın “Fırkamızın Devletçilik Vasfı” başlıklı yazısı hem bu referans olma halini güçlendiriyordu hem de Kadronun meşruiyetinin sürdüğü mesajını içeriyordu. İsmet Paşanın bu makalesinin giriş paragrafı devletçilik olgusunun temel çıkış nedenine işaret ediyordu: İktisatta devletçilik siyaseti, bana her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telafi edecek, haksız tahripleri iymar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evvel, devleti iktisatta yıpratacak

amillerden kurtarmak lazım geliyordu. Demek ki, iktisatta devletçilik'i biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir aziyemet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk (İnönü, 1933: 4). İsmet Paşanın devletçilik olgusunu, zorlu koşulların ve yeni bir yapılanmanın zorunlu sonucu olduğunu ifade eden bir tarzda ele alınmıştır. İsmet Paşanın bu makalesinin aynı zamanda devletçiliğin liberalist yorumlarının açıkça reddi anlamına geldiği de belirtilmektedir (Tekeli ve İlkin, 2003: 338). İsmet Paşanın Kadroda yayınlanana makalesinin ardından çok farklı tepkiler gündeme gelir. İsmet Paşayı *Kadro'da* yazmasından, yazısının içeriğine ilişkin bir dizi eleştiri o günün matbuatı içinde yer alır. Ahmet Hamdi, İsmet Paşanın bu makalesinin bazı durum ve değerlendirmeleri netleştirmesinden ötürü iyimser ve destekler tarzda yaklaşarak, devletçiliğin Türk toplumunun temel ihtiyaçlarını sağlamada ve yeni bir sistemin kurulmasında vazgeçilemez bir öneminin olduğunu altını çizer: Türk cemiyeti devlet diye yapıcı ve idare edici bir kuvvetin devamlı nezaret ve müdahalesine ihtiyaç gösterir. Memleketin mühim müstahsil tabakası yerine, ancak mahdut müteşebbislerin istifade edebileceği himayeli fiyatlar arkasında devlet müesseselerinin kurulması ve bu sahalarda devletin bir fiil işletmelere girişmesi Fırkamızın devletçilikten anladığı başlıca manalardan biridir (Tekeli ve İlkin, 2003: 346-347).

Ahmet Hamdi bütün bu tartışmaları daha sonraki dönemde değerlendirirken *Kadro'yla* sadece devletçilik bağlamında değil, demokrasi ve kalkınma stratejileri konusunda da ayrılıkların yaşadığını aktarmaktadır:

Kooperatif mecmuasından evvel aramızda esas bakımdan bazı noktalardan fikir beraberliği olan “Kadro” da Ankara’da intişara başlamıştı. Kadro ile benim birleştiğim noktalar, dünya görüşüne,

inkılap görüşüne ve plan fikrine ait bahisler olup aramızda mühim fikir ayrılığı olan başlıca mesele ise şu idi: Kadro sanayileşme davasını müdafaa ediyor; Avrupa memleketlerinin sanayi kanalı ile açık Pazar gibi bizi istismar etmesini önlemek lazımdır, diyordu. Kadro bir otarşi istiyordu. Ben ise davayı böyle ortaya atmanın aleyhindeydim. Bir sanayi değil, fakat bazı sanayii de içine alan ve esası ziraata dayanan bir istihsal planı yapılmasına taraftardım. Otarşiye is şiddetle aleyhtardım. Kadro ile aramızdaki Demokrasi fikir üzerinde de hafif bir ayrılık vardı. Ben beynelmilel mübadeleyi ve demokrasiyi insanlığın bir tekamülü olarak görüyordum. Bunların reddedilemeyeceğini, fakat yeni şekiller alabileceğini söylüyordum. Kadro beynelmilel mübadele yerine otarşiyi, demokrasi yerine de inkılap disiplinini ele alıyordu... Fakat Kadro ile benim müştereken yaratmağa çalıştığımız bir fikir havası var ki, bu yolda her iki taraf da muvaffakiyetle ilerlemektedir (Başar, 1981: 158-159).

İsmet Paşanın makalesini değerlendiren Hüseyin Cahit Yalçın, ortaya konulan görüşlere katılsa da, bu konuda yazdığı yazı bir bütün olara değerlendirildiğinde iktisadi devletçilik tercihini dönemselsel olarak algıladığı iddia edilebilir: “İktisat sahasında takip olunacak siyaset zamanın ve mekanın mahsulü olmak icap eder. Bunun için, her memleket iktisadi siyasetini tanzim ederken, iktisat hadiselerinin umumi ve büyük kanunlarını gözden kaçırmamakla beraber, kendi varlığından fıskıran zaruretleri de düşünmeğe mecburdur” (Yalçın, 1933c: 3). Hüseyin Cahit’in ‘büyük kanunları gözden kaçırmamak’ sözü dünya üzerinde uygulanan ekonomik sistemlere göndermede bulunmaktadır. Yalçın kısaca İktisadi devletçilik koşulların

ürünü tespitini kabul etse de, mevcut ekonomik sistemlerin bir alternatifi olarak görmez. Hüseyin Cahit, İsmet Paşanın makalesini de, şu şekilde yorumlamaktadır: “Bu, iktisat meselelerini hakiki bir devlet adamı gözü ve muhakemesiyle görmek ve tahlil etmektir. İktisadi devletçilik bugün Türk iktisadiyatını kurtarmak ve sağlam temellere oturtmak için tatbik edilecek en salim meslektir. Çünkü kendimizi başka türlü müdafaa edemeyiz” (Yalçın, 1933c: 4). Hüseyin Cahit’in Avrupa İktisat sistemleri ve Türkiye’de uygulanan devletçilik olgusunu karşılaştırmalı olarak sunması hem, *Kadro* tarafından hem de, *Kooperatif* tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler Hüseyin Cahit tarafından çoğu zaman yanıtlanmakla birlikte *Kadro*’ya karşı daha sert bir üslupla cevap verilirken, *Kooperatif*’e ise daha naif bir yaklaşım gösterilmiştir. Ahmet Hamdi özellikle Hüseyin Cahit’i siyasi ve iktisadi yaşamı ayıran ve bu iki kategoriyi birbiriyle ilişkisiz olarak takdim eden yazılarına tepki gösterir: “İçimizden biri... iktisadi ve siyasi hayat diye cemiyette birbirinden ayrılabilen iki safha varmış gibi iktisadi hürriyeti red, on dokuzuncu asrın siyasi hürriyetini kaydu şartsız müdafaaya çalışırsa, bu fikirlere inkılap namına yüz vermemek mecburiyetindeyiz (Başar, 1933d:1-3). Hüseyin Cahit bu eleştiriye Ahmet Hamdi’den beklemediğini belirterek şu açıklamayı yapar: Ben bu lakırdıyı eski bir sosyalist yahut bugünkü bir komünist veya bolşevik ağızdan işitmiş olsaydım hiç hayret etmeyecektim ve pek tabii bulacaktım. Fakat Ahmet Hamdi Beyfendiden duyunca o zaman sormak hakkımdır; Hangi inkılap namına söz söylüyorsunuz? Ben Türk inkılabının teşkilatı esasıyla temin edilen mili hakimiyet hürriyetlerini müdafaadan başka bir şey yapmıyorum... Demokrasinin mili hakimiyet prensibinden başka bir şey olmadığı düşünülünce iktisadi hürriyetin bir demokrasiden katıyen ayrılmaz bir esas addedilemeyeceği derhal anlaşılır (Yalçın, 1933e: 4). Hüseyin

Cahit ve Şevket Süreyya arasında düşünsel kaynakların kökenine ilişkin önemli tartışmalar yaşanır. İnkılabın niteliği konusunda yapılan tartışmalarda da değinildiği gibi farklı Avrupa tasavvurları üzerine polemikler geliştirilir. Her iki yazarda kendi bakışından farklı bir Avrupa anlayışı ortaya koyar ve okuyucuyu o Avrupa'ya inanmaya davet eder.

Hüseyin Cahit Avrupa olgusunu ve kendi düşünsel alanın parametrelerini şu şekilde ortaya koyar: “Ben Fikir Hareketleri sütunlarında proleterya sınıfının hakimiyetini, diktatörlüğünü değil fikrin, vicdanın hürriyetini ve bütün milletin hakimiyetini müdafaa ediyorum. Milli hakimiyet rejiminde göze çarpan kusurların kızıl ve beyaz diktatörlüklerin biriyle ortadan kalkabileceğine kani değilim. Milli hakimiyete bağlıyım. Çünkü daha iyi bir rejim bulamıyorum. Dar görüşlü Avrupa büyüklerinin ümmeti ve esiri olmadım” (Yalçın, 1934a: 12). Hüseyin Cahit'in gözündeki *Kadro* her zaman Marksisttir. Bunu her tartışmalarında doğrudan veya dolaylı olarak dile getirir. *Kadro'nun* devrim için çaba sarf ettiğine inanmaz ve onun devrim adına hareket etme izlenimini eleştirir.

Hüseyin Cahit'in Avrupa Hayranı olarak tanımladığı *Kadro*, 29. sayısında Şevket Süreyya'nın kaleminden cevap verir: Hüseyin Cahit Bey de tıpkı kendi nesline mensup diğer muarızlarımız gibi Kadroya karşı milli hakimiyeti müdafaa ediyor, proleterya diktatörlüğünün aleyhinde bulunuyor, ferdin hakkı, hürriyet mefhumu, hulusa her zaman her muarızımızın laf olsun, kolaylık olsun diye sapıverdiği harcıalem itham veya telmih yollarına kendini kapıp koyuveriyor. Fakat Muarızımızın bu bizim olamayan şeylerle bizleri itham etmek yollarına sapması ile beraber, iki tarafın aynı zemin üstünde karşılaşmak imkanı tabiatıyla bitiyor. Bu defada böyle olmuştur, her zaman olduğu gibi (Aydemir, 1934a: 46). Yapılan

tartışmalar dergilerin farklı sayılarında devam etmekle birlikte, tartışmaların seyri kişilerin birbirlerinin ideolojik referanslarını çürütme ve o yaklaşımların tarih sahnesinden çekildiğini dolayısıyla savunulan düşüncelerinde bir mana ifade etmeyeceği mevzusuna kilitlenmiştir. Yapılan savunmalarda farklı düşüncelerden esinlendiği gerçeği kabul edilmekle birlikte bu düşüncelerin sadece ‘fikir boyutunda’ kaldığı ve bir ‘rejim ithal etme’ çabasının olmadığı sürekli olarak vurgulanmaktadır. Şevket Süreyya Avrupa hayranı ‘suçlamalarını’ farklı sayılarda cevaplamaya devam eder: Avrupadan metot ve teknik yolundaki bu kucak kucak ithalatımıza mukabil ise oradan rejim ithalatçılığımız yoktur ve bu ithalatı fikirlerimizin ve enerjilerimizin bütün hassasiyetiyle milletçe reddediyoruz. Bizde rejim ithalatçıları eski Meclisi Meb’usan nazariyecileri idi. Halbuki yeni inkılap münevveri, ne sosyalizmin, ne liberal demokrasinin ve parlamentarizmin, ne faşizmin simsarıdır. Hatta bütün bu mürekkep nazariyelerinden sarfiazar, sadece milliyetçilik, cumhuriyetçilik, devletçilik, inkılapçılık, halkçılık, laiklik formülünde ifadesini bulan içtimai evsafın ilk medlulleri bile bizim rejimimizi kül halinde bütün rejimlerden ayırır (Aydemir, 1934b: 36-37). Hüseyin Cahit belli düşüncelerin ve hareket tarzlarının Cumhuriyet Devrimine ait olduğunun hakkını teslim etmekle birlikte bu düşüncelerin özünde farklı fikir/devrim ve ideolojilerden yararlandığı/esinlendiği/etkilendiği gerçeğini sürekli olarak hatırd tutmaktadır: “Milli hakimiyet filan memleketin mamulatından bir mata değildir. Asri dünyanın uyanışında, ilerleyişinde, temellenişinde en büyük rolü oynamış bir prensiptir, felsefedir. Düşünen ve hisseden bütün insanlığın malıdır. Hür vicdanların idealidir. Bunun içindir ki Türk Cumhuriyeti her sene “hürriyet” bayramını tebci ediyor, teşkilatı esasıyesinde hakimiyetin millette olduğunu yazıyor. Memleket içinde milliyet ve demokrasi esaslarına mugayir fikir cereyanlarının

yayılmasına karşı mücadeleyi vazife biliyor, bu vazifeyi kanun ile mecburi hale sokuyor. Şevket Süreyya Beye sorarım: ben başka hangi rejimi bu memlekete sokmağa uğraştım? Rejim ithalatçılığı yapmak isteyen varsa herhalde ben değilim (Yalçın, 1934d: 283).

Şevket Süreyya kişisel tartışmalarından ayrı olarak devletçilik konusunda fikir üretmeye, devletçilik anlayışının temellerini inşa etmeye devam etmektedir. ‘Devrimin devamlılığı’ Şevket Süreyya’da fikirlerin devamlılığının bir neticesidir. Bu sebeple devrimin temel prensipleri doğrultusunda fikir üretmek ve bu fikirleri topluma ulaştırmak hem devrimin ve onun prensiplerinin yerleşmesi için vazgeçilemez bir değerde olmakla birlikte aynı zamanda farklı ekonomik-politik yaklaşımlarla olan farklılığı inşa etmede büyük bir rol oynayacağı düşüncesindedir. Ama Şevket Süreyya’nın devletçilik konusunda ısrarla vurguladığı şey, devletçiliğin bir program dahilinde inkişaf etmesinin zorunlu olduğudur. “Geçen Fırka kongresinde devletçilik, milli rejimimizin temel prensiplerinden biri olarak konuldu. Fakat bu temel prensip, milli hayatımızın o kongreyi takip eden seyri safahatı arasında müeyyideleşir ve yerleşirken diğer tarafından da çeşitli yollardan en münakaşa, hatta mukavemetlere maruz kalan bir umde oldu...Devletçilik bir milli ve içtimai nizamdır ki bu nizamda milli hayatın bütün sahaları ve milli bünyenin iskeleti, milletin umumi ve yüksek menfaatlerini perakende menfaatlerin ve temayüllerin üstünde tutan teşkilatlı bir milli ahenk içinde tanzim olur (Aydemir, 1934d: 5-9). Şevket Süreyya devletçiliğin siyasal ve iktisadi alandaki hakimiyetinin ve uygulamasının sürekliliğini ısrarla vurgular. Bu ısrar devrimin devamlılığı düşüncesiyle örtüşen bir mana taşımaktadır.

Devletçilik davasının, sadece iktisadi hayatın bazı mahdut sahalarındaki devlet müdahaleciliği şeklinde tahdit edip onu alelade ve basit bir idari tedbir mahiyetine indirmek cehti, bu mefhumu zedelemek isteyenlerin daima başvurdukları tedbirlerden biridir... Binaenaleyh devletçilikte disiplin, milletin bütün ruh, fikir ve madde kuvvetlerinin, milletin umumi menfaati denilen hakim hedef istikametinde o şekilde seferber edilmiştir ki, bu umumi yürüyüşte milletin enerjisinden ne bir madde, ne de bir tefekkür zerresi ya kendi içinde çarpışarak, ya akacak mecra bulmayarak heba olup gitmesin... Binaenaleyh bir milli cemiyet içindeki kuvvetlerin birbirine karşı harekete gelmesi yerine onların bir milli beraberlik ve işbirliği içinde ahenkleştirilmeleri devletçiliğin tabii gayesidir ve bu da cemiyeye için tam ve şamil bir tefekkür ve madde disiplininden başka bir şey değildir (Aydemir, 1934d: 5-12).

Şevket Süreyya Kadro dergisinde yazdığı bütün yazılarda inkılap olgusunun bir bütün olarak kavranması ve sürekliliğinin sağlanması açısından yakalanması gereken ruh halini oluşturmaya çabalıyordu. Ancak Kadronun kapanışı bu çabanın sadece sistemli oluşunu engelledi. Şevket Süreyya ve diğer Kadro yazarları düşüncelerini kendi yaşamlarının farklı devre ve görevlerinde sürdürmeye devam ettiler.

Kadro dergisinin kapanmasından sonrada Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri'ni* çıkarmaya ve basın ortamını değerlendirmeye/eleştirmeye devam etti. Ancak Hüseyin Cahit, 1935 yılının Mayıs ayında yazdığı yazıda da *Kadro'ya* ve onun tarafından savunulan düşünceye benzer yaklaşımları eleştiren yazılar yazar. İlk yazısı Cumhuriyet Halk Partisinin kurultayına ilişkindi. Hüseyin Cahit bu kurultayın tarihi

önemine işaret ederken bir taraftan da kurultayın gözetmesi gerektiğine inandığı ilkeleri savunur: Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı bu sene dahili siyasetimize ve inkılabımıza yeni bir akış tayin edecek midir? Cumhuriyet rejimi vatani kurtaracak prensipleri ilan etmiş ve inkılabın umumi hatlarını tamamen çizmiştir. Memleketin saadet ve selameti namına temenni edilecek şey bu prensiplerin tatbikat sahasına tamamen çıkarılmasından ibarettir (Yalçın, 1935a: 44). Hüseyin Cahit inkılabın izlemesi gerek yolun çizildiğinden ve bunun uygulamasının memleketi istikrara taşıyacağı öngörüsünde bulunsa da temel bir kırılma noktasını işaret etmekten geri durmamaktadır: Türkiye’de bütün bütün muhal (mümkün olamayan) zannedilen yüksek bir hulya vardı; vicdan hürriyeti. Vicdan hürriyetine çarçabuk öyle alışmış bulunuyoruz ki bize başkasının fikir ve itikadına karışmaktan bahsedilse hayretimizi davet ediyor. İnkılabın en büyük zembereği budur. Türkiye’nin şaşılacak değişiklikleri hep bu temel üzerine oturmaktadır. Türk inkılabını sosyalistler ve komünistler beğenmeyebilirler. Fakat bugün ilim ve tecrübe bakımından büyük bir dalalet olduğu göze çarpan o temayüller bir tarafa bırakılacak olursa, Cumhuriyetimiz en yüksek ve insani mefhumları kendine şiar ittihaz edecek medeniyet tarihinde temiz bir yer kazanmıştır (Yalçın, 1935a: 44). Hüseyin Cahit vicdan hürriyetinden geri dönüşün mümkün olmayacağını ve bunun toplumsal bir alışkanlığa dönüştüğünü belirtmesi tek parti döneminde bu olgunun gerçekte ne derece yaşama geçirildiğine ilişkin önemli bir ipucu niteliği taşımaktadır.

Şevket Süreyya ve Hüseyin Cahit’in tartışmalarının bir zemin üzerinde buluşmaması, fikirlerinin farklılığını, siyasi ve ideolojik temellerini dile getirmelerindeki serbestlik, dönemin matbuat açısından bir baskı dönemi olarak anılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü salt Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya ve Ahmet Hamdi ekseninde yapılan

tartışmaların yıllarca sürmesi ve bu dönemde çok farklı tartışmaların matbuat aracılığıyla yapılması dönemi yeniden tartışmak ve detaylandırma gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Bütün bu tartışmalar aslında ortak bir zemin üzerinde gerçekleşmektedir. Bu zemin, toplumsal sorumluluktur. Her üç yazar ve dergi kendi cephesinden devrimin gelişimine katkı sunmaya çabalamaktadır. Devrim üzerine ve devrimin ekonomik ve siyasal tercihi üzerine yapılan tartışmaların yoğunluğu bunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir dönem tartışmalarının seyri üst başlığında yapılan bu çalışma, basınının konum ve koşullarını ortaya koyma ve yapılan tartışmalardan hareketle bir dönemi çözümlemenin parametrelerini ortaya koymaktadır. Bu tespit iki husus etrafında şekillenmektedir. İlk olarak, ülkemizde basın tarihine ilişkin spesifik olaylar ve dönemler önemli tarihsel dönemeçlerin alt başlıkları biçiminde incelenmektedir. Çoğu araştırma 10 yıllık bir kategoriyle basın tarihini değerlendirmektedir. Bu durum birçok ayrıntının ortaya çıkarılmamasına neden olmaktadır. Bu çalışma bir anlamda bir tarihsel dönemi detaylandırma çabası olarak görülebilir. İkinci olarak, Anti-demokratik ve totaliter bir yönetim biçiminin hakim olduğu bir dönem tasavvurundan kalkarak basının çok büyük kısıtlamalar içinde olduğunu dile getiren araştırmalar, dönemin basın ortamına ilişkin detaylı ve bütünsel bir yaklaşım ve bu yaklaşımı temellendirecek kanıtlar sunamamışlardır. Bu çalışma, total bir bakışın genel hükümlerini sergilemekten çok, sınırlı bir dönemin ayrıntılarını serimlemiştir. İncelenen dönem, bir devrimin yön arayışlarının yoğunlaştığı ve basının bu çabayı tarihsel ve toplumsal sorumluluk bilinciyle sahiplendiği biçiminde resmedilmektedir. Bu araştırma, bir dönemin genel bir kategori içine dahil edildiği ve buradan hareketle döneme olumsuzlayıcı bir bakışın sergilendiği bir tarihsel kesiti, tartışma odaklı detaylandırarak özerk alanların olduğunu ve basın özelinde sistemli bir baskı politikasının olmadığını kanıtladığı iddiasını taşımaktadır. Bu dönem; basın yasalarının çıkarıldığı, gazetecilerin örgütlenmeye başladığı, teknik gelişmelerin

yaşandığını kısacası basının kurumsallaşması için gerekli sac ayaklarının oluşturulduğu dönemdir.

İncelenen üç dergide yapılan tartışmalar, kendilerinden sonraki dönemlerde yapılan tartışmalardan gerek içerik düzeyinde gerekse kavramlar düzeyinde daha ileri bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu durumdan yola çıkarak bu dönemin basın açısından Cumhuriyetin birçok döneminden daha özerk bir hareket alanı sağladığı dile getirilebilir.

Araştırma kapsamında ilk olarak 1929 ekonomik bunalımının dünyadaki büyük alt üst oluşlara neden olacak sonuçları ve yansımaları incelendi. Bu süreç Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal alanda krizin etkilerine maruz kalmamak için yeni önlemler almasını sağlayan bir süreci kodlamaktadır. Genel hatlarıyla sunulmaya çalışılan bu dönem Türkiye'nin günümüze kadar tartışılan devletçilik ilkesini hayata geçirdiği bir dönemdir. Bu araştırmada kapsamında devletçilik salt ekonomik bir tercih olarak sunulmaktan çok, onun toplumsal yapının şekillenişinde ve ekonomiden farklı alanlarda bir düzenleme aracı olarak görüldü. Devletçilik üzerine yapılan tartışmalar o dönem Türkiye'sinin bu ilkeyi zorunlu bir tercih olarak yaşama geçirdiği konusunda ortak bir yaklaşıma sahip oldukları dile getirilebilir. Devletçilik iktisadi alanda toplumun zorunlu ihtiyaçlarını karşılama ve özel teşebbüsün gerçekleştiremeyeceği yatırımları hayata geçirme noktasında zorunlu bir tercih olmakla birlikte, farklı baskı mekanizmalarının oluşmasına da imkan vermiştir. Sıklıkla eleştiri konusu yapılan kaynaşmış, imtiyazsız ve sınıfsız bir toplum modeli özellikle işçi sınıfı için baskıcı bir dönemin olduğu tespitini üretmiştir. Aslında devletçilik ve öncesinde uygulanan ekonomik program işçi sınıfına ağır yükümlülükler getirmiştir. Ancak bu süreç sadece işçi sınıfı için değil bütün

toplumsal kesimler için ağır şartların yaşandığı ve bu kesimlerin ağır bedeller ödediği bir kesittir. Bu noktada farklı eleştirilerin yoğunlaştığı bir olguyu açıklamak gerekmektedir. 1930'lar işçi kitlesinin bir sınıf niteliği taşıyıp taşımadığı çoğu zaman sorunsallaştırılmıştır. Bundan kasıt, sınıf bilincine sahip ve örgütlü bir sınıfın varlığı ve bu sınıfa yönelik bilinçli ve programlı bir yaptırım ve baskı politikasının olup olmadığıdır. Bu araştırmada referans olarak seçilen kaynaklar örgütlü ve sınıf bilincine sahip bir işçi kitlesinden ziyade, yeni oluşmaya başlayan bir sınıfın varlığından bahsetmektedir. Sınıfa yönelik bir baskı politikasının olmadığı şu gerçeği ortadan kaldırmamaktadır; Sınıfsız bir toplum anlayışına sahip olmak ve bu anlayışı yaşama geçirecek sosyal politikaları oluşturmak mevcut bir sınıfa yönelik saldırı olmasa da işçi sınıfının oluşumuna imkan verecek sürecin önünde engel teşkil edecek bir nitelik taşımaktadır. Bu süreç işçilerin sınıf karakteri kazanacağı ortamın, örgütlülüğün ve bilincin oluşmasına mani olacak politikaların yaşama geçirildiği dönemdir.

Devletçilik uygulamasının bir diğer tartışmalı noktası devlet eliyle bir sermaye sınıfı yaratılması olgusudur. Bu durum devletin tahakkümünden bir türlü kurtulamayacak ve bağımsız politik tercih oluşturmayacak lümpen bir sınıfın oluşmasına sebebiyet verecekti. Devletin yarattığı bu sınıf; burjuva kültürüne uzak, yağmacı ve talan mantığı üzerine kurulu bir anlayışın üretilmesine neden olacaktı. Bu günümüze kadar süren sadece devletten 'beslenen' Türk burjuvazisinin oluşum sürecini haritalandırmaktadır.

Devletçilik uygulamasını farklı sonuçlarından bahsetmek mümkündür. Ancak bu ilkenin uygulandığı dönem devletin ve toplumun her türlü birikimden yoksun olduğu dolayısıyla her alanda bir birikimin yaratılmasının öncelikli ilke olduğunu

vurgulamak gerekir. Devletçilik, temel ihtiyaç ve birikimlerin oluşturulmasına yönelik iktisadi ve politik bir zorunluluktur.

Araştırma kapsamında ele alınan bir diğer konu, çok partili yaşama geçiş denemeleridir. Gerek 1924 yılında açılan ve 1925 yılında kapanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF), gerekse 1930 yılında açılan ve kapanan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa sürede mevcut iktidarı sarsacak bir potansiyele kavuşmaları yönetimi rahatsız etmiştir. Mustafa Kemal bu partilerin kurulmasında kontrol edilebilir bir muhalefet yaratma çabası içindeydi. Bu muhalefet, devrimlerin topluma ulaştırılmasında doğabilecek hoşnutsuzlukları sistem içinde eritebilecek ve bu tepkilerin devrimin kendisine değil iktidarda bulunan partiye yönelmesini sağlayacak bir nitelikte olmalıydı. Mustafa Kemal'in bu partileri kurmakla aynı zamanda CHF yöneticilerine tek seçenek olmadıkları mesajını vermek istediği söylenebilir. Güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde meydana gelen bu yapıların kısa süre içinde kontrol edilebilir muhalefet hareketini aşması ve hatta kendi yöneticilerinin denetimini kabul etmemesi bu partilerin kapatılmasının gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Demokratik bir anlayışın yerleşmediği ve bu anlayışı ayakta tutabilecek kurum/kuruluş ve kişilerin olmaması bu partilerin yaşamasına imkan tanıyacak bir ortamın oluşmasını engellemiştir. İki partinin kendi içinde ürettiği anlayış var olan devrimlerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir tahayyüldür. Başta Mustafa Kemal olmak üzere iktidar sahipleri oluşabilecek her muhalefet hareketinin kendi iktidarlarına ve de devrimlere yönelik olacağı savından hareketle tek partili bir yönetim kurulmasını zorunlu olarak görüyorlardı. Ancak demokratik bir kültürün yerleşmediği toplumlarda ve de yeni bir toplumsal yapının olduğu bir dönemde demokratik bir yapının yaşama geçirilmesi ve bu yapının kalıcı

olması mümkün değildir. Demokrasi kişi ve önderlerin iyi niyetli girişimlerinden öte, kendi kuralları içinde anlam kazanacak bir olgudur. Dolayısıyla dönemin demokrasinin oluşumu ve yerleşmesi açısından pek parlak olmadığı söylenebilir. Bu durum sadece mevcut partileri kapatan anlayışın sorumluluğuna verilemez. Muhalefetin demokrasiyi ne derece içselleştirdiği ve hareket mekanizmasının demokrasi istemine yönelik olup olmadığı da sorunsallaştırılması gereken bir husustur. Ancak bu noktada devrimin ve onu izleyen değişim segmentlerinin ilerici bir rol oynadığı belirtilse bile ilericiliğin kendisi tartışma konusu edilerek, tarihsel bilincin dumura uğratılması yeni tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu dönem bütün bu koşullar göz önünde tutularak düşünüldüğünde diktatörlük olarak tanımlanması dönemi yeterinde okuyamamaktır. Ancak bu dönem çok farklı tanımlamalarla anılmaktadır. Bu yaklaşımların farklılığından kaynaklanan bir durumdur.

1930'lar Türkiye'si çok farklı kavramlarla tanımlanmaktadır. Özellikle bu dönem tanımlanırken yapılan negatif ideoloji vurgusu, baskıcı bir karakteri resmetmek için kullanılmaktadır. Bu tanımlamalarda birbirinin peşi sıra kullanılan kavramlar, Kemalist İdeoloji, Resmi İdeoloji ve Tek Parti ideolojisi olacak şekilde bir dizin oluşturur. İlki Mustafa Kemal'in düşünce ve o düşünceye yüklenen metaforları, ikincisi bir bütün olarak Kemalist ideolojinin ve onun devletle olan organik ilişkisinin ritüellerini, üçüncüsü ise Kemalist ideolojinin kurgulanma ve oluşma aşamasını simgeleyen dönemselleşmiş pratiği ifade eder. Bu üç kategori bir ayrışmadan çok birbirine eklenme özelliği gösterir. Çoğu zaman birbirinin yerine de kullanılan bu kategorilerin, çok da belirginleşemeyen ve kullanan öznenin kendisini

yorumladığı konu bağlamında temellük ettirdiği ideolojik pozisyona göre değişik niteliklerinden bahsedilebilir.

Bu noktada şu tespit yapılabilir: Eleştirel kapatma dediğimiz çözümlenmenin tümüyle suçlamanın kanıtlarına hizmet ettirildiği bir tartışmada bu üç kategori birbirinin yerine kullanılır ve hepsinin baskıcı, anti-demokratik, başat paradigmayı üreten özelliklere sahip olduğu vurgulanır.

Dönemin koşullarının ürettiği ve tarihsel olarak uygulamasının ekonomik/sosyal/siyasal yönleriyle dünya ulusları içinde örneği bulunmayan Tek Parti dönemi, bir devrimin yön arayışının temel zeminini işaret etmektedir. Kemalist düşüncenin kült bir ideoloji olarak nitelendirilmesinin ve bir bütün olarak olumsuzlanmasının ardıl sebepleri farklılık göstermekle birlikte, temel ideolojik yaklaşımı Kemalizmin toplumsal/sınıfsal/mezhepsel baskıcılığına dayandıran yaklaşımların, kendince mahkum ettiği şey onun bütünsel bir anlatı olmasıdır. Bütünsel anlatıların iktidar ilişkilerini üretme zemini olması ve baskın olanın donatıldığı bir alanı kodlaması sebebiyle, hiçbir tarihsel ve toplumsal çözümlenmeye gerek duyulmadan bir mahkum etme çabası ortaya konulmaktadır. Oysa bu dönem bir kavramsal matrisin ötesinde farklı gerçeklikleri olan bir ilişkisellik dönemidir. Dolayısıyla tek parti dönemine kendi ideolojik pozisyonundan kalkarak bir yorum getirmek süreci içinden çıkılmaz bir tanımsızlık noktasına taşıyacaktır. Bu çalışmada tek parti değerlendirmesi yapılırken farklı düşünce ve yaklaşımlar peşi sıra sunulurken, özellikle dönemin koşulları ayrıntılandırılmış ve buradan hareketle yorum getirilmiştir.

Bu çalışmanın varsayımlarının sınıandığı bölümlerden biri olan tek parti dönemindeki basına ilişkin değerlendirmeler yapılırken Mustafa Kemal'in basına yaklaşımı,

1920'lerdeki basın gelişimi ve 1930'larda basın açısından dönüm noktaları çözümlenmiştir. 1881 sayılı yasanın oluşmasını sağlayan koşullar ve bu yasanın maddeleri yorumlanarak ilk basın yasasının basına getirdiği kısıtlamalar ve olanaklar tartışılmıştır. Bu tartışma dönemin koşullarından ayrı tutulmamıştır. Ancak bu kapsamda Kemalizm'in tarihsel ve siyasal konumlanışını çözümlenmekten çok, bir dönem basının yaptığı tartışmalar ve sorunsallaştırılan çerçeveler bağlamında hem basının kurumsal gelişimini hem de dönemin iktidarının basına ve yapılan tartışmalara tavrını ortaya koyma hedefinden yola çıkarak basına sistemli bir müdahalenin olmadığı ortaya konulmuştur.

1930'lar basınının kendi politikasını ve varlığını bir denge üzerine kurduğu belirtmek gerekmektedir. Bu durum yeni kurulan bir ülkede kurumsallaşmanın ve o kurumsallaşmayı var edecek aktörlerin gelişiminin bir sonucudur. Devlet ve yönetme pratiği sınırlı olan aktörlerin kendi konumlarını korumak adına çoğu zaman despotik bir konum aldıkları ve buradan hareketle basını sindirmeye, muhalefeti bastırmaya çalıştıkları yapılan araştırma safhasında görülmüştür. Ancak bunun sistemli olmadığına altını çizmek gerekmektedir. Bu tespit üç noktadan kalkılarak oluşturulmuştur; Birincisi, basın alanının yasal olarak düzenlenmesi ve bu düzenlemenin basının mesleki bir niteliğe kavuşmasını sağlayıcı özelliği, ikincisi; basının mesleki olarak örgütlenmeye başlaması, son olarak; basının yaptığı tartışmaların içeriği, kullanılan kavramlar ve farklı dillerde yapılan yayınların varlığı. Yapılan yasal düzenlemenin basın için meslek olma olgusunu meydana getirdiği söylenebilir. Bunun yanında bazı maddelerinin basın için bir takım kısıtlamalar doğurduğu da araştırmada dile getirilmektedir. Ancak bu kısıtlamaların genel bir sansür biçiminde işlemediği de ortaya konulmaktadır. 1930'da kurulan Türkiye

Gazeteciler Birliği, 1931 yılında lağvedilen ancak 1933 yılında tekrar daha kurumsal bir biçimde yaşama geçirilen Basın Umum Müdürlüğü, 1935 yılında toplanan ilk basın kongresi ve 1938 yılında kabul edilen Basın Birliği Yasası sadece 1930'ların değil, Türk basın tarihinin kurumsallaşma ve meslek hüviyetine kavuşması açasından tarihsel bir dönemi işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında seçilen; Kadro dergisi yazarı şevket Süreyya Aydemir, Kooperatif dergisi yazarı Ahmet Hamdi Başar, Fikir Hareketleri dergisi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın tartişmaları dönemin, basın açasından ne derece nitelikli bir ortam olduğunu göstermektedir. Tartişmaların içeriği Türk İnkılabının niteliği ve Türkiye'nin iktisadi seçeneğinin sosyo-ekonomik ve siyasal arka planına ilişkindir. Bu noktadan hareketle tartişmaların sadece Türkiye eksenli olduğunu söylemek doğru olmaz. Özellikle Avrupa üzerine yapılan tartişmalar basının içe kapanık bir ortamda olmadığını dış dünyadaki gelişmeleri ve tartişmaları yakından takip ettiğini ortaya koymaktadır. Kadro ve şevket Süreyya'nın Türk İnkılabının temel niteliğinin ulusal kurtuluş savaşı olduğu ve buradan hareketle diğer devrimlere benzemediği bu bağlamda eşsiz olduğu fikri Hüseyin Cahit'in tepkisine neden olur. Bu tartişmalarda şevket Süreyya Türk inkılabının sadece uluslar arası emperyalizmi ve eşitsizlikleri tasfiye etmekle kalmayacağını ve kalmaması gerektiğini, aynı zamanda ulus içindeki eşitsizlikleri ve sınıfsal çelişkileri gidermesi gerektiği tezini işler. şevket Süreyya inkılap ruhunun kaybolmaması ve de inkılabın hedefine ulaşması için sürekli devrim düşüncesini savunur. Hüseyin Cahit ise; demokrasi ve hürriyetin dünya halkları için vazgeçilmez olduğunu ve rejimin bu çerçevede yapılanmasını dile getirir. Bu liberal yaklaşım aynı zamanda devletçiliği ve devletin müdahalesini sadece belli bir dönem ve koşullar içinde anlamı bulur. Hüseyin Cahit, sürekli devrim tezini ve Türk

İnkılabının özgünlüğünü farklı devrimlerden etkilenmesi gerçeğini ortadan kaldırmayacağını ifade ederek Şevket Süreyya'ya karşı çıkar. Ahmet Hamdi Başar'ın geliştirdiği iktisadi yaklaşım devletin ekonomik alt yapıyı inşa etmesi ve bu alanı özel sektöre devretmesidir. Ahmet Hamdi, bu noktada Kadronun otarşi istediğini belirtir ve görüşlerinin farklılığını dile getirir. Şevket Süreyya sanayi temelli bir iktisadi seçeneği temel alırken, Ahmet Hamdi tarım temelli bir seçeneği savunur. Bu tartışmaların detaylarına bakıldığında bu üç yazarın kendi görüşlerini sistematik bir biçimde dile getirdiği görülmektedir. Yine tartışma konularını/kavramlarına/olgularına bakıldığında ulusal kurtuluş devrimlerinin niteliği, emperyalizm, kapitalizm, marksizm, sosyalizm, liberalizm, nasyonal sosyalizm, faşizm ve devletçilik gibi konular tartışılmış, değerlendirilmiş ve hatta bu konular için yazı dizileri yayınlanmıştır. Bir dönemin niteliğini saptamak için o dönemi kendinden önceki ve kendinden sonraki dönemle karşılaştırmak gerekir. Araştırmanın sınırlandırıldığı dönemde dahil olmak üzere şu tespit rahatlıkla yapılabilir: 1930'lar kendinden önceki süreçten daha demokratiktir. Ve aynı dönem kendinden sonraki birçok dönemden daha özgürlüktür. Çünkü bu dönem tartışılan kavramlar Türkiye'nin birçok tarihsel kesitinde içeriğine bakılmaksızın tek başına bir suç unsuru ve bir sansür gerekçesi olabilmıştır.

Bu tartışmaların üç yıl boyunca sürmesi ve hiçbir müdahaleye maruz kalmaması bu dönem basın ortamının özerkliğine ve sistemli bir baskı politikasının olmadığına kanıt olarak gösterilebilir. Ancak bu noktada Kadro dergisinin kapanmasını tahlil etmek gerekmektedir. Kadro dergisinin kapanması yapılan tartışmalardan veya savunduğu düşüncelerden çok, farklı iktidar ilişkilerinin çarpışmasından kaynaklanmaktaydı. Farklı çevrelerin Kadro dergisinin yayın hayatına başlamasından

kapanmasına kadar Kadro aleyhinde çalışma yaptıkları ve Mustafa Kemal'i bu doğrultuda yönlendirdikleri bilinmektedir.

İncelenen tarihsel kesitte farklı dillerde yayın yapan gazete ve mecmuaların varlığı bu dönemin başka ama önemli bir ayrıntısını ortaya çıkarmaktadır. Bu yayınların siyasetten, spora, sağlıktan fotoğrafa kadar geniş bir yelpazede yayın yapacak olanağı bulması dönemin basınının özerk bir alanda varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum aynı zamanda yönetim anlayışındaki hoşgörüyü resmetmektedir.

Bu araştırma bir dönemi ayrıntılarda aklama çabası değil anlama çabasıdır. Bu anlayış çerçevesinde şu dile getirilebilir; bir dönemin kavranması için o dönemin basını büyük önem taşımaktadır. Yapılan inceleme basının içinde bulunduğu koşulları ve basının genel yaklaşımını çözümliyorsa büyük bir eksiklik içindedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F., (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul, Hil Yay.
- Ahmad, F., (2002), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 2. Baskı, İstanbul, Doruk Yay.
- Alemdar, K., (1978), “Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile ilgili Bazı Görüşler”, C.
- Alpar (ed.) içinde, s. 21-41.
- Alemdar, Z., (1990), *Oyunun Kuralı “ Basında Özdenetim”*, Ankara, Bilgi Yay.
- Alemdar, K., (1996), *İletişim ve Tarih*, Ankara, İmge Yay.
- Alpar, C. (ed.), (1978), *Kadro*, Ankara, AİTİA.
- Aydemir, Ş.S., (1932a), “İnkılabın Psikolojisi İnkılap Heyecanı”, Kadro, C.1, S.2 (Şubat), s. 5.
- Aydemir, Ş.S., (1932b), “İnkılabın İdeolojisi: İnkılap Bitti Mi?”, Kadro, C.1, S.3 (Mart), s. 5-6.
- Aydemir, Ş.S., (1932c), “Plan Mefhumu Hakkında”, Kadro, C.1, S.5, s. 9-12.
- Aydemir, Ş.S., (1932d), “İnkılabın İdeolojisi: Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”, Kadro, C.1, S.8 (Temmuz), s. 6-12.
- Aydemir, Ş.S., (1933a), “Polemik: İktisadi Devletçilik”, Kadro, C.1, S.17, s. 40-43.
- Aydemir, Ş.S., (1933b), “İnkılabın İdeolojisi: Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi. I. Faşizm”, Kadro, C.2, S.18, s. 5-6.
- Aydemir, Ş.S., (1934a), “Polemik: Biz Avrupanın Hayranı Değil Mirasçısıyız”, Kadro, C.2, S.29, s. 43-46.

- Aydemir, Ş.S., (1934b), “Polemik: Hüseyin Cahit Beyin Hazin Tarafı”, *Kadro*, C.3, S.31, s. 36-41.
- Aydemir, Ş.S., (1934c), “Hüseyin Cahit Bey Öncü”, *Kadro*, C.3, S.33, s. 41.
- Aydemir, Ş.S., (1934d), “İnkılabın İdeolojisi: Programlı Devletçilik”, *Kadro*, S.34, s. 5-12.
- Aydemir, Ş. S., (1968), *İnkılap ve Kadro*, Ankara, Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S., (1999a), *Tek Adam Mustafa Kemal*, Cilt I, II, III, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S., (1999b), *İkinci Adam*, Cilt I, II, III, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Balkan, N., Savran, S., (ed.), (2002), *The Politics of Permanent Crisis*, NY, Nova.
- Başar, A. H., (1932a), “Kooperatif Niçin Çıkıyor?”, *Kooperatif*, S.1, s. 2.
- Başar, A. H., (1932a), “Fikir ve Neşriyat Alemi: Kadro Mecmuası”, *Kooperatif*, S.1 (Haziran), s. 17-18.
- Başar, A. H., (1932b), “Fikirler ve Tenkitler: Plan Mefhumu Hakkında”, *Kooperatif*, S.2,s. 14.
- Başar, A. H., (1932c), “Tenkitler: İsmail Hüsrev Beye Cevabımız”, *Kooperatif*, S.4, s. 5.
- Başar, A. H., (1932d), “Fikir, Tenkitler: İnkılap ve Kadro”, *Kooperatif*, S.6 (Kasım), s. 5-6.
- Başar, A. H., (1933a), “Ayın En Mühim Fikir Hareketi”, *Kooperatif*, S.10, s. 9.
- Başar, A. H., (1933b), “Dertleşme: Buhranlar ve İnkılaplar Telakkisi; Türk İnkılabının Kaynak Noktaları ve Seyri Etrafında Bir Tahlil”, *Kooperatif*, S.16 (Eylül), s. 3-5.

- Başar, A. H., (1933c), “Kapitalizm (emperyalizm) ile Milli İktisat Rejimi ve Ferdیاتçılık ile Devletçiliği Manaları”, Kadro, S.18, s. 14.
- Başar, A. H., (1933d), “İnkılap Telakkisi”, Kooperatif, S.19, s. 1-3.
- Başar, A. H., (1934a), “İnkılap Bahisleri: İnkılapçılığa ve İdarei Maslahatçılığa Dair”, Kooperatif, S.20, s. 1-6.
- Başar, A. H., (1934b), “İnkılapçılık ve Türk İnkılapçılığı II”, Kooperatif S.23, s. 1-4.
- Başar, A. H., (1981), *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay.
- Belge, M., (ed.), (1983), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Berkes, N., (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 3. Baskı, İstanbul, YKY.
- Bila, H., (1999), *CHP 1919-1999*, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.
- Birinci Basın Kongresi, (1976), Basın Yayın Genel Müdürlüğü Devlet Basımevi, İstanbul.
- Çelik, N. B., (2001), “Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce”, A. İnel (ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2: Kemalizm*, s. 75-80.
- Çetinkaya, Y. D., (2002), “Hüseyin Cahit Yalçın”, U. Kocabaşoğlu (ed.) içinde, s. 314-336.
- Demirkent, N., (1981), “Özgür Bir Basın İşte Atatürk’ün Anlayışı”, Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü, s. 23-55.
- Erdoğan, İ., (1998), *Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri*, Ankara, Emel Matbaası.
- Ertan, T. F., (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı

Yayımları.

Gazeteciler Cemiyeti, (1981), *Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul

Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Gevgili, A., (1983), "Türkiye Basını", M. Belge (ed.) içinde, s. 201-223.

Gevgili, A., (1990), *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*,

İstanbul, Bağlam Yayınları.

Goloğlu, M., (1974), *Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938*, Ankara, Kalite Matbaası.

Gramsci, A., (1985), *Aydınlar ve Toplum*, 1. Baskı, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Gusmorino, P. A., (1996), "Main Causes of the Great Depression",

http://www.escape.com/~paulg53/politics/great_depression.shtml, (17. 12.

2004).

Heper, M., (1985), "*Civil Society and the State*", State Tradition in Turkey, North

Humberside, The Eothen Press.

Heper, M., Landau, J., (ed.), (1991), *Political Parties and Democracy in Turkey*,

Londra, İ. B. Tauris.

Hüsrev, İ., (1932), "Polemik: Plan Mefhumu Hakkında", Kadro, S.7, s. 38.

İnönü, İ., (1933), "Fıkramızın Devletçilik Vasfı", Kadro, S.22 (Ekim), s. 4-6.

İnsel, A., (ed.), (2001), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Kemalizm, Cilt 2,

İstanbul, İletişim Yayınları.

İnuğur, M., N., (1988), *Türk Basınında "İz" Bırakanlar*, İstanbul, Der Yay.

Jackson, A., (1999), "The Global Financial Crisis", *Canadian Dimension*, S.33, s. 99.

Karpat, K., (1991), "The Republican People's Party: 1923-1945", M. Heper ve J.

Landau (ed.) içinde, s. 42-64.

- Kabacalı, O., (1999), *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Kabacalı, O., (2000), *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın*, İstanbul, Literatür Yay.
- Kadro, (1932), “Çıkış Yazısı”, Kadro, S.1, s. 1.
- Karaosmanoğlu, Y., K., (1967), *Zoraki Diplomat*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Keyder, Ç., (2001), *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yay.
- Keyder, Ç., (1990), “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, İ. C. Schick ve E. A. Tonak (ed.) *Geçiş Sürecinde Türkiye*, s. 38-76.
- Kocabaşoğlu, U., (ed.), (2002), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul, İletişim.
- Koçak, C., (1987), “Hüseyin Cahit Yalçın’ın Anıları”, *Tarih ve Toplum*, S.37, s. 64.
- Koçak, C., (1989), “Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri”, *Tarih ve Toplum*, S.68, s. 86-94.
- Koçak, C., (2001), “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef”, A. İnsel (ed.) içinde, s. 119-124.
- Korkud, R., (1989), *Milli Mücadele, Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat*, İstanbul, Türkiye Fikirler Ajansı.
- Koloğlu, O., (1994), *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İkinci Baskı, İstanbul, İletişim.
- Köktener, A., (2004), *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*, İstanbul, Y.K.Y.
- Küçükömer, İ., (2001), *“Batılılaşma” Düzenin Yabancılaşması*, 2. Baskı, İstanbul, BağlamYay.

- Makal, A., (2002), “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”,
Toplum ve Bilim, S.93, s. 173-200.
- Mardin, Ş., (2002), *Türk Modernleşmesi*, 10. Baskı, İstanbul, İletişim.
- Oral, F. S., (1968), *Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi*, Ankara,
Doğuş Matbaacılık ve Ticaret Ltd.Şti.
- Öymen, A., (1981), “Özgür Bir Basın İşte Atatürk’ün Anlayışı”, Atatürk Dönemi
Basın ve Basın Özgürlüğü, Gazeteciler Cemiyeti içinde, s. 33-47.
- Parla, T., (1993), *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, 2. Baskı,
İstanbul, İletişim.
- Schick, İ. C., Tonak, E. A., (ed.), (1990), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, Belge
Yay.
- TBMM, (1931), Zabıt Ceridesi, Ankara, TBMM, C.3, s. 5-7.
- Tekeli, İ., İlkin, S., (2003), *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadroyu
Anlamak*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Timur, T., (1994), *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Topuz, H., (1996), *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, Gerçek
Yayınevi.
- Tör, V., N., (1932), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına”, Kadro, S.1,
s. 8-10.
- Tunçay, M., (1981), *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması
1923-1931*, Ankara, Yurt Yayınları.
- Tülbentçi, F., F., (1941), *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar*,
Ankara, Başvekalet Matbuat Umum Müdürlüğü.

- Türkeş, M., (1999), *Kadro Hareketi*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Üşür, S., S., (1997), *İdeolojinin Serüveni*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Velidedeoğlu, H. V., (ed.), *Gazi M. Kemal Atatürk Söylev*, Cilt I-II-III, 41. Baskı, İstanbul, Çağ Pazarlama Gazete Dergi Kitap Basın ve Yayın A.Ş.
- Yalçın, H. C., (2002), *Tanıdıklarım*, 2. Baskı, İstanbul, YKY.
- Yalçın, H. C., (2000), *Siyasal Anılar*, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Yalçın, H. C., (1933a), “Matbuat Hayatı”, *Fikir Hareketleri*, S.1 (Ekim), s. 18-19.
- Yalçın, H. C., (1933b), “Bizde İnkılap Avrupada İnkılap”, *Fikir Hareketleri*, S.2 (Kasım), s. 5-6.
- Yalçın, H. C., (1933c), “Bizde İktisadi Devletçilik Avrupada İktisadi Devletçilik”, *Fikir Hareketleri*, S.5, s. 3-4.
- Yalçın, H. C., (1933d), “Bizde Demokrasi Düşmanlığı”, *Fikir Hareketleri*, S.9, s. 1-2.
- Yalçın, H. C., (1933e), “İnkılabı ve Hürriyete Dair”, *Fikir Hareketleri*, S.11, s. 3-4.
- Yalçın, H. C., (1934a), “Matbuat Hayatı: Avrupaya Hayranlık”, *Fikir Hareketleri*, S.27, s. 11-12.
- Yalçın, H. C., (1934b), “Matbuat Hayatı: Avrupanın Mirasçıları”, *Fikir Hareketleri*, S.35, s. 138-140.
- Yalçın, H. C., (1934c), “Matbuat Hayatı: Tenvire Muhtaç İki Nokta”, *Fikir Hareketleri*, S.37, s. 171.
- Yalçın, H. C., (1934d), “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri”, *Fikir Hareketleri*, S.44, s. 283.
- Yalçın, H. C., (1934e), “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri II”, *Fikir Hareketleri*, S.45, s. 300.

Yalçın, H. C., (1934f), “Matbuat Hayatı: Şahsiyata Dökülen Bir Münakaşa”, Fikir Hareketleri, S.52, s. 413.

Yalçın, H. C., (1935), “Matbuat Hayatı: Parti Kurultayı Münasebetiyle”, Fikir Hareketleri, S.81, s. 44.

Yalman, G., (2002), “*State and Bourgeoisie in Historical Perspective: A Relativist Paradigm or a Panoply of Hegemonic Strategies?*”, N. Balkan, S. Savran (ed.) *The Politics of Permanent Crisis*, s. 21-33.

www.bergen.org/AAST/projects/depression, 17.12.2004.

www.en.wikipedra.org/wiki/Great_depression, 17.12.2004.

Abstract

This study presented with the title “The Progress of the Debates of a Process: The Kadro, Kooperatif and Fikir Hareketleri Periodicals in the Context of the Press Debates Between 1932-1935” elaborates the analysis of the debates of a process and the conditions of the press of that process.

In this context; the writings of Şevket Süreyya Aydemir, the author of Kadro; Ahmet Hamdi Başar, the author of Kooperatif; Hüseyin Cahit Yalçın, the author of Fikir Hareketleri have been scrutinised. This study historically starts at 23 January 1932, from the first issue of the Kadro periodical, and ends at January 1935 with the last (35. and 36.) issues of the same periodical. Consequently, the time period of this study is January 1932 and January 1935.

This study has analysed both the social and economical environments of the period in which those periodicals were published and the conditions of the press. This analysis claims and tries to prove that the government of that period did not apply systematic policy of oppression on the press, and that the press was in a process of institutionalisation.

The research analyses the debates within the examined period. The analysis that has been fulfilled puts forward that the periodicals and the authors discussed about the

quality, method and the future of the Revolution of the Republic, that they entered into arguments; and that despite all those; they were not obstructed by the power.

The common features of the examined periodicals are that they all champion the revolution and undertake responsibilities. All these three authors manifested their own opinions in an effort of directing the Revolution from different perspectives.

The examined periodicals provide the details of a period as well as present clues about the press of the period. Each periodical and author has been in an effort of presenting their ideas as a contribution to the Revolution. This study has been constructed on an analysis of the debates that were carried out in the selected periodicals.

KAYNAKÇA

Ahmad, F., (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul, Hil Yay.

Ahmad, F., (2002), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 2. Baskı, İstanbul, Doruk Yay.

Alemdar, K., (1978), “Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile ilgili Bazı Görüşler”, C.

Alpar (ed.) içinde, s. 21-41.

Alemdar, Z., (1990), *Oyunun Kuralı “ Basında Özdenetim”*, Ankara, Bilgi Yay.

Alemdar, K., (1996), *İletişim ve Tarih*, Ankara, İmge Yay.

Alpar, C. (ed.), (1978), *Kadro*, Ankara, AİTİA.

Aydemir, Ş.S., (1932a), “İnkılabın Psikolojisi İnkılap Heyecanı”, Kadro, C.1, S.2 (Şubat),

s. 5.

Aydemir, Ş.S., (1932b), “İnkılabın İdeolojisi: İnkılap Bitti Mi?”, Kadro, C.1, S.3 (Mart),

s. 5-6.

Aydemir, Ş.S., (1932c), “Plan Mefhumu Hakkında”, Kadro, C.1, S.5, s. 9-12.

Aydemir, Ş.S., (1932d), “İnkılabın İdeolojisi: Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”,

Kadro, C.1, S.8 (Temmuz), s. 6-12.

Aydemir, Ş.S., (1933a), “Polemik: İktisadi Devletçilik”, Kadro, C.1, S.17, s. 40-43.

Aydemir, Ş.S., (1933b), “İnkılabın İdeolojisi: Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi.

I. Faşizm”, Kadro, C.2, S.18, s. 5-6.

Aydemir, Ş.S., (1934a), “Polemik: Biz Avrupanın Hayranı Değil Mirasçısıyız”,
Kadro, C.2,

S.29, s. 43-46.

Aydemir, Ş.S., (1934b), “Polemik: Hüseyin Cahit Beyin Hazin Tarafı”, Kadro, C.3,
S.31,

s. 36-41.

Aydemir, Ş.S., (1934c), “Hüseyin Cahit Bey Öncü”, Kadro, C.3, S.33, s. 41.

Aydemir, Ş.S., (1934d), “İnkılabın İdeolojisi: Programlı Devletçilik”, Kadro, S.34, s.
5-12.

Aydemir, Ş. S., (1968), *İnkılap ve Kadro*, Ankara, Remzi Kitabevi.

Aydemir, Ş. S., (1999a), *Tek Adam Mustafa Kemal*, Cilt I, II, III, İstanbul, Remzi
Kitabevi.

Aydemir, Ş. S., (1999b), *İkinci Adam*, Cilt I, II, III, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Balkan, N., Savran, S., (ed.), (2002), *The Politics of Permanent Crisis*, NY, Nova.

Başar, A. H., (1932a), “Kooperatif Niçin Çıkıyor?”, Kooperatif, S.1, s. 2.

Başar, A. H., (1932a), “Fikir ve Neşriyat Alemi: Kadro Mecmuası”, Kooperatif, S.1
(Haziran), s. 17-18.

Başar, A. H., (1932b), “Fikirler ve Tenkitler: Plan Mefhumu Hakkında”, Kooperatif,
S.2,

s. 14.

Başar, A. H., (1932c), “Tenkitler: İsmail Hüsrev Beye Cevabımız”, Kooperatif, S.4,
s. 5.

Başar, A. H., (1932d), “Fikir, Tenkitler: İnkılap ve Kadro”, Kooperatif, S.6 (Kasım),
s. 5-6.

- Başar, A. H., (1933a), “Ayın En Mühim Fikir Hareketi”, Kooperatif, S.10, s. 9.
- Başar, A. H., (1933b), “Dertleşme: Buhranlar ve İnkılaplar Telakkisi; Türk İnkılabının Kaynak Noktaları ve Seyri Etrafında Bir Tahlil”, Kooperatif, S.16 (Eylül), s. 3-5.
- Başar, A. H., (1933c), “Kapitalizm (emperyalizm) ile Milli İktisat Rejimi ve Ferdiyatçılık ile Devletçiliği Manaları”, Kadro, S.18, s. 14.
- Başar, A. H., (1933d), “İnkılap Telakkisi”, Kooperatif, S.19, s. 1-3.
- Başar, A. H., (1934a), “İnkılap Bahisleri: İnkılapçılığa ve İdarei Maslahatçılığa Dair”, S.20, s. 1-6.
- Başar, A. H., (1934b), “İnkılapçılık ve Türk İnkılapçılığı II”, S.23, s. 1-4.
- Başar, A. H., (1981), *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay.
- Belge, M., (ed.), (1983), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Berkes, N., (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 3. Baskı, İstanbul, YKY.
- Bila, H., (1999), *CHP 1919-1999*, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.
- Birinci Basın Kongresi, (1976), Basın Yayın Genel Müdürlüğü Devlet Basımevi, İstanbul.
- Çelik, N. B., (2001), “Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem, Modern Türkiye’de Siyasi

Düşünce”, A. İnel (ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2: Kemalizm*, s. 75-80.

Çetinkaya, Y. D., (2002), “Hüseyin Cahit Yalçın”, U. Kocabaşoğlu (ed.) içinde, s. 314-336.

Demirkent, N., (1981), “Özgür Bir Basın İşte Atatürk’ün Anlayışı”, Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü, s. 23-55.

Erdoğan, İ., (1998), Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri, Ankara, Emel Matbaası.

Ertan, T. F., (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gazeteciler Cemiyeti, (1981), *Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Gevgili, A., (1983), “Türkiye Basını”, M. Belge (ed.) içinde, s. 201-223.

Gevgili, A., (1990), *Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, İstanbul, Bağlam Yayınları.

Goloğlu, M., (1974), *Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938*, Ankara, Kalite Matbaası.

Gramsci, A., (1985), *Aydınlar ve Toplum*, 1. Baskı, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Gusmorino, P. A., (1996), “Main Causes of the Great Depression”,

http://www.escape.com/~paulg53/politics/great_depression.shtml, (17. 12.

2004).

Heper, M., (1985), “*Civil Society and the State*”, State Tradition in Turkey, North Humberstone, The Eothen Press.

Heper, M., Landau, J., (ed.), (1991), *Political Parties and Democracy in Turkey*,

Londra, İ. B. Tauris.

Hüsrev, İ., (1932), “Polemik: Plan Mefhumu Hakkında”, Kadro, S.7, s. 38.

İnönü, İ., (1933), “Fıkramızın Devletçilik Vasfı”, Kadro, S.22 (Ekim), s. 4-6.

İnsel, A., (ed.), (2001), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Kemalizm, Cilt 2, İstanbul,

İletişim Yayınları.

İnuğur, M., N., (1988), *Türk Basınında “İz” Bırakanlar*, İstanbul, Der Yay.

Jackson, A., (1999), “The Global Financial Crisis”, *Canadian Dimension*, S.33, s. 99.

Karpat, K., (1991), “The Republican People’s Party: 1923-1945”, M. Heper ve J.

Landau

(ed.) içinde, s. 42-64.

Kabacalı, O., (1999), *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı

Yay.

Kabacalı, O., (2000), *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın*,

İstanbul, Literatür Yay.

Kadro, (1932), “Çıkış Yazısı”, Kadro, S.1, s. 1.

Karaosmanoğlu, Y., K., (1967), *Zoraki Diplomat*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Keyder, Ç., (2001), *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yay.

Keyder, Ç., (1990), “Türkiye Demokrasisininin Ekonomi Politikası”, İ. C. Schick ve E.

A. Tonak

(ed.) Geçiş Sürecinde Türkiye, s. 38-76.

Kocabaşoğlu, U., (ed.), (2002), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 3:

Modernleşme

ve Batıcılık, İstanbul, İletişim.

Koçak, C., (1987), “Hüseyin Cahit Yalçın’ın Anıları”, Tarih ve Toplum, S.37, s. 64.

Koçak, C., (1989), “Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri”, Tarih ve Toplum, S.68,

s. 86-94.

Koçak, C., (2001), “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef”,

A. İnsel (ed.) içinde, s. 119-124.

Korkud, R., (1989), *Milli Mücadele, Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat*, İstanbul, Türkiye Fikirler Ajansı.

Koloğlu, O., (1994), *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İkinci Baskı, İstanbul,

İletişim.

Köktener, A., (2004), *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*, İstanbul, Y.K.Y.

Küçükömer, İ., (2001), *“Batılılaşma” Düzenin Yabancılaşması*, 2. Baskı, İstanbul, Bağlam

Yay.

Makal, A., (2002), “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”, Toplum ve

Bilim, S.93, s. 173-200.

Mardin, Ş., (2002), *Türk Modernleşmesi*, 10. Baskı, İstanbul, İletişim.

Oral, F. S., (1968), *Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi*, Ankara, Doğuş

Matbaacılık ve Ticaret Ltd.Şti.

- Öymen, A., (1981), “Özgür Bir Basın İşte Atatürk’ün Anlayışı”, Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü, Gazeteciler Cemiyeti içinde, s. 33-47.
- Parla, T., (1993), *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, 2. Baskı, İstanbul, İletişim.
- Schick, İ, C., Tonak, E, A., (ed.), (1990), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, Belge Yay.
- TBMM, (1931), Zabit Ceridesi, Ankara, TBMM, C.3, s. 5-7.
- Tekeli, İ., İlkin, S., (2003), *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadroyu Anlamak*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Timur, T., (1994), *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Topuz, H., (1996), *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Tör, V., N., (1932), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına”, *Kadro*, S.1, s. 8-10.
- Tunçay, M., (1981), *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931*, Ankara, Yurt Yayınları.
- Tülbentçi, F., F., (1941), *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar*, Ankara, Başvekalet Matbuat Umum Müdürlüğü.
- Türkeş, M., (1999), *Kadro Hareketi*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Üşür, S., S., (1997), *İdeolojinin Serüveni*, Ankara, İmge Kitabevi.

Velidedeoglu, H. V., (ed.), *Gazi M. Kemal Atatürk Söylev*, Cilt I-II-III, 41. Baskı, İstanbul,

Çağ Pazarlama Gazete Dergi Kitap Basın ve Yayın A.Ş.

Yalçın, H. C., (2002), *Tanıdıklarım*, 2. Baskı, İstanbul, YKY.

Yalçın, H. C., (2000), *Siyasal Anılar*, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Yalçın, H. C., (1933a), “Matbuat Hayatı”, *Fikir Hareketleri*, S.1 (Ekim), s. 18-19.

Yalçın, H. C., (1933b), “Bizde İnkılap Avrupada İnkılap”, *Fikir Hareketleri*,S.2 (Kasım),

s. 5-6.

Yalçın, H. C., (1933c), “Bizde İktisadi Devletçilik Avrupada İktisadi Devletçilik”, *Fikir*

Hareketleri, S.5, s. 3-4.

Yalçın, H. C., (1933d), “Bizde Demokrasi Düşmanlığı”, *Fikir Hareketleri*, S.9, s. 1-2.

Yalçın, H. C., (1933e), “İnkılabı ve Hürriyete Dair”, *Fikir Hareketleri*, S.11, s. 3-4.

Yalçın, H. C., (1934a), “Matbuat Hayatı: Avrupaya Hayranlık”, *Fikir Hareketleri*, S.27,

s. 11-12.

Yalçın, H. C., (1934b), “Matbuat Hayatı: Avrupanın Mirasçıları”, *Fikir Hareketleri*, S.35,

s. 138-140.

Yalçın, H. C., (1934c), “Matbuat Hayatı: Tenvire Muhtaç İki Nokta”, *Fikir Hareketleri*,

S.37, s. 171.

Yalçın, H. C., (1934d), “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri”, Fikir

Hareketleri, S.44, s. 283.

Yalçın, H. C., (1934e), “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri II”,

Fikir Hareketleri, S.45, s. 300.

Yalçın, H. C., (1934f), “Matbuat Hayatı: Şahsiyata Dökülen Bir Münakaşa”, Fikir

Hareketleri, S.52, s. 413.

Yalçın, H. C., (1935), “Matbuat Hayatı: Parti Kurultayı Münasebetiyle”, Fikir

Hareketleri,

S.81, s. 44.

Yalman, G., (2002), “*State and Bourgeoisie in Historical Perspective: A Relativist*

Paradigm or a Panoply of Hegemonic Strategies?”, N. Balkan, S. Savran

(ed.) *The Politics of Permanent Crisis*, s. 21-33.

www.bergen.org/AAST/projects/depression, 17.12.2004.

www.en.wikipedra.org/wiki/Great_depression, 17.12.2004.